

Σχολείο καί Ζωή

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Γ. Ζομπανάκη: Καί πάλι τὸ πρόβλημα τῆς ἀγωγῆς τοῦ Πολίτου	σελ. 145
Στράτου Χατζηγιάννη: Τὸ «Ἐκούσιον Λάθος» καὶ ἡ φιλοσοφία τοῦ ἀνθρώπινου δράματος	» 150
Φιλίππου Κουρῆ: Πολιτιστικὴ σημασία τῆς μετασχολικῆς ἀγωγῆς	» 153
Δημ. Ίω. Παπᾶ: Ἕνα ἐπίμονο αἴτημα τοῦ καιροῦ μας	» 156
Εὐρ. Σούρλα: Ἀπὸ τὴν ἐργασία ἐνὸς πειραματικοῦ λαϊκοῦ σχολείου	» 158
Ἀχιλλέα Παπαδοπούλου: Ἡ ἀτομικοποιημένη διδασκαλία	» 163
Δημ. Κ. Κουτσουλέλου: Δέκα πέντε χρόνια δάσκαλος (ἀπὸ τὸ ἡμερολόγιό μου)	» 167
Γ. Α. Γεωργίου: Ἡ σημασία τῆς ψυχαγωγίας καὶ τῆς χαρᾶς διὰ τὴν ὁμαλὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ παιδιοῦ	» 170
Διεθνὴς Ἑκπαιδευτικὴ Κίνησις	» 176
Ἑλληνικὴ Ἑκπαιδευτικὴ Κίνησις	» 179
Γ. Ἀν. Ρούσκα, κ. ἄ.: Κριτικὴ τοῦ Βιβλίου	» 188

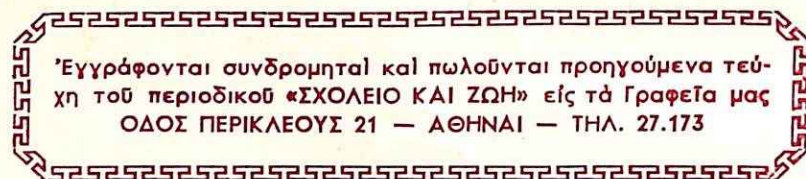
ΕΚΔΟΤΗΣ
Γ. ΒΛΕΣΣΑΣ

ΕΤΟΣ Ι'

ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1962

ΤΕΥΧΟΣ 4

«ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ» ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ 'Εκδίδεται τήν 1ην ἐκάστου μηνός. Διευθυντής: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ 'Εκδότης: ΓΕΩΡΓ. Σ. ΒΛΕΣΣΑΣ Διαχειριστής: ΑΝΔΡ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ Γραφεῖα: Περικλέους 21 — 'Αθήναι		ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ 'Εσωτερικοῦ: 'Ετησία Δρχ. 90 Για τὰ Σχολεῖα » 90 Για τοὺς ἐκπαιδευτικοὺς » 60 Τὸ τεύχος » 8 'Εξωτερικοῦ: Για 'Εκπαιδευτικοὺς: 1 λίρα 'Αγγλίας ἢ δολλάρια 2,80 ('Ετησία). Για σχολεῖα: 1 λίρα 'Αγγλίας καὶ 10 σελλίνια ἢ δολλάρια 4. ('Ετησία). 'Η συνδρομὴ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν 'Ιανουά- ριο ἐκάστου ἔτους καὶ προπληρώνεται Συνεργασία, γράμματα, ἐπιταγὲς κλπ. στὴ διεύθυνση: Περιοδικὸ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ» ὁδὸς Περικλέους 21 'Αθή- νας (Κ). Τηλ. 27-173.
«L' ECOLE ET LA VIE» REVUE MENSUELLE DE PÉDAGOGIE Directeur: G. ZOMPANAKIS Editeur: G. S. BLESSAS Gérant: A. ZOMPANAKIS Rue: Périclès 21 — Athènes Année 10 AVRIL 1962		
ΕΤΟΣ Ι'	ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1962	ΤΕΥΧΟΣ 4
Διευθύνσεις κατὰ νόμον: Διευθυντοῦ: Βασ. Σοφίας 8 — Νέα Σμύρνη. 'Εκδότου: Βυζαντίου 18 — Νέα Σμύρνη. Τυπογραφικαὶ 'Εργασίαι: Γερ. Γεωργιάδη & Σία 'Οδὸς Βαλτετοῦ 62 — 'Αθήναι — Τηλ. 624-692		

ΤΟ «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ»

Θὰ δημοσιεύσῃ σὲ προσεχῇ τεύχη του καὶ τίς μελέτες:

1. Εὐστ. Γεωργίου: Ψυχικὴ προετοιμασία τοῦ παιδιοῦ γιὰ τὸ σχολεῖο.
2. Δημ. Χατζηγεγλέζου: Τὸ μάθημα τῆς ἱχθυογραφίας.
3. Γ. Κυριαζοπούλου: Θετικοὶ καὶ ἀρνητικοὶ παράγοντες τῆς μαθήσεως.
4. 'Αθ. Γκρόζα: 'Η ἔννοια τοῦ νέου σχολείου.
5. 'Ιω. Κοκμοῦ: Τὸ πρόβλημα τῆς διγλωσσίας.
6. Χάρη Σακελλαρίου: "Αμιλλα καὶ αὐτοάμιλλα.
7. William G. Perry (Μετάφρ. Κων. 'Αλεξάντου): Τὰ πορίσματα τῆς ἐπὶ τοῦ προσανατολισμοῦ ἐπιτροπῆς: 'Επὶ τῶν σχέσεων ψυχοθεραπευτικῆς καὶ προ-
σανατολισμοῦ.
8. Δημ. 'Ηλιοπούλου: Αἱ εἰσαγωγικαὶ ἐξετάσεις εἰς τὰ Πανεπιστήμια καὶ ἡ
ἐπιλογή τῶν ἱκανωτέρων.

Σὲ προσεχῇ τεύχη ἐπίσης τοῦ «Σχολείου καὶ Ζωῆς» θὰ δημοσιευτοῦν βιβλιο-
κριτικὰ σημειώματα γιὰ κάθε βιβλίο ποὺ ἔχουν σταλῇ δυὸ ἀντίτυπά του στὸ περιοδικό.

"ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ"

ΜΗΝΙΑΙΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Γ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗΣ

"Ετος Ι'

'Απρίλιος

Τεύχος 4

ΚΑΙ ΠΑΛΙ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΟΥ

Δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορά, ποὺ ἀπασχολεῖ τίς στήλες τοῦ περιοδικοῦ
μας τὸ θέμα τῆς ἀγωγῆς τοῦ πολίτου. Τὸ ἐξετάσαμε κατὰ καιροὺς, ὅπως
τὸ συναντοῦμε μέσα στὰ πλαίσια τῆς διδασκαλίας τῶν διαφόρων μαθημά-
των καὶ στὴν περιοχὴ τῶν ποικίλων ἐκδηλώσεων τῆς σχολικῆς ζωῆς.

Σήμερα πάλι ἔρχεται συχνὰ στὴν ἐπιφάνεια ἀπὸ ἐξωσχολικὴ σκοπιά.
'Η ἀγωγή τοῦ πολίτου κατέχει τὸ ἐπίκεντρο τοῦ διαφέροντος καὶ στίς δη-
μόσιες διαλέξεις καὶ στίς εἰδικὲς ἐπιφυλλίδες τοῦ καθημερινοῦ τύπου. "Αλ-
λοι τὴ θέλουν «ὕποχρεωτικὸ μάθημα γιὰ ὅλους τοὺς πολίτες μικροὺς καὶ
μεγάλους, ἄντρες καὶ γυναῖκες» καὶ ἄλλοι τὴ βρίσκουν μόνο μέσα στὴν κα-
θημερινὴ σφύζουσα πραγματικότητα μὲ τὰ ὑποδειγματικὰ πρότυπα ζωῆς καὶ
συμπεριφορᾶς τῶν ἀρχόντων στίς ἀνθρώπινες σχέσεις, τίς ἰδιωτικὲς καὶ
δημόσιες.

"Ὅπως κι ἂν ἔχη τὸ πρᾶγμα, ἡ πολιτικὴ ἀγωγή ἔχει τεράστια σημα-
σία, γιατί ἀποβλέπει στὸ νὰ ἐνημερώσῃ τοὺς νέους μὲ τὴν πολιτικὴ, κοι-
νωνικὴ καὶ οἰκονομικὴ πραγματικότητα, ποὺ τοὺς περιβάλλει, καὶ νὰ τοὺς
διαπλάσῃ σὲ συνειδητά, ὑπεύθυνα καὶ ἐνεργὰ μέλη τῆς κρατικῆς καὶ ἀν-
θρώπινης κοινωνίας.

Καὶ ἡ ἐνημέρωση καὶ διάπλαση αὐτὴ θὰ συντελεσθῇ, ὅπως κάθε ἀγω-
γὴ, μέσα στὸν στενότερο ἢ εὐρύτερο ὥρο τῶν κοινωνιῶν, ὅπου σταδιακὰ
ζῇ κινεῖται καὶ ἀναστρέφεται τὸ παιδί, μέσα στὸ ὥρο τῆς οἰκογένειας,
τοῦ σχολείου, τῆς κοινότητος, τοῦ κράτους.

'Εδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα ἡ πολιτικὴ ἀγωγή τῶν νέων μέσα στὴ
σχολικὴ κοινωνία.

1. **'Αναγκαῖες προϋποθέσεις:** 'Η ὀρθὴ πολιτικὴ ἀγωγή, ποὺ ἀσκεῖ
τὸ σχολεῖο θὰ ἐπιτύχῃ τότε μόνον, ὅταν ἡ ὅλη διάρθρωση τῆς μορφωτικῆς
τοῦ ἐργασίας καὶ ζωῆς παρουσιάσῃ κοινωνικὴ μορφή. Τὸ σχολεῖο δυστυ-
χῶς δὲν λυτρώθηκε ἀκόμη ἀπὸ τίς παλαιὰς αὐταρχικὲς ἀντιλήψεις καὶ μορ-
φές. Παρὰ τίς σοβαρὲς προσπάθειες, ποὺ καταβάλλομε, δὲν εἴμαστε ἀκόμη
ἀρκετὰ ὠπλισμένοι γιὰ τὴ νέα μας ἀποστολή. Αὐτὸ δὲν θὰ πῇ, ὅτι ἡ πολι-
τικὴ ἀγωγή δὲν εἶναι σήμερα δυνατὴ.

'Απεναντίας μὲ τὴ διοργάνωση καὶ τὴ ζωὴ τοῦ τοῦ σχολείου πρέπει νὰ
δείχνῃ ποιά σημασία ἔχει ἡ ἀγωγή καὶ ὅπως θὰ ἐκτελεσθῇ μὲς κοινωνίας.

Κ Ο Σ Μ Η Τ Ι Α
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

ΔΩΡΕΑ K. Κονδύδης

ΗΜΕΡΟΜ. 20-7-90

ΑΡΙΘ. 44433

Οί δασκάλοι και οί παιδαγωγοί θα βλέπουν και θα εκτιμούν στα πρόσωπα των μαθητών τους, τους αύριανους ελεύθερους ανθρώπους· απέναντι αυτών θα παρουσιάζονται και οί ίδιοι ως ελεύθεροι πολίτες.

Η πολιτική μόρφωση έπειτα πετυχαίνει μόνον, όταν σύγχρονα δλόκληρη ή μορφωτική εργασία του σχολείου είναι αληθινή. Γιατί κράτος και κοινωνία είναι έννοιες κενές και χωρίς περιεχόμενο, όταν λείπει ο άναγκαίος σεβασμός μπροστά στη γνώση των διαφόρων αντικειμένων, όταν οί πολίτες δεν άποκτήσαν ακόμη ένα ώρισμένο ελάχιστο ποσό πολιτικών γνώσεων. Τόν σεβασμόν αυτόν προς τα αντικείμενα και τις γνώσεις μπορούν να άφυπνίσουν οί δάσκαλοι, όταν δείχνουν ανάλογη πίστη προς τα περιεχόμενα, που έχουν αναλάβει να μεταδώσουν στα παιδιά.

2. Τα όρια: α) Τήν πολιτική μόρφωση πρέπει να διακρίνουμε από τόν διαφωτισμό, που χρησιμοποιούν οί κυβερνήσεις, τα κόμματα και άλλες ομάδες και δυνάμεις της κοινωνίας για να έπηρεάζουν τήν κοινή γνώμη. Στο σχολείο, που όφείλει να προπαρασκευάζη τους νέους για τήν πολιτική συνευθύνη, ή προπαγάνδα δεν έχει καμιά θέση.

β) Το σχέδιο και ή πορεία της πολιτικής μορφώσεως δεν πρέπει να εξαρτώνται από τη ροή των επικαίρων γεγονότων. Τα παιδιά δεν παίρνουν ακόμη στα σοβαρά τους πολιτικούς άγώνες, τους κινδύνους και τις πολιτικές κρίσεις. Γι' αυτό ή πολιτική μορφωτική εργασία των σχολείων χρειάζεται κάποιαν άπόσταση από τα γεγονότα της ήμέρας. Τα καθημερινά γεγονότα όμως μπορούν και πρέπει να χρησιμοποιούνται ως άφορμές για σκέψεις και αναπολήσεις, για διαφωτισμούς και διασαφήσεις· του· το πρό πάντων επιβάλλεται, όταν το άπαιτη το ζωντανό διαφέρον των μαθητών και οί άπορίες που διατυπώνουν. Ο τέτοιος χειρισμός επικαίρων γεγονότων και ζητημάτων δεν άποβλέπει να δημιουργήση και να πάρη κάποια θέση απέναντι σ' αυτά, αλλά να συμβάλη στην κατανόησί τους και στην ανάπτυξη γενικωτέρων σκέψεων, που πρέπει να άποκτήσουν τα παιδιά.

γ) Ο δάσκαλος στην ώρα της πολιτικής άγωγής και μορφώσεως μπορεί να μην άπομακρύνεται από τις πολιτικές του πεποιθήσεις· πρέπει μέσα στον παιδαγωγικό διάλογο οί αντιλήψεις του να γίνουν γόνιμες. Από έναν άχρωμάτιστο δάσκαλο δεν έχει να κερδίση τίποτε το σχολείο. Όταν ο δάσκαλος βρίσκεται σε όρθες παιδαγωγικές σχέσεις προς τους μαθητάς του, δεν μπορεί να κακομεταχειρισθ ή εκείνο τόν διάλογο για τη διαφήμιση και διάδοση των προσωπικών του πολιτικών πεποιθήσεων. Τις πολιτικές του αντιλήψεις δεν θα άποκρύψη από τους μαθητάς του, εάν το άπαιτήση ή συζήτηση, απεναντίας θα τους ένθαρρύνη σε κρίσεις και συγκρίσεις.

3. Οί πρώτες μορφές της πολιτικής άγωγής στο σχολείο. Το σχολείο ως τόπος συναντήσεως και αναστροφής των παιδιών όλων των στρωμάτων του λαού μας και όλων των γενεών προσφέρει στα παιδιά τις πρώτες έποπτικές έμπειρίες της κοινωνικής μας συνθέσεως. Αυτές άποτελούν κάποια προπαρασκευή για τήν ειδική πολιτική άγωγή. Η στοιχειώδης αυτή εργασία πρέπει να άρχιζη από τήν πρώτη τάξη ακόμη.

Οί μέθοδοι της όμαδικής διδασκαλίας και της κοινής εργασίας, οί ελεύθερες κοινωνικές μορφές της μουσικής και άθλητικής άγωγής, ή όργάνωση και ή μέθοδος της μαθητικής συνδιοικήσεως στις άνώτερες τάξεις και οί άσκήσεις στον ελεύθερο λόγο και στο διάλογο έχουν ουσιαστική σημασία. Όλα αυτά είναι κάτι παραπάνω από μορφές διδακτικής Τεχνικής: μέσα σ' αυτές εκφράζονται βασικές αλήθειες της ελεύθερης ζωής· αυτές προετοιμάζουν τα παιδιά και τους νέους για τα καθήκοντα, που θα

άσκήσουν στο μέλλον ως υπεύθυνοι πολίτες της κοινωνίας και του κράτους.

4. Η πολιτική μόρφωση ως γενική άρχή της διδασκαλίας. Κάθε μάθημα και κάθε σχολική μορφή μπορούν στις άνώτερες τάξεις ανάλογα με τήν ιδιορρυθμία τους να συμβάλλουν στην πολιτική μόρφωση, χωρίς να άποβάλλουν τήν ιδική τους ύπόσταση. Όταν έξάγουμε τη σημασία που έχει κάθε μερική περιοχή και κάθε μάθημα για το κράτος και τήν κοινωνία, μεταδίδουμε άπόψεις για τη σύνθεση της κοινωνικής και πολιτικής μας ζωής.

Η διδασκαλία της Ιστορίας έξυπηρετεί τήν πολιτική μόρφωση, γιατί διαφωτίζει τόν ιστορικόν όρίζοντα της ιδικής μας πολιτικής θέσεως. Αναπαριστά τη μοίρα και τήν άποστολή του έλληνικού λαού ανάμεσα στην κοινωνία των άλλων λαών και προετοιμάζει τη νεολαία για όλες τις κοινωνικές ύποχρεώσεις μιās δραστήριας ζωής προς έξυπνέτηση του κράτους, του λαού και της ανθρωπότητας. Η διδασκαλία της Ιστορίας μελετά και παρακολουθεί τήν ιστορική πορεία της ζωής. Σκοπός της είναι να διδάξη τους νέους να κατανοούν τήν τοπική, τήν έλληνική, τήν εύρωπαϊκή και ανθρωπινή παράδοση και να τους ένθαρρύνη με τις δυνατότητες πολιτικής δράσεως και τις βασικές μορφές της κρατικής και κοινωνικής ζωής.

Η διδασκαλία της Ιστορίας πρέπει να άποφεύγη δυο κινδύνους. Από το ένα μέρος ύπάρχει ή τάση να παραγνωρίζη τόν ιδιαίτερό της πολιτικό σκοπό, όταν έρμηνεύη τα πολιτικά γεγονότα πρό πάντων ως σύγκρουση των διαφόρων περιοχών του πολιτισμού, ως αντίθεση των κύκλων της ζωής, των κοινωνικών και των οικονομικών έξελίξεων. Από το άλλο μέρος είναι επικίνδυνο, να βλέπουμε τήν Ιστορία άποκλειστικά από τήν πολιτική σκοπιά, γιατί έτσι ή διδασκαλία σχηματίζει ψεύτικη επίσης εικόνα περί της πολιτικής.

Το σχολείο δεν πρέπει να άποκρύπτει, ότι οί ελεύθερες μορφές της πολιτικής μας ζωής διατρέχουν πάντοτε κίνδυνο, ότι οί δημοκρατικοί θεσμοί είναι πάντα άτελείς και ότι ή ανθρωπότης βρίσκεται σε κάποια πολιτική κρίση. Δεν είναι βέβαια έργο του σχολείου να άποδείξη, πως μπορούμε σήμερα να άντεπεξέλθουμε σ' αυτή τήν κρίση. Αλλά ή διδασκαλία της Ιστορίας μπορεί να άφυπνίση στους νέους το συναίσθημα και τήν άντίληψη, ότι για μας ή Ιστορία έπαναλαμβάνεται και τίθεται πάντα ως σκοπός. Έτσι μπορεί να άντιμετώπιση τόν κίνδυνο, ότι το σχολείο κατακρατεί πνευματικά τόν μαθητή καθηλωμένο στο σημερινό πολιτικό καθεστώς.

Η διδασκαλία της Ιστορίας πρέπει να άπλώνεται ως τα γεγονότα της σημερινής έποχής και να συμπεριλαμβάνη παράλληλα με τις γνώσεις της Ιστορικής έπιστήμης τα πορίσματα της κοινωνιολογίας και των συγγινών έπιστημών.

Η διδασκαλία της άρχαίας Έλληνικής μπορεί να παρουσιάση πρότυπα πολιτικής δράσεως και ύποδείγματα πολιτικής τάξεως και πνευματικής ένότητος. Έχει πολλές εύκαιρίες να έρμηνεύση από τις πηγές τις πρώτες άπλές άποτυπώσεις των βασικών έννοιών και των θεμελιωδών καθηγοριών της πολιτικής και του δημοσίου δικαίου. Μας οδηγεί σε ένα κόσμο, όπου και ο νέος άνθρωπος μπορεί να έννοήση πως ή πολιτική γίνεται μοίρα του λαού· υπό τόν όρο βέβαια, ότι δεν άποτελεί μόνο τυπική μόρφωση, αλλά προωθεί στο κέντρο τα μεγάλα περιεχόμενα της άρχαϊότητας.

Η νεογλωσσική διδασκαλία διευκολύνει τη συνεννόηση με τους άλλους λαούς. Θα πρέπει να προετοιμάζεται σε όλα τα είδη των σχολείων όσον το δυνατό ένωρίς. Και σ' αυτό το δημοτικό σχολείο πρέπει να

διδάσκεται μια ξένη γλώσσα για το σκοπό της γλωσσικής κατανόησης. Σε όλες τις βαθμίδες ή γλωσσική διδασκαλία πρέπει να έχει σκοπό το ζωντανό διάλογο με τους οπαδούς των άλλων λαών. Πρέπει να επιδιώκει όχι μόνο τυπική δεξιότητα, αλλά να δείχνει ότι εκφράζει στην άλλη γλώσσα έναν άλλο επίσης τρόπο του σκέπτεσθαι, που αξίζει να κατανοηθεί. Πρός το αυτό απαιτείται ή έπαφή με μεγάλα μνημεία, που εκφράζουν τον πολιτισμό του άλλου λαού και μια ζωντανή έντύπωση για τη σημασία των όσων έκαναν άλλοι λαοί για την ανάπτυξη της πνευματικής ζωής στην Ευρώπη και στον κόσμο.

Η διδασκαλία της γεωγραφίας εξυπηρετεί την πολιτική μόρφωση, γιατί ενημερώνει τους μαθητές με τις γεωγραφικές προϋποθέσεις, που έχουν δοθεί στον λαό μας και στους άλλους λαούς με το ζωτικό τους χώρο, και με τους όποιους πρέπει να λογαριάζει κάθε κράτος. Η επίδραση όμως του χώρου στη διαμόρφωση και τη μοίρα των λαών δεν πρέπει να παριστάνεται έτσι, ως εάν ή πολιτική ενέργεια καθοριζόταν γεωπολιτικά. Η γεωγραφική διδασκαλία συντελεί στο να αφύπνισι τη θεμελιακή αγάπη της γενέθλιας γής και της πατρίδος. Παιδαγωγεί στη συνευθύνη για το τόπιό της στενότερης πατρίδος και φέρνει μπροστά ατά μάτια των μαθητών ουσιαστικές βάσεις της κοινωνικής μας τάξεως. Μια ματιά στον κόσμο τους παρέχει την εικόνα των πολιτικών και οικονομικών δυνάμεων, τους επιτρέπει να αναγνωρίσουν τον περιορισμό των λαϊκών και κρατικών δυνατοτήτων και τους προφυλάσσει έτσι από τον κίνδυνο της υπερεκτιμής, που πολλές φορές έγινε μοιραίος για το λαό μας. Η παρατήρηση ξένων χωρών και λαών οδηγεί στην κατανόηση αλλοιωτικών μορφών ζωής, αναπτύσσει την αίσθηση για τα προβλήματα άλλων λαών και θεμελιώνει την πολιτική αντίληψη, ότι οι λαοί πολύ ή λίγο εξαρτώνται ο ένας από τον άλλο.

Η παρατήρηση αυτή καταλήγει στην αναγνώριση, ότι ή άμοιβαία βοήθεια και συμπλήρωση δεν είναι μόνον ήθική έντολη και προϋπόθεση της ανθρώπινης υπάρξεως, αλλά ότι επίσης εξυπηρετούν την ευτυχία του κάθε λαού πάντοτε και καλύτερα από τον έθνικό σωβινισμό.

Στη βιολογική διδασκαλία υπάρχουν διάφορα κεφάλαια εξαιρετικής σημασίας, που θεμελιώνουν πολιτικήν ευθύνη. Η γνώση της θέσεως του ανθρώπου μέσα στη σύνθεση της ζωής και της εξέλιξέως της μάς διδάσκει να κατανοήσωμε, υπό ποίαν έννοια έχουν τεθεί σ' αυτόν ως σκοπός, αντίθετα προς τα άλλα ζωντανά, ή ανακάλυψη και εκπλήρωση της δικής του υπάρξεως και ή φροντίδα γενικά για όλα τα ζώα.

Τις γνώσεις των συνθηκών τας υγιεινής ζωής μάς διδάσκει ή υγιεινή να θεωρούμε ως κοινωνικό καθήκον και μάς δείχνει την ανάγκη των πολιτικών μέτρων και ιδρυμάτων που εξυπηρετούν τον σκοπόν αυτό. Οι νόμοι της βιολογικής ισορροπίας και των φυσικών βιωτικών κοινοτήτων φανερώνουν τη σημασία της προστασίας της φύσεως και της φροντίδας για το τόπιό για τη συντήρηση του λαού μας.

Η σημασία άλλων μαθημάτων για την πολιτική μόρφωση δεν έχει ανάγκη ιδιαίτερης έρευνας. Στη διδασκαλία των θρησκευτικών π.χ. ο δάσκαλος δεν μπορεί να ξεπεράσει τις υποδείξεις και νοουθεσίες, που έχει να δώσει ή χριστιανική πίστη θετικά και κριτικά στην ανθρώπινη ύπαρξη μέσα στην κοινωνία και στο κράτος. Η διδασκαλία των Έλληνικών εκπληρωί άριστα τον πολιτικό της σκοπό, όταν διδασκηνίζη άκέραια τα περιεχόμενα της ποιήσεως και δεν αποσιωπά τις πολιτικές της αναφορές.

Τα μαθηματικά, φυσικά και χημεία, όπως ή μουσική και τα

σπόρ μορφώνουν επίσης άριστα, όταν ακολουθούν άβιαστα τη φύση τους.

5. Πολιτική διδασκαλία ως ιδιαίτερο μάθημα. Οι έμπειρίες, που αποκτούν οι μαθητές από τη ζωή τους μέσα στο σχολείο και έξω απ' αυτό, και οι γνώσεις που τους προσφέρονται έμμεσα από όλα τα μαθήματα πρέπει να αποσαφηνισθούν και να ολοκληρωθούν με συστηματική διδασκαλία και σε ιδιαίτερες ώρες. Η διδασκαλία αυτή τους βοηθεί στην πρώτη κατανόηση της πολιτικής πραγματικότητας.

Τα παιδιά όσο μεγαλύτερα γίνονται τόσο περισσότερο πρέπει να γνωρίσουν τις σπουδαιότερες συναρτήσεις της κοινωνικής, κρατικής και υπερκρατικής ζωής. Πρέπει να εισαχθούν στα στοιχεία της νομικής και οικονομικής τάξεως να ενημερωθούν με τους σπουδαιότερους κοινωνικούς οργανισμούς και ιδρύματα: από τις περιοχές της οίκογένειας, της κοινότητας, του κράτους και των υπερκρατικών θεσμών, των επαγγελματικών οργανώσεων, των κομμάτων και των οργάνων της δημόσιας γνώμης: πρέπει, ανεξάρτητα από τη διδασκαλία της ιστορίας, αλλά στενά και άλλη-λένδετα μ' αυτή, να μάθουν να κατανοούν τη σύγχρονη ιστορία, που είναι απαραίτητη για την κατανόηση του πολιτικού παρόντος.

Οι γνώσεις, που θα αποκτήσουν οι μαθητές με τις συσχετίσεις αυτές πρέπει να πηγάζουν από διαλεκτά περιορισμένα διδακτικά υλικά. Ο μαθητής μαθαίνει παράλληλα, με ποιό τρόπο πραγματοποιείται μια δικαιολογημένη πολιτική κρίση. Μαθαίνει ακόμα, ότι ένας άνθρωπος, που έχει συνείδηση της ευθύνης του κρίνει τότε μόνο, αφού πρώτα αποκτήση μόνος του τις αναγκαίες κάθε φορά γνώσεις και πληροφορίες.

Μια τέτοια διδασκαλία αποβλέπει στην πολιτικήν ώριμότητα των νέων. Τους ανοίγει τον δρόμο και τους εισάγει στον κόσμο των έμπειρών, που απέκτησε ο λαός και ή ανθρωπότητα στην πορεία της ιστορίας.

Αναπτύσσει έπειτα στους νέους σιγά σιγά την έννοια της σχέσεως δικαίου και δυνάμεως (το δικαιο του ισχυροτέρου), έλευθερίας και δεσμεύσεως, ιδεών και συμπεριόντων και έτσι τους προετοιμάζει για την υπεύθυνη και προσωπική πολιτική δράση. Έξυπακούεται φυσικά, ότι ή πολιτική διδασκαλία προϋποθέτει δάσκαλο πρόθυμο και κατάλληλο. Όπου λείπουν ακόμη τέτοιοι δασκάλοι, είναι προτιμότερη ή αναβολή της διδασκαλίας από τη βιαστική και έξωτερική έκτέλεση των απαιτήσεων του αναλυτικού προγράμματος.

6. Τα επαγγελματικά σχολεία. Όσα είπαμε παραπάνω, δεν αναφέρονται μόνο στα σχολεία γενικής μορφώσεως αλλά και στα επαγγελματικά. Είναι απόλυτη ανάγκη, να προφυλάξωμε τους νέους, που εισέρχονται στην κοινωνική ζωή, από τη μονόπλευρη επαγγελματική ειδίκευση και απομόνωση. Είναι ανάγκη να μορφωθούν για να μετέχουν υπεύθυνα στα πολιτικά γεγονότα του τόπου. Η πολιτική τους μόρφωση όμως δεν πρέπει να είναι άσχετη με τις πρακτικές γνώσεις των μαθητών των επαγγελματικών σχολείων και τις τεχνικές οδηγίες των δασκάλων. Απεναντίας πρέπει ή κοινωνική, οικονομική και κρατικοπολιτική μόρφωση να διαποτίζει την επαγγελματική διδασκαλία. Η πολιτική αυτή μόρφωση θα ξεκινά πάντοτε με άφετηρία την έποπτεία και την πείρα των μαθητών από το πρακτικό τους έπάγγελμα.

Οι μαθητές των επαγγελματικών σχολείων είναι ήδη από τη νεαρή τους ηλικία έκτεθειμένοι στις πραγματικότητες της πολιτικής και κοινωνικής ζωής. Γι' αυτό πρό πάντων είναι επείγουσα ανάγκη να καθοδηγηθούν ένωρίς, για να μπορούν να άντεπεξέρχωνται συνειδητά στις πραγματικότητες αυτές. Εκτός τούτου, ή θέση των μαθητών αυτών σήμερα απαιτεί

νά ένταχθοὺν πάλι στὰ ἐπαγγελματικά σχολεῖα νέα καὶ ἰσχυρότερα περιεχόμενα γενικῆς μορφώσεως.

Τέλος ἡ πολιτικὴ ἀγωγή τῶν νέων εἶναι μιὰ προϋπόθεση καλῆς πολιτικῆς. Ἀλλὰ ἡ πολιτικὴ ἀγωγή τοῦ λαοῦ γενικά γίνεται οὐσιαστικά μὲ τὴν ἴδια τὴν πολιτικὴν. Γι' αὐτὸ ὅλες οἱ προσπάθειες γιὰ τὴν πολιτικὴ ἀγωγή προορίζονται νὰ ναυαγήσουν, ἂν οἱ Πολιτικοὶ ἄντρες δὲν ἔχουν συνείδηση τῶν παιδαγωγικῶν ἐπιδράσεων, ποὺ ἐκπηγάζουν καὶ γιὰ τὸ καλὸ καὶ γιὰ τὸ κακὸ ἀπὸ τὴ δική τους συμπεριφορά. Χαρὰ στὴ χώρα καὶ τὸ λαὸ ὅπου τὸ ἦθος καὶ ἡ ὅλη συμπεριφορά τῶν Πολιτικῶν τοῦ ἀντρῶν ἀποτελεῖ ζωντανὸ καὶ ὑποδειγματικὸ πρότυπο πρὸς μίμηση.

Γ. Ζομπανάκης

ΤΟ «ΕΚΟΥΣΙΟΝ ΛΑΘΟΣ» ΚΑΙ Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΔΡΑΜΑΤΟΣ

Αὐτὲς οἱ πύρινες δακρυοστάλες, ποὺ μετεωρίζουν, κάθε Μ. Παρασκευή, δειλὲς καὶ ἀναποφάσιστες ἐπάνω στὰ ματοκλάδια τῶν Χριστιανῶν, αὐτοὶ οἱ μύχιοι παλμοί, ποὺ ὑψώνουν κύματα ἀπὸ ἀλαφιασμένους λυγμούς, μέσα στὰ τρικυμισμένα, ἀπὸ θρησκευτικὸ δέος, στέρνα, αὐτὲς οἱ ὠχρὲς, οἱ μελάγχολες ὄψεις τῶν δεομένων πιστῶν, ποὺ αἰσθάνονται ὡς τὰ κατάβαθα τοῦ Εἶναι τους τὴν ψυχικὴ συντριβή, ἐμπρὸς εἰς τὸ Θεῖον Δρᾶμα, τὸ ἀπότοκον αὐτὸ τῆς ἐπιβεβλημένης πλάνης τοῦ ἀνθρώπου, αἰσθητοποιοῦν, στὰ μέτρα τῆς γνωστικῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνθρώπου, ἓνα ἄλλο δρᾶμα, πολύχρονο, πολὺπρακτο, ἀδιακόπως ἐκτυλισσόμενο, ποὺ δὲν στερεῖται «λύσεως», ποὺ θὰ φθάσῃ ἀσφαλῶς κάποτε στὴν «λύσι» του, ἡ ὁποία, ταυτόχρονα, θὰ σημάνη καὶ τὴν ἀπόλυτον πλήρωσιν τοῦ Θεοῦ Λόγου.

* *

Πρόκειται γιὰ τὸ δρᾶμα αὐτοῦ τοῦ «ἅπαξ» — κατὰ τὴν Χριστιανικὴν Δογματικὴν — πλανηθέντος ἀνθρώπου.

Πρόκειται γιὰ μοιραῖα, ἐπιβεβλημένη — καθὼς προαναφέραμε — πλάνη, βέβαια, γιατί μὲ τὴν σταυρικὴ θυσία τοῦ Κυρίου, μὲ τὴν ἀπολάκτισι, δηλαδή, τοῦ Ἀπολύτου Ἀγαθοῦ, ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Θεία βουλὴ θέτει τέρμα στὴν ρευστότητα, στοὺς κλυδωνισμοὺς τῆς ὑπαρξιολογικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐδῶ δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ «κατάκτησι» τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, διότι τὸ Ἀπόλυτον Ἀγαθὸ ἀποκαλύπτεται θεόθεν εἰς τὸν ἄνθρωπο, τὸν ἄλλως ἀδυνατοῦντα νὰ τὸ συλλάβῃ. Ἀποκαλύπτεται, ὅμως, μὲ τὴν τελολογίαν τῆς Θείας βουλῆς, ὅχι τὴν δυνατότητα τῆς ἀμέσου κατακτήσεως καὶ τῆς ἀπολύτου καρπώσεώς του ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καθὼς μιὰ ἐκτυφλωτικὴ μαρμαρυγὴ, χαμένη, ὅμως, ἀπὸ τὴν ἱκανότητα τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως, μέσα στὸ ἀνυπόστατο βάθος μιᾶς ἀτελευτήτου προοπτικῆς.

Ἡ ἀποκάλυψις του εἶναι γεγονός, ποὺ λαμβάνει χώραν «ἅπαξ διὰ παντός», συνακόλουθο τῆς μοιραίας, τῆς ἐπιβεβλημένης πλάνης τοῦ ἀνθρώπου, ὅποτε, τώρα καὶ μόνον, ἔμπορεῖ ὁ ἀτελής ἄνθρωπος νὰ τὸ ἀτενίσῃ, νὰ τὸ ἀφομοιώσῃ σὲ «συνείδησί» του.

Ἀποκαλύπτεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν Θεό, τὸν μόνο

κάτοχό του, διότι ἡ Θεία βουλὴ ἡδύοκῃσε νὰ θέσῃ εἰς τὰ ἔγκατα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἀπλῶς τὸν σπινθήρα τῆς θεϊότητος:

Στὰ ἀνθρώπινα μέτρα συμβαίνει νὰ συγχέεται συχνὰ αὐτὸς ὁ σπινθήρ τῆς θεϊότητος, ἡ τελειοῦσα «Θεία χάρις», μὲ τὴν δωρηθεῖσα, πάλιν ἀπὸ τὸν Θεό, «ὄρεξιν τοῦ εἰδέναι» — κατ' Ἀριστοτέλην — τὴν ἱκανότητα τῆς γνωστικῆς ἀναζητήσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ ὁποία δὲν ἐπιτρέπει σ' αὐτὴν, οὐδὲ κατὰ μίαν στιγμὴν νὰ ἐφησυχάζῃ ἀμέριμνα καὶ καθηλωμένη μέσα στὰ ζωικά της πλαίσια, καθὼς, δηλαδή, συμβαίνει μὲ τὰ ἄλλα ἔμβια ὄντα τοῦ πλανήτου μας.

Μιὰ μορφή τοῦ πολυπράκτου ἀνθρωπίνου δράματος εἶναι αὐτὴ ἡ σύγχυσις! Στὸ τελευταῖο σκαλοπάτι τῆς κατακτημένης, ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο δυναμικόν, τὴν ἐπιστήμην, φυσιογνωστικῆς ἢ κοινωνικῆς ἐμπειρίας καὶ γνώσεως, εἶναι μοιραῖο πάντοτε νὰ σταματοῦμε μηχανικά. Καὶ ἀφήνοντας τόσους, νὰ πέσουν ἀπὸ τὰ χέρια μας γωνιόμετρα, τηλεσκοπία, μηχανές, πύραυλοι, χειρόγραφα καὶ ἀνθρώπινες σοφίες, θὰ παίρνουμε στὰ χέρια θυμιατά, καὶ λιβανιστήρια! Σιγεῖ κάθε ἐπιστημονικὴ ἐμπειρία! Σταματᾷ τελείως καὶ ἀδύναμη νὰ διεισδύσῃ περισσότερο ἢ λογικῇ. Τώρα ἀσφροτρέμει ἡ καρδιά, νὰ διεισδύσῃ περισσότερο τῆς θεϊότητος, ποὺ ἐνυπάρχει μέσα μας, διὰ, παλλομένη ἀπὸ τὸν σπινθήρα τῆς θεϊότητος, ποὺ ἐνυπάρχει μέσα μας.

Ἔτσι, ἡ ἀποκαλυπτικὴ προσφορά τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐκούσιον πάθος, διερμηνεύεται ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς ὑπερθεν δεοντολογίας, χάρις στήν, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἀτέλεια τοῦ γνωστικοῦ δυναμικοῦ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, νὰ αὐτοαποκαλύψῃ, νὰ ἀνεύρῃ, μὲ αὐτοπροσπάθεια τὸ Ἀπόλυτο Ἀγαθόν.

Αὐτὴ ἡ ἀπολάκτισις τοῦ Ἀπολύτου Ἀγαθοῦ ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου, αἰσθητοποιουμένη ἀπὸ τὴν Θεία βουλὴν, στὰ μέτρα τῆς ἀνθρωπίνης καταλήψεως, ὑπὸ τὸ σχῆμα τοῦ ἀνθρωπομορφικοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου, δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐκπεφρασμένη δεοντολογία τοῦ Θεοῦ, ποὺ ἀπήτησεν ἡ ἀτέλεια τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ, ταυτόχρονα, τὸ καθήκον, ἡ συνέπειά, ποὺ γεννᾷ ἐκείνη τὴν «συνείδησι» τοῦ «δεοντολογικῶς πορεύεσθαι» στὸν ἄνθρωπο, δηλαδή, τὸ δρᾶμα του, ποὺ εἶναι συνάμα καὶ ἡ λύτρωσις του.

Οἱ πρὶν καὶ μετὰ ἀπὸ τὴν Ἀποκαλυπτικὴν μας Θρησκείαν προϋπάρξαντες καὶ ὑπάρχουσες φιλοσοφίες, τῆς Ἀνατολῆς, τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ρωμαίων, τῆς Δύσεως, τοῦ παρελθόντος καὶ τοῦ πλείοντος ἀπωτάτου μέλλοντος, ὅσονδήποτε βαθὺ περιεχόμενο κι ἂν εἶχαν ἢ θὰ ἔχουν, δὲν ἔμπορουν νὰ ὑπερβοῦν τὰ ὅρια τῆς δικαιοδοσίας τῶν.

Εἶναι οἱ νηπιώδεις ἐκείνες προσπάθειες τοῦ ἀκαταπαύστως ἀγωνιζομένου ἀνθρωπίνου πνευματικοῦ «δύνασθαι», νὰ ἀναλύσῃ τὰ πολύπλοκα, τὰ σύνθετά, νὰ διερμηνεύσῃ, νὰ προσεγγίσῃ, στὰ μέτρα τῆς καταλήψεως τοῦ περιεχόμενου, στίς ποικίλες σχέσεις του, τοῦ στενοῦ φυσικοῦ, κοινωνικοῦ καὶ ἰδεολογικοῦ χώρου τοῦ σύμπαντος, μέσα στὸ ὅποιο κινεῖται.

Αὐτὴ ἡ γνωστικὴ προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπερβῇ τὴν ἀξιολογικὴν ἔννοιαν τῶν καιρικῶν διαλάμψεων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Τὰ προϋόντα τῆς γνωστικῆς ἀναζητήσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὡχριοῦν ἐμπρὸς τὸ βαθύτερο νόημα τῆς Ἀποκαλυπτικῆς Θρησκείας κι οὕτε ἔμπορεῖ νὰ παραλληλίζονται, νὰ συγκρίνονται, νὰ ἀντιπαρατίθενται μ' αὐτό. Διότι, δὲν ἔχουν ἴδιον ὄντολογικὸν ὑπόβαθρον, νόημα, περιεχόμενον, αὐθυπαρξία καὶ αὐτοσύστασιν, ἐφ' ὅσον ἀποτελοῦν ἀπλὲς ἐκδηλώσεις, ἀπειροελάχιστη προσπάθεια τῆς πορείας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, μιᾶς πορείας, ἀπολύτως προκαθορισμένης ἀπὸ τὸν Θεῖον Λόγον, τῶν «πρὸ αἰώνων ὑπάρχοντα Θεόν».

Σάν τέτοια προϊόντα, στερούμενα, φιλοσοφικής, όντολογικής αύθυπαρξίας, παραμένουν μέσα, πού έξανθρωπίζουν άσφαλέστατα τόν άνθρωπον, άλλ' άδυνατούν νά τόν αποθεώσουν. Άπλως, δημιουργούν εύνοϊκότερες συνθήκες «βιώσεως» τής ζωής.

**

Τό ανθρώπινον είδος, λοιπόν, στενάζει υπό τό βάρος τοῦ δράματός του: Λύτρωσις, λέγεται αυτό τό δράμα. Άπαλλαγή από τά πολυπληθή έμπόδια, πού παρεμβάλλονται ανάμεσα στον αίσθητό χώρο τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, έντός τοῦ όποίου κινεΐται καί πορεύεται.

Ή Χριστιανική ήθική, μάς κατέστησεν «αίσθητόν» αυτό τό χώρο, τόν ιδεολογικόν αυτόν χώρον, πού τά όριά του έξικινούνται μέχρις εκεί, πού ήμπορεί νά υπάρξη όποιαδήποτε σχέσις έσφαλής στην κοινωνική συμβίωσι τών ανθρώπων.

Ή έφαρμογή τής Χριστιανικής ήθικής στον καθημερινό βίο, διανοίγει τή λεωφόρο, πού άγει εύθέως προς τό «είκασμα» τοῦ Άπολύτου Άγαθοῦ. Τό πλησιάζουμε μέ δέος, όμολογούντες τό: «άκατάληπτε Κύριε, δόξα Σοι...»

Ό επίγειος χώρος, στίβος άσκήσεως άδιαλείπτου, νοητός χώρος άποκαθάρσεως, άποτελεί τήν αίσθητή σκηνή τοῦ ανθρώπινου δράματος, τό όποϊον, ύστερα από τήν άποκάλυψι τοῦ Άπολύτου Άγαθοῦ, πρέπει νά βάλνη συνεχώς προς τή «λύσι» του. Αυτό τό «πρέπει» είναι ή κατανοηθείσα πιά από τόν άνθρωπο δεοντολογία, είναι μιá τραγική αΐσθησις εύθύνης, πού δέν είναι δυνατόν καν νά τήν παραμελήση, πολύ περισσότερο νά τήν άγνοήση, διότι είδε, μέ τά μέτρα τοῦ ίδικοῦ του «δύνασθαι», νά διαλάμπη, διά τοῦ έκουσίου πάθους, νά άκτινοβολή έκτυφλωτικά, τό Άπόλυτον Άγαθόν.

Καμμιά φιλοσοφία, καμμιά αύθεντία, εις αΐώνας αΐώνων, δέν ήμπορεί νά μάς ένθουσιάση—μέ τήν άπόλυτα κυριολεκτική σημασία τοῦ ρήματος—μέ ένα έπιγέννημα τοῦ Άπολύτου Άγαθοῦ, τοῦ Θεοῦ, τοῦ άφθάστου.

Οί έπιστημονικές κατακτήσεις, οί άστροναυτικές πτήσεις, αΐ φιλοσοφικά συλλήψεις, ό,τι δήποτε άλλο γνωστικόν υλικό, περιορίζεται στο ρόλο τοῦ ανθρώπινου άποτελέσματος, τό όποϊον αναμφισβήτητά έξανθρωπίζει, διευκολύνει κυρίως τόν ζωϊκόν άνθρωπο, πάντοτε, όμως μέσα στα υλικά, στα γήινα όρια.

Ή πίστις καί μόνον, οδηγεί προς τήν θέωσιν.

Ύπάρχει, πράγματι, μιá τέτοια «Βαβελική σύγχυσις» μέσα στην ανθρώπινη φύσι. Ή σπιθα τής θειότητος, άσβεστη πάντοτε καί στον φανατικώτερον υλιστή, άσθενική, ύποφώσκουσα, συνδαιλίζει τό ανθρώπινο δρᾶμα.

Ή άπροθυμία τής ανθρωπίνης φύσεως, νά χωρήση αποφασιστικώτερα στην συνέχισι τής τραχείας πορείας τοῦ δράματός της, είναι αυτοί οί πειρασμοί τής άτελείας της.

Στό σημείο τοῦτο γίνεται από τόν πιστόν αίσθητό τό δράμα του, άλλα ταυτόχρονα καί ή εύθύνη του.

Όμως, άλλοίμονον!! Αὐτές οί πύρινες δακρυοστάλες, αυτοί οί παλμοί στα τρικυμισμένα στέρνα, αὐτή ή συντριβή έμπρός στο Θείο Δρᾶμα, μιá φορά τό χρόνο, δέν άρκοῦν νά άπαλύνουν τό άμετάκλητο δρᾶμα τοῦ γένους τών ανθρώπων.

Στράτος Χατζηγιάννης

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΣΧΟΛΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Ή Μετασχολική Άγωγή, σάν μιá πελώρια δύναμις ύπαισέρχεται εις όλας τās πτυχάς τής ζωής ένός λαοῦ καί ώθει τόν άνθρωπον προς τό άπλετο φώς τής αληθείας, τής όμορφιάς καί τής άρετής. Σάν μιá πελώρια καί πάντοτε άνυψωτική δύναμις ή μετασχολική άγωγή, ώθει τήν ανθρωπότητα εις ένα άνώτερο έπίπεδο ζωής, υλικής καί πνευματικής.

Ή μετασχολική άγωγή δέν είναι κάτι τό νέο. Προϋπήρξε καί αύτης τής ώργανωμένης εκπαιδεύσεως εις τά σχολεία. Συναντάται ύποτυπωδώς άκόμη καί εις τās πρωτογόνους κοινωνίας. Νέο εις τήν μετασχολικήν άγωγήν είναι ή συστηματική ώργάνωσις της καί ιδιαίτερα ή σημασία πού δίδεται σήμεραν εις τήν εύεργετικήν καί έξυψωτικήν επίδρασί της επί έκάστου ανθρώπου, καί γενικώτερον επί τοῦ συνόλου.

Έπειδή είναι άδύνατον νά δοθῇ εις όλους τούς ανθρώπους τελεία άγωγή από τά σχολεία, λόγω οικονομικής καί διανοητικής άνισότητος τών ανθρώπων, καθίσταται φανερά ή πολιτιστική σημασία τής μετασχολικής άγωγής.

Τό «γυράσκω άεί διδασκόμενος» τών Άρχαίων Έλλήνων, μάς δίδει καλλίτερα τό πνεῦμα καί τήν ούσίαν τής Μετασχολικής Άγωγής.

Ίδιαίτέρως εις τήν σημερινήν έποχήν, όπου ό άνθρωπος διέρχεται διά μέσου μιās κρίσιμου περιόδου, λόγω τής καταπληκτικής τεχνικής προόδου, μέ πάσας τās κοινωνικές, οικονομικές καί πολιτικές μεταβολάς, καλείται ή μετασχολική άγωγή νά βοηθήσῃ τόν πολίτην εις μιάν άναπροσαρμογήν, διά τής όποίας πρόθυμα καί θετικά θά άντιμετωπίσῃ τόσο τά άτομικά, όσον καί τά γενικώτερα προβλήματα πού τόν άπασχολοῦν.

Ή Μετασχολική Άγωγή, ως αίτημα τής έποχής μας, θεωρεΐται ως τό έπίμαχον θέμα όλοκληρου τής ανθρωπότητος.

Εις τήν Άγγλίαν, όπως καί εις τήν Άμερικήν, υπάρχουν έδρες ειδικές διά τήν μετασχολικήν άγωγήν εις τά διάφορα Πανεπιστήμια, ένῳ ή Σουηδία καί γενικώς αΐ Σκανδιναυϊκά Χῶραι, φημίζονται διά τά θαυμάσια Λαϊκά τους Πανεπιστήμια, πού άποτελοῦν βέβαια μιάν μορφήν μόνον, σημαντικήν όμως, τής μετασχολικής άγωγής ή τής Έπιμορφώσεως τών Ένηλίκων. Έκεΐ, τά Λαϊκά αὐτά Πανεπιστήμια μεταδίδουν εις τόν φοιτῶντα πρακτικές γνώσεις καί έμπειρίαν καί πραγματεύονται θέματα, τών όποίων ή άνάλυσις προάγει τήν μόρφωσιν.

Συντελεΐται επίσης μιá θαυμασία πολιτική καί κοινωνική άγωγή, διότι όλα τά Πανεπιστήμια έχουν τās πύλας των άνοικτάς διά κάθε πολίτη άδιακρίτου ήλικίας, φύλου, οικονομικής καταστάσεως, θρησκευτικῶν, πολιτικῶν πεποιθήσεων, κοινωνικής θέσεως.

Εις αὐτά, ανεξαρτήτως τοῦ έκάστοτε προς συζήτησιν θέματος, συντελεΐται μιá προσέγγισις ανθρώπου προς άνθρωπον, ή όποία συνδέει διδασκάλους καί διδασκόμενους εις έν ένιάστον σύνολον καί θέτει τά βάθρα διά τήν όμαλήν σχέσηιν τών ανθρώπων δι' έν καλλίτερον μέλλον.

Ή Μ. Α. στηριζόμενη εις τήν έλευθέραν άπόφασιν έκάστου άτόμου καί εις τό άγνό του ένδιαφέρον, τόσον διά τήν προσωπικήν του, όσον καί διά τήν γενικήν τοῦ συνόλου ανάπτυξιν καί άνάτασιν, φέρει σύντομα καί καλά άποτελέσματα εις πάντας τούς τομείς τής ανθρωπίνης δραστηριότητος.

1. Διά τής καταπολεμήσεως τοῦ αναλφαβητισμοῦ άνοίγει ή Μ. Α. εις τούς ανθρώπους τήν λεωφόρον διά μάθησιν.

2. Βοηθεῖ σημαντικά τοὺς νέους καὶ νέες εἰς τὴν πλέον κρίσιμον περίοδον τῆς ζωῆς τους, εἰς τὰ μετεφηβικά χρόνια, ἀπὸ 17·10 ἕως 25·30 ἐτῶν, δίνοντάς τους μίαν σωστὴν λύσιν εἰς τὰ διάφορα προβλήματα τῆς ζωῆς ὡς εἶναι: α) Τὸ πρόβλημα τῆς σταδιοδρομίας τους, β) Τὸ πρόβλημα τῆς συμπεριφορᾶς τους ἀπέναντι τῶν συνανθρώπων τους, γ) Τὸ πρόβλημα τῆς στάσεώς τους ἀπέναντι τοῦ ἄλλου φύλου, δ) Τὸ πρόβλημα τῶν πολιτικῶν τους πεποιθήσεων καὶ ε) Τὸ πρόβλημα, τὸ μεγαλύτερο πρόβλημα τῆς φιλοσοφικῆς κοσμοθεωρίας καὶ τοῦ θρησκευτικοῦ τους πιστεύω (ἀξία πίστεως πρὸς τὸν Θεό, τῆς φιλίας, τῆς τιμῆς, τῆς εὐθύνης, τοῦ καθήκοντος, τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας καὶ ἐλευθερίας).

Ἀπὸ τὴν σωστὴν λύσιν τῶν ἀνωτέρω προβλημάτων ἐπηρεάζεται ὁλόκληρος ἡ κοινωνία, διότι οἱ νέοι καὶ οἱ νέες εἶναι ἡ νέα γενεά, ἡ ὁποία ἀντικαθιστᾷ τοὺς παλαιότερους εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομικῆς, ἐπιστημονικῆς καὶ καλλιτεχνικῆς ζωῆς μιᾶς χώρας.

3. Ἡ διὰ τῆς Μ. Α. δὲ ἐπωφελῆς χρησιμοποίησις τοῦ ἐλευθέρου χρόνου τῶν νέων δημιουργεῖ τὰς ἀπαραιτήτους ἐκείνας προϋποθέσεις, διὰ τῶν ὁποίων προφυλάσσονται οἱ νέοι ἀπὸ τὰς κακὰς συναναστροφὰς καὶ ἀπὸ ποικίλους ἄλλους κοινωνικοὺς κινδύνους.

Σήμερον, εἰς ὀλίγας δυστυχῶς προηγμένας χώρας, λαμβάνονται ἤδη τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ νὰ βοηθήσουν, διαφωτίσουν καὶ καθοδηγήσουν ὅλους τοὺς πολίτας καὶ τοὺς νέους ἰδιαίτερα.

Οὕτω εἰς τὰ ἀνώτερα ἐκπαιδευτικὰ ἰδρύματα αὐτῶν τῶν χωρῶν φροντίζουν νὰ ὀργανώνουν εἰδικὰ ὑπηρεσίας Μ. Α. ἀπὸ εἰδικούς ἐπιστήμονας, ψυχολόγους, κοινωνιολόγους, παιδαγωγούς κλπ., ποὺ ἔργο τους εἶναι ἡ κατὰ τὸ δυνατόν συστηματικώτερη καθοδήγησις τῆς νέας γενεᾶς εἰς ὅλα τὰ ἀνωτέρω σοβαρὰ προβλήματα τῆς ζωῆς.

4. Διὰ τῆς Μ. Α. παρέχεται ἐπαγγελματικὴ τελειοποίησις εἰς τοὺς πολίτας, διὰ τῆς συνεχοῦς μετεκπαιδεύσεως, με ἀποτέλεσμα νὰ γίνωνται περισσότερο ἀποδοτικοὶ εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν καὶ παραλλήλως νὰ αὐξάνεται τὸ μηνιαῖον εἰσόδημα τῶν πολιτῶν.

5. Ἐνισχύεται ἡ κοινωνικότης τῶν πολιτῶν καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀγωγή, διὰ ἐκδρομῶν, ἐπισκέψεων καὶ διὰ διαλέξεων γύρω ἀπὸ θέματα ὡς εἶναι: ὁ γάμος, ἡ οἰκογένεια, ἡ σχέσις πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὁ ἐπαγγελματικὸς προσανατολισμὸς κλπ.

6. Γίνονται οἱ πολῖται νομοταγεῖς διὰ τοῦ μαθήματος τῆς Ἀγωγῆς τοῦ Πολίτου καὶ παράλληλα καλλιιεργεῖται ὁ σεβασμὸς διὰ ὕψηλὰ καὶ πανανθρώπινα ἰδανικά, διὰ ἀνώτερα ἔργα ἐκπλκὰ, ἡ προθυμία διὰ βοήθειαν, διὰ ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναξιοπαθούντων, οἰουδήποτε εἰς τὸν κόσμον κλπ.

7. Ἐκλεπτύνεται τὸ συναίσθημα τῶν πολιτῶν διὰ τῆς καλαισθητικῆς ἀγωγῆς, ἥτις παρέχεται με τὴν ὁμορφιὰ τῆς φύσεως, με τὰ ἔργα τέχνης, με τὴν μουσικὴν, με τὰ ὠραῖα ἔπιπλα καὶ σκευὴ τοῦ σπιτιοῦ κλπ.

8. Ἐνισχύονται σημαντικὰ ὡς πρὸς τὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ὑγείαν συνταξιοῦχοι καὶ γενικά οἱ γέροντες, διότι παρέχονται εἰς αὐτοὺς εὐκαιρίαι νὰ προσφέρουν ὑπηρεσίας εἰς τὸ σύνολον.

9. Ἀντιμετωπίζεται ἐπιτυχῶς ἡ κρίσις τῆς δημοκρατίας, διότι μόνον με μίαν καλὰ ὀργανωμένην μετασχολικὴν ἀγωγὴν θὰ κατορθωθῇ ἡ πολιτικὴ ὀρίμανσις ἐκάστου λαοῦ.

10. Βελτιώνεται ἡ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ ὑγεία ἐκάστου πολίτου, ἥτις εἶναι ἡ βάσις τῆς ζωῆς, διὰ τῶν συχνῶν ἐκδρομῶν καὶ διὰ τῆς παροχῆς βασικῶν γνώσεων ὑγιεινῆς καὶ εὐγονίας.

11. Καὶ αὐτὸς ὁ πόλεμος θὰ τεθῇ ἐκτὸς νόμου, ὅταν διὰ τῆς Μ. Α. πάντες οἱ ἄνθρωποι γευθοῦν τὰ ἀγαθὰ τῆς Παιδείας, ἀνάλογα βέβαια με τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν ἐκάστου.

12. Τέλος καὶ τὸ σημαντικώτερον διὰ τὴν ἐποχὴν μας, ἡ Μ. Α. συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν τῶν πολιτῶν καὶ ἰδιαίτέρως ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔχουν ἀνάγκην αὐτῆς, ὡς εἶναι οἱ ἔχοντες ἄμεσον σχέσιν με τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ τοὺς ἐργάτας βιομηχανιῶν (ἐργοστασίων) ὅπου οἱ ἄνθρωποι, λόγῳ τῆς μεγάλης εἰδικεύσεως (κατανόμης τῆς ἐργασίας) ἔχουν μηχανοποιηθῇ.

Ἐπιπροσθέτως δὲ διὰ τῆς φιλοσοφικοθρησκευτικῆς ἀγωγῆς σφυρηλατεῖται ὁ ἀνθρώπινος χαρακτήρ καὶ ὁλοκληρώνεται ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἡ πολιτιστικὴ σημασία τῆς Μ. Α. δι' ἓν ἔθνος εἶναι ἴση με τὴν μορφωτικὴν καὶ γενικά ἐκπολιτιστικὴν ἀξίαν καὶ ἐπίδρασιν τῆς καθιερωμένης Ἐκπαιδεύσεως (τῆς Δημοτικῆς, τῆς Μέσης καὶ τῆς Ἀνωτάτης).

Ὁ ἐπιστήμων ὁ ὅποιος δὲν παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἐπιστήμης του, ὥστερεῖ σημαντικὰ συγκριτικὰ με τοὺς συναδέλφους του. Ὁ τεχνίτης ποὺ δὲν ἀλλάσσει τὰ παλιὰ ἐργαλεῖα του με νεώτερα, θὰ χάσῃ πολλὰς ἐργασίας. Ὁ ἀγρότης με τὸ ἡσιόδειο ἄροτρο καὶ με τὰς προεπιστημονικὰς γεωργικὰς ἀντιλήψεις δὲν δύναται νὰ παράγῃ ἀρκετὰ διὰ νὰ ζήσῃ. Ἡ χώρα ποὺ δὲν ἐκμεταλλεύεται τὰς φυσικὰς καὶ τὰς ἄλλας προσοδοφόρους πηγὰς τῆς θὰ εἶναι πάντοτε τὸ παράσιτο τῶν ἄλλων καὶ οἱ κάτοικοί της θὰ ζοῦν εἰς ἀθλιότητα ὕλική καὶ πολὺ συχνὰ καὶ ἠθική, ἢ θὰ ἀναγκάζωνται οἱ ἱκανώτεροι πολλὰς φορὲς νὰ μεταναστεύουν. Καὶ μεταναστεύσεις σημαίνει σχεδὸν πάντοτε ἀφαίμαξι, ἀπώλεια δηλαδή τῆς ζωτικότητος ἐνὸς λαοῦ.

Ὁ καθεὶς λοιπὸν εἰς τὸ ἔργο, εἰς τὸν κλάδον του, εἰς τὴν ἐπιστήμην, εἰς τὴν κοσμοθεωρίαν, ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ συνεχῆ ἐνημέρωσιν καὶ ἀπὸ κάποια ἀναπροσαρμογὴ πρὸς τὴν συντελουμένην πρόοδο. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ γνωρίσῃ καλὰ τὴν ἐπιστήμην του, τὴν τέχνην του, τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ γνωρίζῃ καλὰ καὶ διατί πιστεύει εἰς ὅ,τι πιστεύει.

Ἐὰν λοιπὸν ἐπιθυμοῦμε νὰ ἔχωμε ἀληθινὴν πρόδοσιν καὶ πραγματικὴν δημοκρατίαν, εἶναι καθήκον ἐκάστου πολίτου διαρκῶς νὰ βελτιώνεται, νὰ ἐξετάζῃ ἐλεύθερα τὰ πράγματα, τὰ γεγονότα καὶ με τὴν βοήθειαν τῶν εἰδικῶν νὰ συζητῇ, νὰ κρίνῃ καὶ κατόπιν, μόνος του νὰ καταλήγῃ εἰς συμπεράσματα.

Διότι μόνον με τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, με τὴν πίστι εἰς ἀνώτερα ἰδανικά, ἰδανικά ἀτομικά, ἔθνικα καὶ πανανθρώπινα, με τὴν κατανόησιν καὶ ἀποδοχὴν, ἐκουσίαν καὶ ἐλευθέρην, μερικῶν αἰώνιων ἠθικῶν καὶ θρησκευτικῶν ἀξιών εἰς τὴν ζωὴν, θὰ δυνηθῶμεν νὰ δημιουργήσωμεν μίαν πραγματικὰ ἐλεύθερην καὶ ἀξιοπρεπέστερην κοινωνίαν.

Διὰ τίνων ὁμως μέσων θὰ φθάσωμε, ἰδιαίτέρως εἰς τὴν Πατρίδα μας με τὰς τεραστίας ἐλλείψεις εἰς τὸν τομέα τοῦτον, εἰς τὸ πολιτισμένον ἐπίπεδο τῶν προηγμένων χωρῶν;

Ἡ Πολιτεία θὰ εἶναι κυρίως ὁ ἐμπνευστὴς καὶ ὁ συντονιστὴς εἰς τὴν ὅλην κίνησιν κάτω ἀπὸ τὴν φωτεινὴν ἐπιστημονικὴ καθοδήγησιν τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκπλκκοῦ Συμβουλίου, ἐνῶ ἡ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία, αἱ ἐθελοντικαὶ ὀργανώσεις, τὰ διάφορα σωματεῖα, τὰ ἐργοστάσια, μαζί με τὰς τοπικὰς

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Από την Σχολική Πράξη

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΝΟΣ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟΥ ΛΑΪΚΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Συγκεντρωτική διδασκαλία και Kursen
παραλλήλως αποτελούν την πιο μεταρ-
ρυθμισμένη μορφή πειραματισμού και
διά το λαϊκόν Σχολείον.

Σούρλας

I

Ένα μήνυμα παιδαγωγικόν από την πατρίδα του Γκαίτε.

Η παρατιθέμενη κατωτέρω άδρομερής σκιαγραφία αφορά την εργασίαν ενός πειραματικού λαϊκού σχολείου στην Φραγκφούρτη.

Ας άντλήσωμε συνεπώς μερικά διδάγματα και για τών δικών μας σχολείων την εργασίαν, χωρίς φόβον και χωρίς πάθος.

Roderberg Reformvolkshule τὸ ὄνομα τοῦ πειραματικοῦ λαϊκοῦ σχολείου πού ἐλειτούργησε πρὸ δεκαετηρίδων εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Γκαίτε ἐπὶ

1. Die Roederberg Reformvolkschule in Frankfurt a. Main.

(Die Neue Deutsche Schule 1930)

νικὸ ἐνεργούμενο τὸ ἄτομο καὶ μάζα τυφλὴ ἢ ὀλότης. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ βάση θὰ ξεκινήσουμε ἂν θέλουμε ν' ἀποβούμε πραγματικοὶ μορφωτὲς τοῦ τόπου μας καὶ τοῦ λαοῦ μας. Ἡ ζωὴ δὲν ἔχει μονάχα τίς ὕλικές ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκες της, ἔχει ἀνάγκη κι' ἀπὸ ἄτομα πού νὰ ἔχουν ἀνθρωπιὰ. Θεωρεῖται βέβαιον, γιὰ κάθε ὁργανωμένο κοινωνικὸ σύνολο, οἱ ὕλικές ἀξίες σὰν μιὰ ἀναγκαία προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη «ὑψηλοῦ πολιτισμοῦ», πρέπει ὅμως, νὰ μὴ ὑπερτονισθῇ ἡ ἀξία τους καὶ νὰ μὴ θεωροῦνται σὰν ὁ κύριος σκοπὸς τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ λαοῦ μας, ἀλλὰ σὰν βασικώτερος σκοπὸς νὰ θεωρεῖται ἡ ἀνύψωση τοῦ ἐπιπέδου τῆς ψυχικῆς καλλιέργειας, τῆς ἐπιστήμης, τῆς τέχνης. Ὁφείλομε, λοιπόν, σύμφωνα μὲ τὴν Ἑλληνικὴ ἀντίληψη τῆς μορφώσεως, τοῦ ἀνθρώπου, νὰ διαπλάσουμε ἀπὸ τὸ πρῶτο στάδιο τῆς Παιδείας μας ὅλην τὴν ψυχὴ τοῦ νέου ἀνθρώπου καὶ ν' ἀνταποκριθοῦμε στὰ δυὸ βασικὰ αἰτήματα πού προβάλλει ἡ σύγχρονη ζωὴ του. Νὰ ὀπλισθῇ δηλαδή, ὁ νέος κι' ἀσχημάτιστος ἀκόμη ἄνθρωπος τοῦ καιροῦ μας τόσο μὲ γνώσεις γιὰ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ὕλική πλευρὰ τῆς ζωῆς, ὅσο νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀνθρωπιὰ του, νὰ τὴν προαγάγῃ καὶ νὰ τὴν τελειοποιήσῃ, ὥστε νὰ ζήσῃ καὶ στὸν ἰδιωτικὸ χῶρο τῆς ζωῆς του μὲ τὸν πιο εὐτυχισμένο καὶ τὸν πιο ἄξιο τρόπο καὶ νὰ σβῇ τὸ ἐπιζήμιον ἀτομικὸ πνεῦμα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο τοῦ τόπου μας, πού ἔχει τόση δημιουργικὴ ἱκανότητα, τόση φυσικὴ ἐργατικότητα, εὐφυΐα καὶ φαντασία.

Δημ. Ίω. Παππᾶς

μίαν πενταετίαν μὲ δυὸ κατ' ἀρχὰς τάξεις (τὲς δυὸ δηλαδὴ κατώτερες τοῦ λαϊκοῦ σχολείου) καὶ ἐν συνεχείᾳ ὡς ὀκτατάξιον πλήρες.

Τὰ οὐσιώδη σημεῖα τοῦ προγράμματός του ἦταν τὰ κατωθί :

1) Συνεκπαίδευσις γιὰ ὅλα τὰ σχολικὰ ἔτη.

2) Ἐλευθερία τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ γύρω ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν τῆς μεθόδου ἐργασίας.

3) Προσπάθεια τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ πρὸς διαμόρφωσιν μορφῆς ἐργασίας πού νὰ ἐγγίξῃ τὰ ὅρια μιᾶς αὐθορμήτου δημιουργικῆς μεθόδου.

4) Διώξιμο κάθε προώρου παραγεμίσματος τοῦ μυαλοῦ τῶν παιδιῶν μὲ ξηρὲς γνώσεις καὶ ἀπομνημονεύσεις.

5) Ἐποικοδόμησις μιᾶς συγκεντρωτικῆς μορφῆς ἐργασίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ προσπάθεια ὕψους ἐξελίξεως τῆς παιδικῆς ψυχῆς μὲ ἀφόρμησιν ἀπὸ τὴν παιδικὴν πρᾶξιν καὶ τὴν ἐνέργειαν ἐκείνην ἢ ὁποῖα θὰ ὠδήγει κατὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τῶν παιδιῶν καὶ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος τῶν.

Ἡ πρακτικὴ ἐργασία κατὰ τὸ ἔτος τῆς ἐνάρξεως καὶ τῆς λειτουργίας τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος πειραματικοῦ λαϊκοῦ σχολείου ἀπέδειξεν ὅτι δυὸ δημιουργικὰ στοιχεῖα ὑπῆρξαν ἱκανοποιητικὰ καὶ καθησυχαστικὰ διὰ τὴν σχολικὴν ζωὴν, τὰ κατωθί :

1) Ἡ ἐλευθέρια ἐκ μέρους τοῦ διδακτικοῦ προσωπικοῦ ἐκλογὴ μεθόδου καὶ ὕλης προγράμματος καί :

2) Ἡ σύμπτυξις τῶν ἀγοριῶν καὶ κοριτσιῶν τῆς τάξεως εἰς ταξικὴν κοινότητα ἐργασίας.

Ἡ τάξις δηλαδὴ σὰν μιὰ κοινότης ζωῆς, σὰν νὰ ἐξεπῆδησε ἀπὸ τὸ φλοισβίζον ρεῦμα τῆς ζωῆς καὶ σὰν νὰ ἔφερε μέσα της, μὲ τὴν σύνθεσιν τοῦ παιδικοῦ αὐτοῦ ὁμίλου, τὴν ἔντασιν κάποιας μοιραίας δυνατότητος.

Ἀκριβῶς δὲ στὴν ἔντασιν αὐτὴ βρισκόντανε καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς κοινωνικότητος, ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ κοινωνικὸν μορφωτικὸν στοιχεῖον προσδιορίζεται πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἀπὸ τὰς δυνατότητας τῆς μοίρας.

Ὅλα δηλαδὴ τὰ ἐρεθίσματα τὰ τείνοντα πρὸς σχολικὴν μεταρρύθμισιν ἐχαρακτηρίζοντο ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι, οὔτε οἱ διδάσκοντες γιὰ τὰ παιδιά, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ παιδιά γιὰ τοὺς διδάσκοντας, ἀπέβησαν ἢ μοιραία συνάντησις.

Στροφὴν ὅμως ἀποφασιστικὴν κατὰ τὸν πειραματισμὸν ἀπετέλεσε ἡ προοπτικὴ γύρω ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας.

II

Ἐὰν δηλαδὴ ἀναχωρήσωμεν ἀπὸ τὴν ἄποψιν — κατὰ τὴν γνώμην τῶν διεξαγόντων τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος πειραματισμὸν — ὅτι ἡ τάξις ἢ σχολικὴ ἔχει ἀξίαν σὰν μιὰ κοινότης ζωῆς, τότε καὶ κάθε βοήθεια πού θὰ μπορούσε νὰ πάρῃ τὴν μορφήν νόμου, πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὴν νομιμότητα τῆς ἴδιας τῆς ζωῆς καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ὕλην τοῦ προγράμματος.

Ἡ νομιμότης δὲ αὐτὴ τῆς ζωῆς πού ὑπαγορεύει εἰς τὴν τάξιν τὴν σχολικὴν τὸν προορισμὸν της, θὰ μπορούσε νὰ ἀποκληθῇ καὶ ἀπελευθέρωσις τοῦ μικροῦ παιδιοῦ ἀπὸ τὴν τωρινὴν ὑπαρξικὴν του κατάστασιν καὶ νὰ συνδυσασθῇ πρὸς τὴν διαδρομὴν τοῦ ἰδίου τοῦ παιδιοῦ διὰ μέσου τῶν φάσεων τῆς χρονικῆς του περιόδου ἀπὸ τοῦ 6ου μέχρι τοῦ 16ου ἔτους τῆς ηλικίας του, μὲ τὴν τάσιν παραλλήλως μιᾶς ἀποδοχῆς τῆς πολιτιστικῆς καταστάσεως πού ἐδημιουργήθη ἀπὸ τὲς προηγούμενες γενεές τοῦ ἔθνους του.

Ἡ τάσις πρὸς ἀποδοχὴν τῆς πολιτιστικῆς καταστάσεως καὶ ἡ ἀντι-

παράστασις τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸν πολιτισμὸν θὰ μπορούσε νὰ τελειοποιηθῇ μονάχα μὲ μίαν ἀνύψωσιν τῆς κρίσεως τοῦ παιδιοῦ.

Τὸ παιδάκι ἔχει βεβαίως τὴν τάσιν νὰ θέλῃ νὰ ἀφομοιώσῃ ὁλόκληρον τὴν πολιτιστικὴν ἀτμόσφαιραν—καὶ αὐτὸ εἶναι ἐκεῖνο ποὺ διακρίνει τὸ παιδί τὸ σημερινὸ ἀπὸ τὰ παιδιά τῶν προηγουμένων ἐποχῶν τὰ ὁποῖα ἐγνώριζον μονάχα μίαν καθαρῶς ἀτομικὴν τομὴν τοῦ πολιτισμοῦ.

Τὸ μικρὸ παιδί φέρει μέσα του τὸν δεσμὸν τοῦ αἵματος μὲ τὸ περιβάλλον, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει ὁλόκληρον τὸν περιβάλλοντα κόσμον τῶν ἀντικειμένων καὶ τῆς ἀτμοσφαίρας τῆς κοινωνικῆς.

Αὐτὴ δὲ ἀκριβῶς ἡ θέλησις τοῦ παιδιοῦ νὰ ἀγκαλιάσῃ τὸ ὅλον—μὴ μορφή δηλαδὴ θελήσεως ποὺ πηγάζει ἀπὸ βαθειὰ ριζωμένη ἔφεσιν τοῦ πρέπει—αὕτη εἶναι ἐκεῖνη ποὺ ἐκτείνεται πέραν τῶν γενικῶν τάσεων ἐνὸς σχολικοῦ προγράμματος.

Ἡ θέλησις αὕτη ὁδηγεῖ εἰς τὰ ὅρια τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως τῆς ἐποχῆς του καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς εἶναι τὸ ἐπίμαχον ἐκεῖνο σημεῖον ποὺ ἐπιτρέπει στὸν διδάσκοντα νὰ καλλιεργήσῃ τὴν κατανόησιν διὰ τῆς κριτικῆς ἀντιπαραστάσεως τοῦ παιδιοῦ μὲ τὸν πολιτισμὸν, μὴ δηλονότι προσπάθεια ποὺ μὲ διάφορα ὀνόματα προσέλαβε ξεχωριστὴ θέσιν καὶ στὴν πράξιν τὴν σχολικὴν.

Ὅλοι αἱ ὡς ἄνω ἀπόψεις ἐπέτρεψαν εἰς τὸν Σύλλογον τῶν διδασκόντων εἰς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πειραματικὸν σχολεῖον, ὅπως ὑποβάλλῃ εἰς τὰς προϊσταμένας ἐκπαιδευτικὰς Ἀρχάς του, ἓνα ὑπόμνημα καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἄδειαν ὅπως ἡ συγκεντρωτικὴ διδασκαλία ποὺ εἶχε ἐφαρμοσθῇ στὲς δυὸ κατώτερες τάξεις ἐπεκταθῇ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς τάξεις τοῦ 8ταξίου σχολείου των.

Ἡ πρακτικὴ διεξαγωγὴ τοῦ πειραματισμοῦ ἀπήτει—κατὰ τὰς ἀποφάσεις τοῦ Συλλόγου τῶν διδασκόντων—καθοδηγήσιν μίᾳς τάξεως καθ' ὅλα τὰ ἔτη τῆς σχολικῆς περιόδου ὑπὸ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ διδάσκοντος, καὶ ὅχι δι' ἐναλλαγῆς τῶν διδασκόντων.

Ἐπρόκειτο δηλαδὴ μὲ τὴν ὡς ἄνω ἀπαίτησιν περὶ μετατροπῆς τῆς παλαιᾶς μορφῆς τῆς διαπαιδαγωγήσεως διδασκαλίας¹ εἰς τὴν διδακτικὴν ἀγωγὴν².

Ἡ καθιέρωσις δηλαδὴ τῆς διδακτικῆς αὐτῆς μετατροπῆς προήλθεν ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν ὅτι παιδαγωγικὴ ἀποψις οὔτε ἀσκεῖται μὲ ἓνα κομμάτι ὕλης διδακτικῆς, οὔτε μεταβιβάζονται ἔτσι εἰς τὴν ψυχὴν τῶν παιδιῶν ἡ Ζωὴ καὶ τὰ ἔργα τῶν μεγάλων ἀνδρῶν τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ λαμβάνει χώραν τὸ τοιοῦτον ἐὰν καὶ ἐφόρμησις γίνῃ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ζωντανοὺς ἀνθρώπους ποὺ διαπαιδαγωγοῦν τὰ παιδιά.

Καὶ ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται τὸ καινούργιο γύρω ἀπὸ τὴν ἐπισκόπησιν μίᾳς τέτοιας μορφῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας.

Ἐξ ἄλλου κατὰ τὰς ἀντιλήψεις τοῦ Συλλόγου τοῦ ὡς ἄνω Πειραματικοῦ Σχολείου, γενικὴ μόρφωσις δὲν προκύπτει ἀπὸ μιά—ἔστω καὶ τέλεια κατοχὴ ποσοῦ γνώσεως—ἀλλὰ ἀπὸ μιά στάσι ποὺ θὰ ἀράει τὸ παιδί γύρω ἀπὸ ὅλα τὰ εἶδη τῶν γνώσεων.

Συνεπῶς τὸ πρόβλημα τῆς Γενικῆς μορφώσεως διὰ τοὺς διδάσκοντας εἰς τὸ ὡς ἄνω Πειραματικὸν Σχολεῖον συνεδυάσθη μὲ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀτομικοῦ εἰς ἓν ἢ δυὸ ἐπίπεδα γνώσεως.

Ἔτσι συνάγεται ἡ ἀπαίτησις ὅτι παράλληλα πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς

1. Erziehender Unterricht.

2. Unterrichtende Erziehung.

συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας ἐπιβάλλεται καὶ ἡ διδασκαλία μεμονωμένων μαθημάτων, ὅχι ὑπὸ ἔποψιν ὕλης, ἀλλὰ μὲ τὴν καθιέρωσιν ἐνὸς ἐλαστικοῦ συστήματος Kursen τῶν ἐπὶ μέρους μαθημάτων.

Ἡ καθιέρωσις δὲ καὶ ξεχωριστῶν Kursen—παράλληλα πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας—ἐστηρίζετο εἰς τὴν ἀποψιν κατὰ τὴν ὁποῖαν ἡ γενικὴ μόρφωσις μὲ τὸ καθιερωμένον σύστημα στηρίζεται εἰς τὴν δυνατότητα τῆς ἐνσωματώσεως ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν ἐνὸς μονάχα σχετικῶς μικροῦ μέρους ἀπὸ τὸ σύνολον τοῦ πνευματικοῦ καὶ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ συνδυασμὸς ἀντιθέτως συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας καὶ Kursen ἐπιτρέπει μίαν ἄσκησιν συνειδητῇ τῶν προδιαθέσεων τῶν μαθητῶν, μὲ παράλληλον καλλιέργειαν θάρρους καὶ αὐτοπεποιθήσεως ὑπὸ ἔποψιν χαρκτηῖρος καὶ συνεπῶς μίαν ἔνταξιν τοῦ μαθητοῦ εἰς τὸ σύνολον τὸ κοινωνικόν.

Ἡ ἀγωγή τοῦ πολίτου ἐπὶ παραδείγματι—ἀπαιτεῖ ὅπως κάθε πραγματικὴ ἀγωγή—μίαν ἀτμόσφαιραν ζωῆς¹ γιὰ τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν ἔξιν τῶν ἐπὶ μέρους κοινωνικῶν ἀρετῶν.

Κατὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας ἡ κοινότης τῆς τάξεως εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα ζωῆς, δεδομένου ὅτι σὲ μιά τέτοια ἀτμόσφαιρα κοινωνικότητος μανθάνουν τὰ παιδιά νὰ ἀντικρῶνται ὡς μέλη τῆς κοινωνίας, μὲ ὅρια συνειδητὰ εἰς τὰς μεταξύ των σχέσεις, τὴν ἰδιοφυῖαν τὴν ξεχωριστὴν² ποὺ διαθέτει τὸ καθένα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καθηκόντων του.

Ἔτσι ἡ διαμόρφωσις τῶν ἐπὶ μέρους προδιαθέσεων τῶν παιδιῶν τελειοποιεῖται μὲν εἰς τὰ Kursen, ἀλλὰ στὴν προσπάθεια αὐτὴν ἐπικουρεῖ τὰ μέγιστα καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας.

Συνεπῶς τὰ Kursen μὲ τὴν εἰδικὴν ἐπὶ μέρους διδασκαλίαν δὲν εἶναι ἀπόρροια τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας σὲ τρόπον ὥστε νὰ πάρῃ τὸ παιδί τὴν κλίσιν του πρὸς μίαν ὁμάδα ἐπὶ μέρους μαθημάτων, ἀλλ' εἶναι μίᾳ συστηματικῇ ἐξάσκησιν τῶν προδιαθέσεων τοῦ παιδιοῦ, ὥστε νὰ συνεχισθῇ αὕτη, καθὼς θὰ ἐνηλικιωθῇ μὲ τὴν δύναμιν πλέον τῶν προδιαθέσεων ἐκείνων μὲ τὰς ὁποίας τὸ ὦπλισε ἡ φύσις καὶ ὅχι μὲ τὰς τυπικὰς διατάξεις τῆς ὕλης τοῦ προγράμματος—ὅπως συμβαίνει εἰς τὰ κοινὰ σχολεῖα.

Ὅλες δηλαδὴ αἱ νύξεις γιὰ περαιτέρω ἐργασίαν ποὺ παρουσιάζονται στὴν ἐφαρμογὴν τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας βρίσκουν λύσιν στὰ Kursen μὲ τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν τῶν γνώσεων τοῦ παιδιοῦ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς γενικότητος, δεδομένου ὅτι καὶ ἡ ἀγωγή δὲν εἶναι τσουβάλι ἀπὸ γνώσεις, ἀλλὰ μίᾳ πρόσκτησιν συνειδητῇ κοινωνικῶν ἀρετῶν.

Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ξεχωρίζει τὴν ἐργασίαν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος πειραματικοῦ σχολείου δὲν εἶναι τόσον ἡ συσχέτισις τῆς συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας μὲ τὴν εἰδικὴν διδασκαλίαν τῶν Kursen καὶ μὲ ἀπώτερον σκοπὸν τὴν γνώσιν τῶν ἐπὶ μέρους προδιαθέσεων τοῦ παιδιοῦ, σχετικὰ μὲ τὴν ἐκλογὴν τοῦ μελλοντικοῦ του ἐπαγγέλματος, ὅσον—ὅπερ καὶ τὸ πολὺ σπουδαιότερον—ἡ ἐξέλιξις τῶν πνευματικῶν δυνάμεων καὶ προδιαθέσεων ποὺ ἀνταποκρίνονται στὰς διάφορες μορφωτικὰς δυνατότητας.

III

Ἡ ἐπὶ πενταετίαν πειραματικὴ ἐργασία εἰς τὴν ὡς ἄνω σχολὴν τῆς Φραγκφούρτης ἀπέδειξε ὅτι στὰ διάφορα Kursen ἓνα ἐπὶ παραδείγματι

1. Lebensraum.

παιδιάκι επέδειξε ικανότητα στον φυσιολογικόν τομέα, ένα άλλο παρουσίασε κλίση στην γεωγραφία, ένα τρίτο εξεδήλωσε ικανότητα στην αριθμολογία, άλλα παιδιά στην ιχνογραφία και ούτω καθεξής.

Κατά το διάστημα όμως της χρονιάς το διαφέρον των παιδιών επεκτείνεται και εις πλείονα του ενός Kurses και έτσι δια του συνδυασμού διαφόρων Kurses συντελείται μία χτυπητή κατεύθυνσις γύρω από την μελλοντικήν επίδοσιν του παιδιού.

Και ως γενικόν συμπέρασμα των ως άνω παρατηρήσεων θα ήδύνατο να προκύψη ή άρνησις της τυποποιήσεως των παιδιών της αúτης ιδιοφυΐας, δεδομένου ότι πραγματική μορφωτική εργασία απαιτεί απόλυτον άτομικοποίησιν, εντός των πλαισίων της διαφοροποιήσεως μιας τάξεως.

Πάντως αί παρατηρήσεις γύρω από την συμμετοχήν των παιδιών των διαφόρων τάξεων στα Kurses, απέδειξε ότι μόλις και μετά βίας θα μπορούσε να βρῇ τις, ἔστω και δυό παιδιά που να ἐμφανίζουν ένα τελείως παρόμοιον μορφωτικόν δρόμον.

Υπό ἔποψιν χρονικήν τὰ Kurses εις τὸ περί οὗ ὁ λόγος πειραματικὸν σχολεῖον κατενέμοντο εις 10 μῆνας εργασίας, κάθε δὲ δάσκαλος ἀνελάμβανε ἓνα Kurs παράλληλα πρὸς τὴν διεξαγωγήν της συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας στὴν τάξη του.

Τὸ πρόγραμμα δὲ τὸ ἡμερήσιον της εργασίας των ἐπὶ μέρους τάξεων περιελάμβανε παράλληλα πρὸς τὴν γυμναστικήν καὶ τὴν πρωϊνὴν ἑορταστικὴν συγκέντρωσιν των παιδιῶν με ἀσκήσεις: τεχνικῆς ἀναπνοῆς, ἀσκήσεις φωνητικῆς καὶ διάφορα sport, ἀπὸ δὲ τοῦ 5ου σχολικοῦ ἔτους αἱ πρωϊνὲς ἑορταστικῆς ἐργασίαι της τάξεως συνεπληροῦντο με Kurses θρησκευτικά.

Αἱ συνολικὲς παρατηρήσεις ποὺ διευτυπώθησαν στὸ ὑπόμνημα τὸ ὁποῖον ὑπεβλήθη εἰς τὰς ἐκπαιδευτικὰς ἀρχὰς της πόλεως Φραγκφούρτης συνίστατο εἰς τὰς κάτωθι παιδαγωγικὰς ἀπαιτήσεις αἵτινες ἐξεπληρώθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πενταετοῦς πειραματισμοῦ.

1) Ἡ ἀτομικὴ διαμόρφωσις των προδιαθέσεων των παιδιῶν μέσα εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ λαϊκοῦ των σχολεῖου καὶ συνεπῶς καὶ ἡ πρακτικὴ πειραματικὴ ἐργασία γύρω ἀπὸ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ διαφοροποιημένου ἐνιαίου σχολεῖου.

2) Ἡ αὐξήσις τοῦ ἀριθμοῦ των ὥρων διδασκαλίας διὰ της καθιερώσεως καὶ των ὥρων των προσθέτων στα Kurses, ὥρες δηλαδή ποὺ ὑπελογίζοντο ὡς διδακτικῆς στὰ καθήκοντα των διδασκόντων.

3) Ἡ ἐλάττωσις της πληθώρας των μαθητῶν.

4) Ἡ εἰσαγωγή ἀτομικῆς σωματικῆς ἀγωγῆς.

Καὶ ὡς ἀποτέλεσμα χτυπητὸν τοῦ ὡς ἄνω πειραματισμοῦ ἦταν ἡ μεταφορά καὶ εἰς ἄλλα σχολεῖα της περί οὗ ὁ λόγος μορφῆς εργασίας, καὶ ἡ διαιωνίσις της ἰδέας τοῦ πειραματισμοῦ.

Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ ἀπομίμησις με ἐλαφρὰς ἐπιβεβλημένας παραλλαγὰς, της εργασίας της συντελεσθείσης εἰς τὸ περί οὗ ὁ λόγος πειραματικὸν σχολεῖον καὶ ἀπὸ πληθὺν διαφόρων διδασκαλικῶν συλλόγων καὶ ἄλλων περιοχῶν της γερμανικῆς ἐπικρατείας.

IV

Ἐτελειώσαμε...

Αἱ ὡς ἄνω ἀπόψεις θὰ μπορούσαν νὰ γεννήσουν πολλὰς σκέψεις καὶ γιὰ τοὺς δημιουργικοὺς δασκάλους καὶ Ἐπιθεωρητὰς της Πατρίδος μας καὶ ἴσως καὶ προσπαθείας εὐγενικὰς πρὸς ἀπομίμησιν.

Θὰ προσκρούσῃ ἀναμφιβόλως εἰς ἐμπόδια ἀνυπέρβλητα μὴ τέτοια προσπάθεια, πρόδοον ὅμως θὰ ἀποτελέσῃ καὶ ἡ κατ' ἀρχὴν συζήτησις εἰς τὰ Παιδαγωγικὰ Συνέδρια των λειτουργῶν της λαϊκῆς Παιδείας μας.

Πάντως ὁ θεσμὸς των Kurses εἶναι στὴν δικὴν μας σχολικὴν πραγματικότητα ἐντελὼς ἄγνωστος.

Καὶ ἐξαιρέσιν μοναδικὴν ἀπετέλεσεν ἡ ἐφαρμογὴ του εἰς τὸ Πεντάταξιον Διδασκαλείου της Ἑπειρωτικῆς πρωτεύουσας, καθ' ὃν χρόνον διηθύνετο τοῦτο ἀπὸ τὴν ταπεινότητά μας.

Τρεῖς δηλαδή της ἐβδομάδος διελύοντο αἱ τάξεις τοῦ Διδασκαλείου καὶ ἠκολούθουν ὅλοι οἱ σπουδασταὶ τὰς καθιερωθεῖσας κατηγορίας 6-7 διαφόρων Kurses.

Ἡ ἐλευθέρα, ἀβίαστος καὶ με ζῆλον σφοδρὰ παρακολούθησις της λειτουργίας των Kurses ἐπέτρεψεν οὐ μόνον τὴν συμπλήρωσιν της γενικωτέρας μορφώσεώς των, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀνίχνευσιν των προδιαθέσεων των.

Ἡ καθιέρωσις των Kurses ἀπετέλεσε τὴν πιὸ ἐπαναστατημένην μορφήν μεταρρυθμίσεως μέσα στὴ γενικώτερη μορφή τοῦ πειραματισμοῦ ὅστις ἔλαβε χώραν.

Πέραν ὅμως των ὡς ἄνω ἀπόψεων ἡ ταπεινότης μας θὰ ἐθεώρει τὸν ἑαυτὸν της εὐτυχῆ, ἐὰν αἱ ὡς ἄνω νύξεις ποὺ παρεσχέθησαν ἀπὸ τὴν λειτουργίαν τοῦ πειραματικοῦ σχολεῖου της Φραγκφούρτης θὰ προκαλοῦσε ἀνησυχίας πρὸς πειραματισμὸν τόσο στή λαϊκῆς ὥσον καὶ στής Μέσης Παιδείας μας τοὺς συναδέλφους.

Εὐριπίδης Σούρλας

Η ΑΤΟΜΙΚΟΠΟΙΗΜΕΝΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Ἡ σχολικὴ ἐργασία, ἀνάλογα με τὸν ἀριθμὸ των μαθητῶν ποὺ παίρνουν μέρος σ' αὐτή, διακρίνεται σὲ ἐργασία ὅλης της «τάξεως», σὲ ἐργασία «κατὰ ομάδες» καὶ σὲ ἐργασία «κατ' ἄτομα». Στὴν ἐργασία της τάξεως ὅλοι οἱ μαθητὲς ἀσχολοῦνται με τὸ ἴδιο θέμα καὶ οἱ σχετικὲς μ' αὐτὸ γνώσεις προσκτῶνται ἀπ' αὐτοὺς ἢ με τὴ διήγησιν τοῦ δασκάλου ἢ με τὴ συζήτησίν τους (μαθητικὸ διάλογο) ἢ ἀνάμικτα, με τὴ διήγησιν καὶ τὴ συζήτησιν μαζί. Στὴν ἐργασία κατὰ ομάδες, ἡ τάξη χωρίζεται σὲ ομάδες συζήτησης μαζί. Στὴν ἐργασία κατὰ ἄτομα κάθε μαθητὴς ἐπεξεργάζεται μόνος του ὁλόκληρο τὸ θέμα ἢ ἓνα μόνον τμήμα του.

Στὸ σχολεῖο πρέπει νὰ ἐφαρμόζονται καὶ οἱ τρεῖς αὐτὲς μορφὲς ἐργασίας, γιατί ἡ κάθε μὴ δημιουργεῖ ἰδιαιτέρες εὐκαιρίες γιὰ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ παιδιοῦ καὶ γιὰ τὸν πλουτισμὸ του με ἱκανότητες ἀπαραίτητες γιὰ τὴν ἀτομικὴ, κοινωνικὴ καὶ ἐθνικὴ ζωὴ. Ὁ μαθητὴς με τὴν ἐργασία της τάξεως, μέσα σὲ μιὰ θερμὴ οἰκογενειακὴ ἀτμόσφαιρα, συνηθίζει νὰ ἐκφράζῃ ξεῶς, μέσα σὲ μιὰ θερμὴ οἰκογενειακὴ ἀτμόσφαιρα, συνηθίζει νὰ ἐκφράζῃ με θάρρος τὴ γνώμην του, ἀποκτᾷ σωστὴ αὐτοσυνείδησιν καὶ ἀσκεῖ τὴν κρίσιν καὶ τὴν προφορικὴ γλωσσικὴ του ἐκφραση. Με τὴν ἐργασία κατὰ ομάδες ἀποκτᾷ δυὸ ἀπαραίτητες κοινωνικὰς ἀρετὰς, τὴ συνεργατικὴν διὰ

1. Κοίταξε γιὰ τὴν παραπομπὴν στὸν ἀντίστοιχο ἀριθμὸ της βιβλιογραφίας ποὺ δημοσιεύεται στὸ τέλος της μελέτης.

θεση και το πνεύμα της ομαδικής άμιλλας. Με την εργασία κατ' άτομα καλλιεργεί την ιδιοφυΐα του, αποκτάει το αίσθημα της ευθύνης και αναπτύσσει την πρωτοβουλία και τη γραπτή γλωσσική του έκφραση.

Παρ' όλο που και οι τρεις αυτές μορφές εργασίας είναι, όπως είδαμε, ίσης αξίας και πρέπει να εναλλάσσονται, υπάρχουν παιδαγωγικά συστήματα, τα οποία στηρίζονται αποκλειστικά σε μία μορφή εργασίας. Έτσι το σύστημα του Petersen, του Cousinet, και του Freinet ρίχνουν το κέντρο του βάρους στις εργασίες κατά ομάδες, ενώ τα συστήματα της Montessori, της πόλεως Dalton και της Winnetka στις κατ' άτομα εργασίες.

Η ατομικοποιημένη διδασκαλία. Ο Dottrens για να αποφυγή τα μειονεκτήματα που προέρχονται από τη μονομερή εφαρμογή της εργασίας της τάξεως και των ομάδων, εισήγαγε στο πειραματικό σχολείο του Mail (Γενεύη) την ατομικοποιημένη διδασκαλία. Στο σχολείο αυτό οι κατ' άτομο εργασίες που συνδέονται με τη διδασκαλία, γράφονται σε καρτέλλες με μορφή ερωτημάτων ή θεμάτων και μετά από τη διδασκαλία της τάξεως κάθε μαθητής εργάζεται μόνος του, έχοντας ως κίνητρο και αφετηρία τις καρτέλλες.

Η κατ' άτομο εργασία με καρτέλλες ονομάστηκε «ατομικοποιημένη διδασκαλία», ενώ δεν είναι διδασκαλία, αλλά εργασία του μαθητού. Γι' αυτό, ο όρος «ατομικοποιημένη εργασία» είναι, νομίζω, πιο πετυχημένος. Δεν θα έπεκταθώ πολύ στον τρόπο του καταρτισμού των καρτελλών και στον τρόπο εφαρμογής της ατομικοποιημένης διδλίας. Θα περιοριστώ μόνο σε μερικά βασικά σημεία. Ο συνάδελφος μπορεί να αναζητήσει τις λεπτομέρειες στα βιβλία που αναφέρω στη βιβλιογραφία.

Όποιος θέλει να εφαρμόσει την ατομικοποιημένη διδλία σε ένα ή περισσότερα μαθήματα, πρέπει να γράψει (με το τυπογραφείο ή τον πρόχειρο πολύγραφο) τις ερωτήσεις τα θέματα ή τα σχέδια σε καρτέλλες από bristol διαστάσεων $0,135 \times 0,105$. Οι ερωτήσεις ή τα θέματα θα είναι ευκολονόητα, συνοπτικά και θα αναφέρονται στα πιο ουσιαστικά σημεία της ύλης που έχει διδάξει. Οι καρτέλλες θα αριθμούνται και για να ανταποκρίνεται ή κάθε μία στο βαθμό επιδόσεως των μαθητών θα είναι τριών ειδών, Α', Β', και Γ'. Οι καρτέλλες Α' έχουν περιεχόμενο που ανταποκρίνεται στις δυνάμεις των αδύνατων μαθητών, οι Β' στις δυνάμεις των κανονικών και οι Γ' στις δυνάμεις των προχωρημένων. Τοποθετούνται σε ιδιαίτερη ξύλινη ή χάρτινη καρτελλοθήκη και είναι ισάριθμες με τους μαθητές.

Στον τοίχο της αίθουσας της διδλίας κρεμούμε τρεις «πίνακες έλέγχου», έναν για κάθε είδος καρτελλών. Σ' αυτούς γράφουμε: στα άριστερα και κατακόρυφα τα ονόματα των μαθητών, επάνω και οριζόντια τους αριθμούς 1. 2. 3. 4. . . . ίσους με τον αριθμό των καρτελλών που έφτιάξαμε. Οι μαθητές έχουν «τετράδιο της ατομικοποιημένης διδλίας», ξεχωριστό για κάθε μάθημα.

Κατά την ώρα, την αφιερωμένη για την ατομικοποιημένη διδλία, ο μαθητής παίρνει μία καρτέλλα από την καρτελλοθήκη. Την μελετάει και γράφει την απάντηση στο «τετράδιο της ατομικής διδλίας». Έπειτα πηγαίνει για έλεγχο, στο δάσκαλο. Αν η απάντηση είναι όρθή, ο δάσκαλος συσταίνει στο μαθητή, να πάρη άλλη καρτέλλα και να γράψει στον πίνακα έλέγχου ένα + απέναντι του ονόματός του και κάτω από τον αντίστοιχο με της καρτέλλας τον αριθμό. Αν η απάντηση δεν είναι όρθή, ωθεί τον μαθητή στην άνευρεση της σωστής απαντήσεως.

Η εφαρμογή της ατομικής διδλίας στην τάξη μου. Σην Α'

έκπική περιφέρεια Πατρών ή εφαρμογή της ατομικής διδλίας άρχισε από το σχολικό έτος 1960-1961. Εφαρμόστηκε από τη δ. Μαρία Λασπιά στην Αριθμητική της Α' τάξεως του Δημοτικού Σχολείου Κάτω Άχατίας και από έμένα στην Ιστορία της Στ' τάξεως του 10 (Προτύπου) Δημοτικού Σχολείου Πατρών. Στο ίδιο σχολείο εφαρμόζεται έφετος στο μάθημα της Γραμματικής της Στ' από τον κ. Π. Βουκελάτον και στο μάθημα της Γεωγραφίας της Ε' από τον κ. Ν. Λυμπέρη. Η σχετική προεργασία έγινε σύμφωνα με οδηγίες που δόθηκαν από τον Έπιθιτή κ. Ηλία Ξηροτύρη.

Για τον τρόπο του καταρτισμού των καρτελλών και για τον τρόπο εφαρμογής της ατομικής διδλίας στην τάξη μου δεν θα κάμω λόγο, γιατί ακολουθήσα εκείνον που περιέγραψα πιο πάνω. Τουτό μόνο θα προσθέσω: ότι για να γράψω τις καρτέλλες έδιάβασα καλά την ύλη και από αυτή έδιάλεξα εκείνη που ωθεί το μαθητή σε ατένέργεια και όχι σε μηχανική μόνο επανάληψη. Για να γίνει ή ατομική διδλία περισσότερο κατανοητή, δημοσιεύω μερικές καρτέλλες, από εκείνες που έφτιασα για την τάξη μου.

Καρτέλλες της Ιστορίας: Α 4. Γράψε μερικούς στίχους από τα Δημοτικά τραγούδια που να δείχνουν την αγάπη των Ελλήνων για την Έλευθερία.

Α 7. Γιατί με τις τοπικές επαναστάσεις δεν κατώρθωσαν οι Έλληνες να διώξουν τους Τούρκους από την Πατρίδα μας;

Α 18. Γράψε μερικά γεγονότα που δείχνουν την φιλοπατρία των Σουλιωτών.

Α 20. Βάλε γραμμή κάτω από τη λέξη, που δείχνει την πόλη, στην οποία ιδρύθηκε ή Φιλική Έταιρεία:

Σμύρνη, Γιάννενα, Όδησσός, Βενετία.

Β 8. Ποια ήταν τα πνευματικά κέντρα του Έθνους μας κατά την Τουρκοκρατία μέσα στην Ελλάδα και έξω από αυτήν;

Β 19. Γιατί ο Αλέξανδρος Υψηλάντης άρχισε την επανάσταση κατά των Τούρκων από τη Μολδοβλαχία;

Γ 66.
Ω τριακόσιοι! Σηκωθείτε
και ξανάλθετε σ' έμας.
Τα παιδιά σας θέλ' ιδήτε
πόσο μοιάζουνε με σας.

(Δ. Σολωμός)

Ποιοι είναι οι Τριακόσιοι; Ποι έδειξαν οι Έλληνες του 1821, ότι μοιάζουν με τους Τριακούς;

Γ 86. Στο Δημοτικό Σχολείο, από το οποίο φεύγεις σε λίγο, έμαθες όλη την Ιστορία της Πατρίδας μας. Γράψε τα ονόματα 10 Ελλήνων, οι οποίοι με το έργο τους το ειρηνικό ή πολεμικό ωφέλησαν σε μεγάλο βαθμό το Έθνος μας. Δικαιολόγησε με λίγες χαρακτηριστικές λέξεις την έκλογή σου αυτή.

Καρτέλλες Γεωγραφίας: Α. 16. Από τις λέξεις της παρενθέσεως υπογράμμισε εκείνη που κάμνει την πρόταση όρθή: Η γή είναι (κομήτης, διάττων, άπλανής, αρόλιθος, πλανήτης).

Α 29. Γράψε στο χάρτη της Ελλάδος τους ποταμούς, των οποίων τα νερά χρησιμοποιούνται για την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος.

Β 25. Σε ποια περιοχή της Ελλάδος βρέχει περισσότερο και γιατί;

Β. 30. Γράψε στο χάρτη της Ελλάδος τις πόλεις που έχουν μεγάλη βιομηχανία.

Καρτέλλες της Γραμματικής: Α 1. Βάλε εις τὸ κείμενον τόνους καὶ πνεύματα :

Συμπεράσματα από την εφαρμογή της ατομικής διδλίας.
 Ἀπὸ τὴν εἰσαγωγή τῆς ατομικῆς διδλίας στὴν τάξη μου καὶ στὶς ἄλλες πού ἀνέφερα, διεπίστωσα ὅτι οἱ κατ' ἄτομο συστηματοποιημένες αὐτὲς ἐργασίες ἐξυπηρετοῦν σὲ μεγάλο βαθμὸ τοὺς σκοποὺς τοῦ σχολείου. Ἀλλὰ, ὅπως καμιά μορφή ἐργασίας μόνη τῆς δὲν μπορεῖ νὰ ἀνταποκριθῇ σ' ὅλες τὶς ἀπαιτήσεις τῆς Ἀγωγῆς, ἔτσι καὶ ἡ ατομικοποιημένη. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀνάγκη, ὅχι μόνον νὰ ἐναλλάσσεται μὲ τὶς ἄλλες μορφές, ἀλλὰ καὶ νὰ συμπληρώνεται μὲ ἐλεύθερες κατ' ἄτομο ἐργασίες. Τοῦτο θὰ γίνῃ πιὸ κατανοητό, ἂν ἐξετάσωμε τὰ προτερήματα καὶ τὰ μειονεκτήματά τῆς.

3. Ὁ μαθητὴς ἀσκεῖται στὴ γραπτὴ διατύπωση τῶν διανοημάτων του.
4. Ὁ δάσκαλος τοῦ ὀλιγοθεσίου σχολείου ἔχει μὲ τὶς καρτέλλες ἑτοιμο καὶ καλὰ διαλεγμένο ὕλικό γιὰ τὶς σιωπηρὲς ἐργασίες.

6. Μὲ τὴν κατὰ κανονικὰ διαστήματα ἐφαρμογὴ τῆς ἀτομικῆς ἐργασίας ἀποφεύγουμε τὰ μειονεκτήματα ποὺ προκύπτουν ἀπὸ τὴ μονομερὴ ἐφαρμογὴ τῆς τάξεως καὶ τῆς ἐργασίας κατὰ ὁμάδες.

2. Κατά την άτομ[η]ν διδ[α]λ[ο]γίαν δὲν ἐκλέγει ὁ μαθητὴς τίς ἐργασίαι ποὺ
ταιριάζουν στὰ διαφέροντά του, ἀλλὰ ὁ δάσκαλος, ὁ ὁποῖος μὲ τίς ἐτοι-
μες ἐρωτήσεις ὀρίζει ἀκόμη καὶ τὴν ἔκτασιν καὶ τὰ πλαίσια στὰ ὁποῖα θὰ
κινήθουν οἱ μαθητές, καὶ

Ἐπειδὴ ὅμως μὲ τὴν εἰσαγωγή τῆς ἀτομικῆς διδλίας στὰ σχολεῖα
μας θὰ προκύψουν μεγάλα ὠφελήματα, τὰ βασικὰ αὐτὰ μειονεκτήματα
μποροῦμε νὰ τὰ ἀντιμετωπίσωμε μὲ τὰ ἑξῆς μέτρα :

2. Ἡ ἀτομικὴ διδλία νὰ ἐναλλάσσεται μὲ τὶς ἄλλες μορφές ἐργα-

3. Ο αριθμός των καρτελλών να μη είναι μεγάλος. Δύο ως τρεις από κάθε κεφάλαιο είναι αρκετές. Έτσι και οι μαθητές δεν θα κουράζονται με την έκταση των έπαισιων γνώσεων και ή ανά 15ήμερο, επί μία ώρα για κάθε μάθημα, εφαρμογή της ατομικής διδλγίας θα είναι δυνατή, και

Ἀχιλλέας Παπαδόπουλος

1. α) Εὐριπίδου Σούρλα: Συγκεντρωτική διδασκαλία καὶ νεώτερον Πρόγραμμα. Ἀθήναι 1935.
β) Γεωργίου Ζομπανάκη: Προβλήματα τῶν ἀγροτικῶν μας σχολείων. Τόμος Β'. Ἀθήναι 1959.
2. α) Γεωργίου Ζομπανάκη: Ὅπου καὶ πῶς πάνω.
β) Νικολάου Ἐξαρχοπούλου: Εἰσαγωγή εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν. Ἀθήναι 1934.
γ) Ἀνδρέου Παπανδρέου: Τὸ σύστημα καταμερισμοῦ τῶν μαθητῶν σὲ ὁμάδες. Ἀθήνα 1959.
3. Νικολάου Ἐξαρχοπούλου: Ὅπου καὶ πῶς πάνω.
4. α) Μυροσίνης Κλεάνθους· Παπαδημητρίου: Ἡ νέα Ἀγωγή. Τόμ. Γ'. Ἀθήνα 1952.
β) Γεωργίου Β. Κυριαζοπούλου: Σύγχρονες μορφές διδασκαλίας, στὸ περιοδ. «Νέα Ἀγωγή». Ἔτος Δ', τεύχος ΑΒ. Ἀθήνα 1960.
5. α) Ἠλία Ξηροτύρη: Ἐμπειρική καὶ Ἐπιστημονική Παιδαγωγική. Ἀθήνα 1960.
β) Ἀθαν. Μητριάδη: Ἡ ἀτομικοποιημένη διδασκαλία. Λάρισα 1960.
γ) Κωνῖνου Παζαρτζή: Ἡ ἐξατομίκευσις τῆς διδασκαλίας, στὸ περιοδικὸ «Ἐπιστημονικὸν Βῆμα τοῦ διδύλου». Ἔτος ΣΤ' τεύχος 1—4 Ἀθήνα 1958.
δ) Κωνῖνου Καμπόρη: Ἡ ἀτομικοποιημένη διδῆλξία, στὸ περιοδ. «Σχολεῖο καὶ Ζωή». Ἔτος Θ', τεύχος 12. Ἀθήνα 1961.

Πέρασαν δέκα πέντε ολόκληρα χρόνια από τότε!.. Ἡ μνήμη μου ξαναγυρίζει στὰ περασμένα σήμερα κι ἡ φαντασία μου φτερουγίζει στὴν ἐποχή, πού, γεμάτων ἐλπίδες κι ὄνειρα, βαφτιζόμουν στὴ δασκαλικὴ κολυμβήθρα. Ὅλοι μας, μὲ φανερὴ νοσταλγία, ἀναπολοῦμε πάντα τὸ χρόνο τῶν μεγάλων προσδοκιῶν, τῶν σκιρτημάτων κι ὀνειροπολήσεων. Ἐπιθυμοῦμε νὰ συνδέωμε τὴν ὑπαρξὴ μας καὶ τὴν ἐπαγγελματικὴ σταδιοδρομίαν μας μὲ τίς πρώτες χαρὲς καὶ πίκρες τοῦ διορισμοῦ μας ὡς δασκάλων.

Σε λίγο καιρό, μετὰ τὴν ἀποφοίτησή μου ἀπ' τὴν Ἀκαδημία, κρατοῦσα στὰ χέρια μου τὸ ἀναμενόμενο «χαρτί», τὸ διορισμό: περιστέρι τῆς χαρᾶς καὶ τῶν ἐλπίδων. Ἦταν ἡ ἐποχὴ κρίσιμη. Στὴν Πατρίδα μας συνέβαιναν συνταρακτικὰ γεγονότα. Τὸ ἔθνος μας ἀγωνιζόταν νὰ ζήσει, γιὰτὶ ἐπίστευε στὸν ἱστορικό του προορισμό, μέσα στὴν ἀνθρωπότητα. Δάκρυα καὶ αἵματα, στεναγμοὶ καὶ πόνοι παντοῦ!.. Μὲ τὸ «χαρτί» στὰ χέρια, παρυσιάστηκα κι ὠρκίστηκα. Ἐπρεπε, σύμφωνα μ' αὐτό, νὰ βρεθῶ, σὲ λί-

γες μέρες, στην Ανατολική Μακεδονία. Από μικρό παιδί, είχα τον πόθο να γνωρίσω, από κοντά, την πολύπαθη Μακεδονία μας, που υπήρξε και είναι πάντα στην ιστορία μας το προπύργιο κι ο προμαχώνας του Έλληνισμού. Κι ο πόθος μου αυτός γίνεται πραγματικότητα. Δεν άργησα να ετοιμασθώ κι ένα πρωί, μέσα στην καρδιά του χειμώνα, αποχαιρετούσα τ' αγαπημένα του βουνά της Ρουμελιώτικης γης, πηγαίνοντας μακριά, για το μεγάλο καθήκον, εκεί, που η Πολιτεία κι η Μοίρα μ' έταξαν.

Τα ώραϊα και στοχαστικά λόγια του Γιάννη Αποστολάκη εύρισκαν βαθύτατη απήχηση στην ψυχή μου:

«Έσύ, που πήρες την απόφαση να γίνης δάσκαλος, έτσι κι έτσι έχεις δώσει, ως τώρα, πολλές εξετάσεις. Θυμήσου, προτού ν' αρχίσης τη δουλειά σου, να κάμης και μιὰ τελευταία εξέταση, όχι μπροστά σ' επιτροπές και καθηγητές, παρά μονάχος, ολομόναχος με τον έαυτό σου. Ρίξε μιὰ ματιά στην ψυχή σου και κοίταξε: καίει εκεί μέσα άσβηστη κι ασάλευτη ή λαχτάρα για τον άνθρωπο; Τότε πάει καλά κι εύλογημένη ή απόφασή σου. "Αν, όμως, βρής, πώς όλος ο πόθος σου είναι πότε να έλευθερωθής απ' αυτόν και συλλογίζεσαι μόνον πώς και πότε θα πετύχης, τότε άλλαξε το ταχύτερο απόφαση, εν όσω ακόμη είσαι νέος, γιατί βρίσκεσαι σ' στραβό δρόμο. "Ο,τι έλπίζεις, δέ θα σου τό φέρη το έπάγγελμά σου... "Αν όμως ή ψυχή σου μοιάζει κάπως με την ψυχή της Μάννας, που κι όταν τό γεννήση τό παιδί έξακολουθεϊ, με την αδιάκοπη τρεμούλα και λαχτάρα, ολόένα να τό δημιουργή και να τό φτιάνη, τότε να είσαι βέβαιος, πώς δέν θα γκρεμισθής από τά ύψη, που ανέβασες τον έαυτό σου με την απόφασή σου να γίνης δάσκαλος και τη ζωή σου θα περάσης ανθρωπινά... Σάν την ψυχή της Μάννας πρέπει κι ή δική σου ψυχή να είναι από αδιάκοπη λαχτάρα φλογισμένη. Τότε πήγαινε με θάρρος μπροστά, άλλοιώς γύρισε πίσω, έπειδή ή ζωή σου θα είναι πάντα δυστυχισμένη.»

(«Η ποίηση στη ζωή μας»)

«Υστερα από είκοσι και παραπάνω μέρες, μέσα σ' περιπέτειες και κινδύνους, στην ξηρά και στη θάλασσα, πατούσα τό εύλογημένο και ματοβαμμένο Μακεδονικό χώμα. Βαρύς ο χειμώνας και του βοριά τ' κύματα έφταναν παγωμένα. Μέσα σ' μιὰ πυκνή όμίχλη, αντίκρυσσα, για πρώτη φορά, την ιστορική πόλη των Σερρών. Κι είδα μπροστά μου τον πλούσιο κάμπο της με τά πολλά χωριά, που τον διασχίζει ο όρμητικός Στρυμόνας. Άνοιχτόκαρδος, καλοδεχτικός και γλυκομίλητος, με δέχτηκε στο γραφείο του ο Προϊστάμενός μου, μου έσφιξε τό χέρι και μου είπε, σ' όνομα στοργικό:

— Καλώς ώρισες, παιδί μου, στη Μακεδονία μας. Ό τόπος αυτός, είναι ιερός. Σ' τιμ' ή απόφασή σου να έλθης, από τόσο μακριά, να υπηρετήσης ως δάσκαλος τον τόπο αυτόν, μέσα σ' τις σημερινές αντίξοες περιστάσεις. Άντιλαμβάνομαι την αγωνία σου, τις πίκρες και τις δοκιμασίες σου, αλλά θέλω να πιστεύω, ότι θα φανής άξιος της αποστολής σου...

Τά λόγια αυτά του καλού μου Έπιθεωρητού, πού, άργότερα, έτίμησε τη Λαϊκή μας Παιδεία ως Γενικός Έπιθεωρητής, έχυσαν βάλαμο παρηγοριάς στην πονεμένη μου ψυχή, μ' ένεθάρρυναν και με γέμισαν από ένθουσιασμό και πίστη στην αποστολή μου. Την άλλη μέρα, ξπαιρνα την έντολή να υπηρετήσω σ' ένα καμποχώρι: στην Άγία Ελένη, στο χωριό των «Άναστενάρηδων». Όπως σύρω τις γραμμές μου αυτές, με την ψυχή μου όλόκληρη, γυρίζω νοσταλγικά στην εύλογημένη Μακεδονική γή, που άγάπησα κι έγώ, όπως τόσοι άλλοι συνάδελφοι, σ' αή μου μητρική, χύνοντας

τον παρθενικό δασκαλικό μου ιδρώτα... Σκληρή ή πραγματικότητα για τον Έλληνα δάσκαλο, ιδιαίτερα των Μακεδονικών χωριών, των άκριτικών περιοχών. Το Μακεδονικό χωριό έχει δική του ιδιορρυθμία, δική του σύνθεση, που όφείλει ο δάσκαλος, γρήγορα και καλά, να γνωρίση. Η Μακεδονία, γή ήρώων και μεγάλων προγόνων, έχει ανάγκη από καλούς και ζωντανούς δασκάλους. Η θέση της, ή ιστορία, ο πολιτισμός της επιβάλλουν στο δάσκαλο πρόσθετες υποχρεώσεις, που πρέπει βαθύτατα ν' αντιληφθ' κι απόλυτα να εκπληρώση. Με την πολύπλευρη εργασία του, μέσα στο σχολείο κι έξω απ' αυτό, πρέπει ν' αποδείξη, ότι πατεϊ έπάξια τό ματοβαμμένο, τό ιερό κι εύλογημένο Μακεδονικό χώμα. Δεκάδες δασκάλων φθάνουν, κάθε χρόνο, σ' άκριτικές ιστορικές μας περιοχές και παραμένουν εκεί χρόνια, πιστοί στο μεγάλο καθήκον των. Είναι ανάγκη ένθική όλοι οι νέοι δασκάλαι, κι οι νέες δασκάλες να υπηρετούν, σ' πρώτα χρονια της σταδιοδρομίας των, στη Μακεδονία, σ' τις άκριτικές, γενικά, περιοχές της Χώρας μας. Τά μέρη αυτά έχουν ανάγκη από όρμητικά δασκαλικά νειάτα. Εκεί πάνω ο δάσκαλος γίνεται ώριμότερος και χρησιμότερος ένθικά, έπαγγελματικά και κοινωνικά. Κι είναι ανάγκη ο χρόνος της υπηρεσίας ενός δασκάλου στη Β. Ελλάδα να λαμβάνεται ύπ' όψη απ' ταυς άρμοδίους, για να διατηρηθ' έτσι ο ζήλος πρὸς τό έπάγγελμα και να καλλιεργηθ' ή άγάπη πρὸς τη μεγάλη και ιερή δασκαλική αποστολή.

Δέκα πέντε χρόνια δάσκαλος!.. Μιὰ προσφορά ζωής στην υπηρεσία των ώραϊότερων ιδανικών του ανθρώπου.

Στέκομαι, με σεβασμό κι εύγνωμοσύνη, μπροστά στο τεράστιο έργο και στην ιστορική πορεία των ήρώϊκών συναδέλφων, που υπηρέτησαν, έπάξια και πιστά, δεκάδες χρόνια, τό Δημοτικό Σχολείο, που έδωσαν ολόκληρη τη ζωή των σ' αυτό, τό έτίμησαν λαμπρά και χάραξαν για τούς νεώτερους τον άληθινό δρόμο των ιερών πεπρωμένων του Κλάδου μας. Είναι τέρους τον άληθινό δρόμο των ιερών πεπρωμένων του Κλάδου μας. Είναι οί όδηγοί μας για τη δημιουργία της νέας Παιδείας και της νέας Ελλάδος μας. Περνούν από μπροστά μου οί στρατιές των Έλλήνων Δασκάλων, που, μάρτυρες και ήρωες, πονεμένοι κι εύγενικοί, γενναίοι κι αλύγιστοι, κατευθύνουν τά Έλληνόπουλα στην ιερή έξόρμησή των για την αδιάκοπη σκυταλοδρομία της αιώνιας Φυλής μας. Βαρύτατο είναι τό χρέος των: να διαφυλάξουν άμόλυντα τά ιερά και τά όσια της Παιδείας μας, να δράσουν δημιουργικά πρὸς όλους τούς τομείς της Έλληνικής ζωής και να συντελέσουν στην αναγέννηση της Έλληνικής Πατρίδος. Η δασκαλική ζωή, πονεμένη κι ιδανική πάντοτε, προσφέρεται θυσία στην εκπλήρωση μι'ς ιερής κι άγιας αποστολής.

Κι όραματίζομαι μιὰ χαρούμενη, εύτυχισμένη και γεμάτη άστραποβολήματα όμορφιάς Πατρίδα, όπου ή Παιδεία θα έχη κυρίαρχη θέση. Τά όρμητικά και δυνατά δασκαλικά νειάτα υπόσχονται τό μεγαλείο και τη δόξα, όπως ύμνει ο ποιητής μας:

«Χέρια ιερά της Όμορφιάς, τρανά πυργώστε κάστρα
κι έσεϊς, ό μάτια, εκεί μακριά κι εκεί ψηλά κοιτάτε,
μακριά, που ανθοῦν όνειράτα, ψηλά, που φέγγουν άστρα!..
Χτυπάτε, φλογερές καρδιές σ'ά νέα κορμιά, χτυπάτε!»

Δημ. Κ. Κουτσουλέος

Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΨΥΧΑΓΩΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΧΑΡΑΣ
ΔΙΑ ΤΗΝ ΟΜΑΛΗΝ ΣΩΜΑΤΙΚΗΝ ΚΑΙ ΨΥΧΙΚΗΝ
ΑΝΑΠΤΥΞΗΝ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

1. Τί σημαίνει ψυχαγωγία. Κατά κυριολεξίαν ψυχαγωγία σημαίνει διασκέδασις, τέρψις, εὐχαρίστησις, γλέντι, ἀλλὰ καὶ ἀνάπαυσις καὶ ξεκούρασμα, κατόπιν τῆς συνήθους καθημερινῆς ἐργασίας.

Χαρά είναι μία γενική συναισθηματική διάθεση που διαμορφώνεται στον καθένα μας με τον τρόπο της και εκδηλώνεται όταν εκπληρώνονται οι επιθυμίες του. "Αν εκ της ψυχαγωγίας προέρχεται ευχάριστη διάθεση στον ψυχαγωγούμενο, τότε δυνάμεθα να θεωρήσωμε την χαράν ως αποτέλεσμα της ψυχαγωγίας. Πολλάκις, εν άναμονή της ψυχαγωγίας, εμφανίζεται τὸ συναίσθημα της χαράς. Τότε δυνάμεθα να χαρακτηρίσωμε την χαράν ως αίτιον της ψυχαγωγίας. Συνήθως ὅμως αἱ δύο αὐτὲς ἔννοιαι ταυτίζονται τόσοσιν στή γένεσιν των ὅσον καὶ ἐν τῇ ἐξελίξει των.

Συναφῆ πρὸς τὴν ψυχαγωγίαν καὶ τὴν χαρὰν εἶναι καὶ τὰ συναισθη-
ματα τῆς εὐτυχίας, τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς ἐλπίδος. Διότι ἡ μὲν εὐτυ-
χία εἶναι μία κατ' ἔξοχὴν εὐάρεστη κατάστασις, πού προέρχεται κυρίως
ἀπὸ τὴν ἐκπλήρωσιν παντὸς ἐπιθυμητοῦ, ὃ δὲ ἐνθουσιασμός ἐστὶ ἐγκάρ-
δια καὶ ἰσχυρὴ συγκίνησις, πού ὡς κύρια αἷτια ἔχει τὸν πατριωτισμὸν ἢ
τὸν ζῆλον πρὸς ἓνα πρόσωπον ἢ μίαν ἰδέαν. Ἐπειδὴ δέ, κατὰ τὸν Ἑμερ-
σον, οὐδεμία μεγάλη πρᾶξις συντελεῖται ἄνευ ἐνθουσιασμοῦ, δυνάμεθα νὰ
εἴπωμεν, ὅτι ὁ ἐνθουσιασμός χαρίζει πηγαίαν χαρὰν, στηριζομένην ἐξ ὁλο-
κληρου εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμητῆς πράξεως, πού τὸν προκαλεῖ.
Καὶ ἡ ἐλπίς εἶναι ἐξ ἴσου πρὸς τὰ προηγούμενα εὐάρεστον συναισθημα.
Εἶναι κατὰ τὸν Βίωνα «ἐρυθρωπὴ πρῶτα τῆς χαρᾶς» καὶ κατὰ τὸν Ἑλιοτ
«τίποτε δὲν εἶναι τόσον καλὸν ὅσον φαίνεται πρὶν ἢ γίνῃ.» Ἄλλ' ἔάν τὰ
τοιαῦτα συναισθήματα ὑποχωροῦν εἰς τοὺς ἐνήλικας, ἀπεναντίας εἰς τὰ
παιδιὰ καὶ τοὺς ἐφήβους εὐρίσκονται ἐν συναγεμῳ. Ἐπιθυμοῦν δὲ ν' ἀνα-
στατώνουν διςρκῶς τὴν νεανικὴν ψυχὴν τῶν μὲ ἐκδηλώσεις διαφόρου μορ-
φῆς, ὅπως π. χ. μὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ κινοῦνται καὶ νὰ συνομιλοῦν μέσα εἰς
τὴν τάξιν, νὰ ἀλληλοπειράζωνται, νὰ ἐξέρχωνται τῆς αἰθούσης ἄνευ σοβα-
ροῦ λόγου, νὰ παρατείνουν τὸ διάλειμμά των μὲ ἀσκόπους ἀπασχολήσεις,
μὲ τίς ἔντονες ἀπαιτήσεις των γιὰ ἐκδρομὴ, μὲ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ὑπερεν-
θουσιασμοῦ των, ὁσάκις τοὺς ἀναγγέλλομεν παρακολούθησιν κινηματο-
γραφικῆς παραστάσεως ἢ κουκλοθεάτρου ἢ ὅταν δίδωμεν εἰς τὸ μάθημα
παιγνιώδη μορφήν κ.λ.π. Πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν, ὡς γνωστόν, ἐκδηλώ-
σεις χαρᾶς καὶ ψυχαγωγίας αὐθορμήτου καὶ ἀπρογραμματίστου. Ἀπρο-
γραμματίστον ψυχαγωγίαν ἀποτελοῦν ἐπίσης τὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν,
πού κάνουν ὅταν διακόπτουν γιὰ μιά στιγμὴ τὴν μελέτην των ἢ καθ' ἑκά-
στον διάλειμμα, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ὁμαδικὰ ἢ ἀτομικὰ παιγνίδια,
πού παίζουσιν μέσα στοῦ σπίτι, στὴν αὐλή, στὴν γειτονιά, στίς πλατεῖες, στίς
ἐκδρομὰς κ.λ.π. Χαρακτηρίζομεν δὲ πάντα ταῦτα ὡς ψυχαγωγίαν αὐθόρ-

μητον μὲν, διότι τοὺς προκαλοῦν πηγαίαν ἀλλὰ καὶ ἔντονον εὐχαρίστησιν, ἀπρογραμμάτιστον δέ, διότι λαμβάνουν χώραν ἄνευ προηγουμένης μελέτης καὶ προγραμματισμοῦ. Ἀλλὰ τόσον τὸ σχολεῖον ὅσον καὶ ἡ Πολιτεία ἐνδιαφέρονται καὶ κινοῦνται διὰ μίαν προγραμματισμένην ψυχαγωγίαν, ἣτις δύναται μετὰ τῆς τέρψεως νὰ ἐξασφαλίσῃ καὶ ὀρθὴν σωματικὴν καὶ ψυχικὴν ἀγωγὴν εἰς τοὺς μαθητάς μας.

2. Ποία ή παιδαγωγική σημασία της ψυχαγωγίας και της χαράς. Εάν παραδεχθώμεν, ότι ή ψυχαγωγία ξεκουράζει τόν άνθρωπον από τήν κόπωση, πού του προκαλεί ή καθημερινή του βιοπάλη ήμπορούμε νά υποστηρίξωμεν, ότι και τò παιδί εύρίσκει εις τήν ψυχαγωγίαν κάποιαν ανάπαυσιν. Άλλ' εις τήν σκέψιν μας αὐτήν θά ἀντείοιουν οἱ ψυχολόγοι, ότι τò παιδί ἀναπαύεται μέ τήν κίνησιν και μέ τόν ύπνον. Πράγματι για τò παιδί, τής ἰδικῆς μας σχολικῆς ἡλικίας, ψυχαγωγία και ἀνάπαυσις σημαίνει κίνησιν, διότι κατ' ἐξοχήν εις τήν ἡλικίαν αὐτήν κυριαρχοῦν τὰ κινητικὰ συναισθήματα. Ταῦτα δέ, κατὰ φυσικώτατον λόγον, ξεκουράζουν τò παιδί, ἐνῶ ὅσα παιδιά στεροῦνται κανονικῶν συναισθημάτων, παραμένουν ἀδρανῆ ὥσάν νά εἶναι πάντοτε κατάκοπα. Τὰ παιδιά αὐτά, κατὰ κοινήν ὁμολογίαν, εἶναι ἀσθενικά. Τήν ὀργάνωσιν τῆς φυσικῆς αὐτῆς παιδικῆς κινητικότητος ἐπιδιώκει ή προγραμματισμένη ψυχαγωγία, τήν ὅποιαν εὐτυχῶς ἐπρόσεξε και τò ἐπίσημον Κράτος, ὅπερ διὰ τοῦ ἀρμοδίου Ὑπουργείου του ἐπρογραμμάτισε ειδικήν διδακτικήν ἐνότητα ἐπιγραφομένην : «καλή χρησιμοποίησις τοῦ πρὸς ἀνάπαυσιν και ψυχαγωγίαν χρόνου», τήν ὅποιαν περιέλαβεν εις τò νέον ἀναλυτικόν πρόγραμμα τῶν σχολείων μας.

Ὁ πρῶτος λοιπὸν παιδαγωγικὸς λόγος, ὅστις ἐπιβαλλεῖ τὴν διαθε-
ρὰν ἔντασιν τῆς ψυχαγωγίας εἰς τὴν σχολικὴν ζωὴν εἶναι ὅτι καλλιιεργεῖ
τὴν κινητικότητα τῶν μαθητῶν καὶ τοὺς ἐξασφαλίζει τὴν ἐπιβαλλομένην
διὰ τὴν ἡλικίαν των ἀνάπαυσιν.

Ὁ δεύτερος λόγος εἶναι ὅτι διὰ τῆς ψυχαγωγίας τὰ παιδιά γίνονται χαρούμενα. Ἄνευ χαρᾶς δὲ οὔτε ψυχικὴ ἀλλ' οὔτε καὶ σωματικὴ υἰεὶα εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῇ. Περί τούτου καὶ ἀπλὴ παρατήρησις δύναται νὰ μᾶς πείσῃ. Διότι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ποῦ τὸ παιδί ἔρχεται εἰς τὸν κόσμον μᾶς δείχνει, ὅτι μαζί του εἶναι συνυφασμένη καὶ ἡ χαρὰ. Γελοῖ καὶ κινεῖται ὅταν ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν φασκίαν του, δέχεται χαρούμενον τὴν τροφήν του, λαχταροῦν γιὰ κάτι ποῦ τὸ εὐχαριστεῖ, πρᾶγμα ποῦ μᾶς πείθει πῶς ἡ χαρὰ εἶναι ἔμφυτη. Στὴν ἀρχὴ ἡ χαρὰ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὰ ὀργανικὰ αἰσθήματα τοῦ ἀνθρώπου, σιγὰ· σιγὰ ὁμῶς συγχωνεύεται μὲ ἄλλα ψυχικά φαινόμενα καὶ ἀποτελεῖ τὴν συνισταμένην πολλῶν συνθέτων λειτουργιῶν ἀποβαίνουσα εὐάρεστον συναίσθημα, ποῦ συνοδεύει τὰς ἐνεργείας μᾶς ἐκεῖνας, ποῦ ἀποβλέπουν εἰς τὴν διατήρησιν καὶ τὴν προαγωγὴν τῆς ζωῆς.

Οἱ βιολόγοι, ἔχοντας τοῦτο ὡς ὄψει των, κατέληξαν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ χαρὰ ἀποτελεῖ θέσιν διὰ τὴν ζωὴν. Ἀποτελεῖ, λέγουσιν, δυναμογένησιν διὰ τὸν ἀνθρώπινον ὁργανισμόν. Ὁ δὲ Δημόκριτος, ὁ Ἀβδηρίτης αὐτὸς φιλόσοφος, λέγει ὅτι ἡ μὲν λύπη εἶναι σημεῖον τοῦ βλαβεροῦ, ἡ δὲ χαρὰ εἶναι σημεῖον τοῦ ὠφελίμου.

Καὶ ἐνῶ τὸ αἶσθημα ἔχει βασικὴν σημασίαν διὰ τὰς ἐκδηλώσεις κάθε ζώντος ὀργανισμοῦ, τὸ συναίσθημα τῆς χαρᾶς ὑπάρχει μόνον διὰ τὰ συντηρητὴ καὶ προάγει τὴν ζωὴν. Μέχρι μιᾶς ἡλικίας τὸ παιδί θυσιάζει τὸ πᾶν διὰ τὴν χαράν. "Ὅταν ὅμως ἔλθῃ ὁ καιρὸς τῆς σχολικῆς τοῦ ἐργασίας, ἡ χαρὰ προσανατολίζεται στὸ μέλλον καὶ βλέπομεν τὸ παιδί νὰ θυσιάσῃ τὸ μέγα μέρος τοῦ παιγνιδιοῦ του, διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν χαράν τοῦ εἰς τὸ μέλλον. "Ἐχει τὴν δύναμιν δηλ. τὸ ὥραϊον τοῦτο συναίσθημα νὰ μετα-

βάλλη την λύπην του παρόντος εις χαράν του μέλλοντος. Καί τοῦτο συμβαίνει πολλάκις καί στή παιδιὰ τοῦ δημοτικοῦ μας σχολείου.

Ἀλλά σύμφωνα μέ τίς ἀξιόλογες ἐρευνες τῶν Ἀμερικανῶν κυρίως Παιδαγωγῶν ἡ χαρά προάγει εἰς μέγαν βαθμόν καί τήν σωματικήν υἱείαν τοῦ παιδιοῦ. Παρατηρήσατε π.χ. ἕνα παιδί τήν ὥρα ποῦ παίζει. Τά μάτια του λάμπουν, ἡ ἀναπνοή του εἶναι ζωηροτάτη, τὰ αἱμοφόρα ἀγγεῖα του διευρύνονται καί αἱ συστολαί καί διαστολαί τῆς καρδιάς του αὐξάνουν. Οἱ ἐνδοκρινεῖς ἀδένες του ἐργάζονται καί τροφοδοτοῦν μέ ἀφθόνους χυμούς κάθε κύτταρον τοῦ σώματός του. Διά τοῦτο ἂν διά τοὺς πολλοὺς γονεῖς ἡ καί μερικοὺς ἀπό ἡμᾶς, τοῦτο εἶναι σχῆμα λόγου, διά τήν ἀγωγήν εἶναι τὸ θεμέλιό της. Διότι δημιουργοῦντες διά τῆς χαρᾶς, προετοιμάζομεν ἀνθρώπους μέ αἰσιοδοξίαν.

Ὁ τρίτος ὁθεν λόγος εἶναι ὅτι διά τῆς χαρᾶς καλλιεργοῦμε τήν αἰσιοδοξίαν. Κατὰ τοὺς φιλοσόφους, μηδὲ τοῦ Σοπενάουερ ἐξαιρουμένου, ἡ αἰσιοδοξία εἶναι λύτρωσις ἀπὸ τὰ διαρκῆ καί ἀναπότρεπτα δεινὰ τῆς ζωῆς, εἶναι τὸ χαρούμενον ἀντίκρουμα τῶν καθημερινῶν βιοτικῶν μας προβλημάτων, εἶναι ἡ πίστις διά τὸ μέλλον, εἶναι ὁ βασικώτερος καί χριστιανικώτερος κανὼν τῆς ζωῆς. Ὡστε διά τῆς ψυχαγωγίας καί τῆς χαρᾶς καλλιεργοῦμεν εἰς τοὺς μαθητάς μας τήν αἰσιοδοξίαν.

Ὁ τέταρτος λόγος εἶναι ὅτι διά τῆς ψυχαγωγίας καί τῆς χαρᾶς προετοιμάζομε τὰ παιδιά μας διά μίαν ἠθικὴν ἐφηβικὴν διαβίωσιν. Διότι τὸ παιδί ποῦ συνήθισε νὰ ψυχαγωγῆται καλῶς ἀπὸ τῆς ἡλικίας τῶν 10 καί 12 ἐτῶν, ὡς ἐφηβος θ' ἀναζητήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ νὰ ψυχαγωγῆται πάλιν καλῶς καί ὅταν ἀκόμη τὸ χωριό του ἢ ὁ Δῆμος του δὲν ἔχουν λύσει εἰσέτι τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἡ τόσον προῶρως ἐκλιποῦσα παιδαγωγὸς Μαρία Σακελλαρίου-Κανδῆλη, ἔλεγεν, ὅτι ἡ μεγάλη σημασία τῆς ψυχαγωγίας γίνεται περισσότερον ἐκδηλῆ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν. Διότι κατ' αὐτὴν εἶναι ἡ στιγμή καθ' ἣν ὁ ὀργανισμὸς περισσότερον παρά ποτε χρειάζεται διεξόδους, ὅπου νὰ διοχετεύῃ τὸ νευρικὸν καί παλμώδη ἀνασασμόν του κατὰ τρόπον ψυχικὰ ὑγιῆ. Ἡ ψυχαγωγία τῆς ἐφηβικῆς ἡλικίας ἀπορροφᾷ τὰ διαφέροντα τοῦ ἐφήβου καί τοιοῦτοτρόπως ἐμποδίζει τὴν σκέψιν του ἀπὸ θέματα νοσηρὰ καί ψυχοφθόρα. Διά τὸν λόγον τοῦτον κυρίως ἡ ψυχαγωγία πρέπει νὰ θεμελιωθῇ εἰς τὸ Δημοτ. σχολεῖον καί ν' ἀποτελέσῃ βίωμα μέ τὴν βοήθειαν τῶν διδασκάλων, τῶν κοινοτικῶν ἀρχῶν καί τῆς πολιτείας.

Ὁ πέμπτος λόγος εἶναι ὅτι δι' αὐτῆς ἐξασφαλίζομεν εὐχάριστη διδασκαλία σ' ὅλες τίς τάξεις τοῦ δημοτικοῦ σχολείου μέ τὰ διδακτικά παιγνίδια, τίς πρόχειρες δραματοποιήσεις τῶν διδασκομένων κ.λ.π.

3. Ἡ ψυχαγωγία καί ἡ χαρά εἶναι ὅχι πολυτέλεια ἀλλὰ ἀνάγκη. Ἀλλά διά τοὺς νευρολόγους, εἰδικώτερον δὲ διά τὸν ἀείμνηστον Κώσταν Κατσαρᾶν, ἡ ψυχαγωγία εἶναι ἀνάγκη καί ὅχι πολυτέλεια. Διότι ὅπως τρέφομε τὸ σῶμα γιὰ ν' ἀναπτυχθῇ, μέ τὸν ἴδιον τρόπο πρέπει νὰ τρέφωμε καί τὴν ψυχὴν. Ἡ ψυχὴ δὲ τοῦ παιδιοῦ, τρέφεται κι ἀναγεννᾶται διά τῆς ψυχαγωγίας. Ἡ ψυχαγωγία εἶναι ἡ συνισταμένη μιᾶς ἀπαραιτήτου ἰσορροπίας, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ ψυχῆς καί σώματος. Τοῦτον ὑποβοηθεῖ ὅχι μόνον τὴν ἠθικὴν, ἀλλὰ καί τὴν νοητικὴν πρόοδον τοῦ παιδιοῦ. Διότι, ὡς γνωστόν, πᾶν ὅ,τι μάθαινει χωρὶς καταναγκασμὸν γίνεταί κτῆμά του καί παραμένει ἀποτυπωμένον εἰς τὴν συνείδησίν του δι' ὅλην τὴν ζωὴν. Ἀντιθέτως ὅ,τι μάθαινει μέ καταναγκασμὸν ἐξαφανίζεται ὡσὰν νὰ μὴ τὸ εἶχε μάθει ποτέ. Τοῦτο ἐρμηνεύεται μόνον ὅταν λά-

βωμεν ὅπ' ὄψει μας τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῆς χαρᾶς ἐπὶ τῆς παιδικῆς ψυχῆς. Διότι ἡ χαρά χαλαρῶνει πᾶσαν ἀντίδρασιν, διαλύει τὴν νευρικότητα καί προετοιμάζει τοιοῦτοτρόπως ψυχικὸν ἔδαφος κατάλληλον νὰ δεχθῇ τὸν σπóρον τοῦ καλοῦ.

Διά τοῦτο διαπρεπεῖς ἰατροὶ καί βιολόγοι ὑποστηρίζουν, ὅτι ἡ ψυχαγωγία ἔχει πρωταρχικὴν σημασίαν διά τὴν ἀγωγήν. Εἶναι, λέγουν, ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ἀρχίζῃ ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν μία συστηματικὴ ἀγωγή τῆς διαθέσεως, διὰ νὰ συνηθίσῃ τὸ παιδί νὰ κυριαρχῇ τῶν παθῶν του ἀπὸ τῆς ἐκδηλώσεως αὐτῶν. Ἡ χαρά καί τὸ γέλοιο, ἡ εὐθυμία καί ἡ καλὴ διάθεσις ἀποτελοῦν ἰσχυρὰ θεραπευτικὰ μέσα διά τὴν διατήρησιν τῆς σωματικῆς καί τῆς ψυχικῆς μας υἱείας. Διά τοῦτο, ὅταν ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι δέκτης εὐπρόσδεκτος καί ν' ἀντιδρᾷ στοὺς ἐρεθισμοὺς κατὰ τρόπον ὀριστικόν καί μόνιμον, νομίζομεν ὅτι ἔχομεν καθήκον ἀντὶ πικριῶν νὰ παρέχωμεν χαρὰν μέ τὴν ὁποίαν θὰ αἰσθανθῇ τὸ παρὸν καί θὰ προετοιμάσῃ τὸ μέλλον. Ἀλλὰ διά ποίων μέσων δυνάμεθα νὰ καλλιεργήσωμε τὴν χαρὰν καί τὴν ψυχαγωγίαν;

4. Καλλιέργεια τῆς χαρᾶς καί τῆς ψυχαγωγίας. Τὴν καλλιέργειαν τῆς χαρᾶς πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τοῦ παιδιοῦ βίου. Ἡ νηπιακὴ ἡλικία ἀποτελεῖ τὴν κυριωτέραν περίοδον τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, διότι τότε οὗτος ἀποτελεῖ ὕλην εὐπλαστον, ἐπιδεκτικὴν κάθε ἐπιδράσεως. Τότε λοιπὸν πρέπει νὰ συνηθίσωμε τὰ παιδιά μας στίς καλὰς συνήθειες. Τὸ φαγητό, ὁ ὕπνος, τὸ ξύπνημα, τὸ πλύσιμο, ὅλα πρέπει νὰ γίνωνται στὴν ὥρην καί τοὺς εἰς τρόπον ὥστε νὰ χαίρῃ τὸ παιδί ὅταν τὰ ἐκτελῇ καί ὅχι νὰ λυπηται. Ὡστε τὴν χαρὰν καλλιεργοῦμε διά τῆς καλλιέργειας στὸ παιδί καλῶν συνθηθειῶν.

Χαρὰν καλλιεργοῦμεν ἐπίσης ἐὰν δημιουργοῦμεν ἥσυχον καί γλυκὺ παιδικὸν περιβάλλον στὰ παιδιά μας. Νὰ ἀποφεύγωμε τοὺς συχνοὺς ἐκφοβισμοὺς, νὰ ἀπομακρύνωμε τὰ ἀδέξια χέρια, τοὺς ἀποτόμους κρότους καί γενικώτερα ν' ἀποφεύγωμε πάντα κλονισμὸν τοῦ νευρικοῦ τῶν συστήματός.

Ἄλλη πηγὴ χαρᾶς εἶναι ἡ ἀγάπη τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα τῶν. Ἡ ἀγάπη αὕτη δὲν πρέπει νὰ ἐκδηλώνεται μέ πολλὰς καί περιττὰς θωπείας. Τὸ παιδί πρέπει ν' ἀγαπηθῇ μέ τὴν ἀγνὴν καί ἀνυστερόβουλον ἐκείνην ἀγάπην, ἡ ὁποία θὰ τὸ ὀδηγήσῃ νὰ ἐκτιμᾷ καί νὰ προσέχῃ κάθε λέξιν καί κάθε ἐνέργειαν τῶν γονέων του.

Ἄλλο μέσον καλλιέργειας τῆς παιδικῆς χαρᾶς εἶναι ἡ ἔγκαιρη καλλιέργεια τοῦ κοινωνικοῦ συναισθήματος τῶν παιδιῶν. Διά τοῦ τρόπου τοῦτου θὰ καταπολεμήσωμε τὴν ζηλοτυπίαν, τὸ μῖσος καί πολλὰς ἄλλες ἀντικοινωνικὰς ροπές, ποὺ εἶναι πάντοτε ἀνασταλτικὲς τοῦ συναισθήματος τῆς χαρᾶς.

Τὴν χαρὰν καλλιεργοῦμεν ἐπίσης μέ τὴν δημιουργίαν ὑγιεινοῦ περιβάλλοντος στὸ παιδί. Τὸ δωμάτιό του, τὸ γραφεῖό του, ἡ αὐλὴ ποῦ παίζει, ὅλα του πρέπει νὰ εἶναι εὐχάριστα. Ἀκόμη νὰ συνηθίσῃ μόνον τοῦ νὰ τακτοποιῇ τὸ περιβάλλον του, νὰ αὐτενεργῇ οὐδέποτε δὲ νὰ περιμένῃ ὅλα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τοὺς γονεῖς του ἢ καί ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν του.

Διά τὴν καλλιέργειαν τῆς χαρᾶς εἶναι ἀνάγκη πάλιν τὸ παιδί νὰ ἐρχεται εἰς ἐπαφὴν μέ τὴν φύσιν, μέ τὸ ὑπαιθρον. Τὸν παράγοντα τοῦτον θὰ ἐξυπηρετήσωμε περισσότερον διά τῶν οἰκογενειακῶν καί τῶν σχολικῶν ἐκδρομῶν.

Ἀλλὰ τὴν χαρὰν διά τῆς ψυχαγωγίας πῶς θὰ καλλιεργήσωμεν;

5. Ποῖα τὰ καλύτερα μέσα ψυχαγωγίας Ὁ ἀείμνηστος νευρο-

λόγος καὶ ψυχίατρος, ὁ μέγας φίλος τοῦ παιδιοῦ Κώστας Κατσάρᾳς, ἡσχο-
λήθη περισσότερο παντὸς ἄλλου στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο. Οὖ-
τος ἔδιδε μεγαλύτερη σημασίαν στὴν ψυχαγωγίαν καὶ τὴν χαρὰ παρὰ στὴν
ἄχαρι καὶ κοιμισμένην διδασκαλίαν, ὅπως τὴν ὠνόμαζε. Διὰ τῆς ψυχαγω-
γίας, ἔλεγε, θὰ διαπλάσωμε τὸν χαρακτήρα τοῦ παιδιοῦ καὶ δι' αὐτῆς θ'
ἀναπτύξωμε φυσιολογικῶς τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν του.

Ἐπιθυμῶν λοιπὸν οὗτος νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν καλύτερον τρόπον ψυχαγωγίας διὰ τὰ παιδιά καὶ τοὺς ἐφήβους, ἔθεσεν ὑπ' ὅψιν καὶ ἐζήτησε τὴν γνώμην πολλῶν εἰδικῶν ἐπὶ τῶν κάτωθι ἐρωτημάτων :

1. Ὑπάρχει ειδική ψυχαγωγία για τὸ παιδί καὶ τὸν ἑφηβο στὴν Ἑλλάδα; καὶ

2. Ποιό είδος ψυχαγωγίας νομίζετε πως είναι καλύτερο για το παιδί ανάλογα με τις διάφορες παιδικές ηλικίες από 3 έως 18 ετών;

Μὲ τὰ γενικά ταῦτα ἐρωτήματα εἶχε διατυπώσει καὶ ἄλλα μερικώτε-
τερα τοιαῦτα. Ἐκ τῶν ἐρωτηθέντων τότε εἰδικῶν ἀπήντησαν πολλοὶ μὲ
προθυμίαν καὶ ἱκανὴν κατανόησιν.

Τὰ συμπεράσματα ἐκ τῆς ἐρεῦνης του ταύτης ὑπῆρξαν πολὺ ἀπελπι-
στικά τόσο διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν ὅσον καὶ διὰ τὸ σύνολον τοῦ ἑλληνικοῦ
λαοῦ, διότι ἂν καὶ ὑπάρχουν, ὡς διεπιστώθη, πολλὰ εἶδη ψυχαγωγίας δυ-
νάμενα νὰ ἐξυπηρετήσουν τὴν παιδικὴν ἡλικίαν τῆς Χώρας μας, ὅπως π. χ.
τὸ θέατρον, τὸ κουκλοθέατρον, ὁ καραγκιόζης, ὁ κινηματογράφος, τὸ βι-
βλίον, τὸ περιοδικὸν καὶ τὸ παιγνίδι, ἐν τούτοις οὐδὲν τούτων ἔχει σύστη-
μα καὶ πρόγραμμα νὰ ψυχαγωγήσῃ τὸ παιδί.

Διὰ τὸ παιδικὸν θέατρον, εἶπαν, ὅτι ναὶ μὲν ψυχαγωγεῖ καὶ διδάσκει τοὺς μαθητάς, χρειάζεται αὖ ὅμως θέατρον μὲ εἰδικοὺς ἠθοποιούς καὶ μὲ ἔργα παιδικά, κατάλληλα γιὰ ὅλες τὶς γεωγραφικὰς περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος, τὰ ὅποια δυστυχῶς δὲν ὑπάρχουν.

Εἰδικὸς παιδικὸς κινηματογράφος διὰ συνεχεῖς προβολές καὶ εἰς τὰ πλέον ἀπομεμακρυσμένα χωαῖά τῆς Ἑλλάδος δὲν ὑπάρχει, εἶπαν. Ἡ λύσις ποὺ δίδεται σήμερον μὲ τὸ κατάλληλον ἢ μὴ εἰς τοὺς κινηματογράφους τῶν ἀστικῶν κέντρων δὲν ἐξασφαλίζει ἡθοπλαστικὴν ψυχαγωγίαν στὰ παιδιά. Διότι καὶ τὰ θεωρούμενα ὡς κατάλληλα διὰ τὰ παιδιά κινηματογραφικὰ ἔργα δὲν εἶναι παιδικὰ, ἀφοῦ οἱ παραγωγοὶ ταινιῶν σπανίως ξεκινοῦν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὥστε ἓνα ἔργον νὰ εἶναι κατάλληλον γιὰ τὸ παιδί, διότι ἀπλούστατα οἱ τέτοιες ταινίες δὲν εὐρίσκουν κατανάλωσιν. Δυστυχῶς καὶ σήμερον ἀκόμη τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας δὲν κατάρθωσε νὰ λύσῃ τὸ βασικὸν τοῦτο πρόβλημα.

Ὡς πρὸς τὸ κουκλοθέατρον ἐκφράζονται ὅλοι ἐνθουσιωδῶς. Εἶναι, λέγουν, τὸ καλῦτερον μέσον παιδικῆς ψυχαγωγίας, ἀλλὰ δυσκόλως θὰ γυνικευθῇ, διότι εἶναι πολυδάπανον. Ἡ προσφορά Γιώργου Ρώτα στὸν τομέα αὐτὸν κρίνεται ὡς λίαν ἐπωφελής, ἀλλ' ἔμεινεν, ὡς συνήθως, ἀνυποστήρικτη. Ἐὰν θὰ ἦτο δυτατὸν εἰς τὴν ἔδραν ἐκάστου Νομοῦ νὰ λειτουργῇ ἓνα καλῶς ὀργανωμένο κουκλοθέατρον, δυνάμενον νὰ περιοδεύῃ καὶ νὰ δίδῃ δωρεὰν παραστάσεις εἰς ὅλα τὰ σχολεῖα τοῦ Νομοῦ, τοῦτο θὰ ἀπετέλει τὸ ἄριστον ἴσως μέσον ὀργανωμένης παιδικῆς ψυχαγωγίας.

Ὁ Καραγκιόζης ἂν καὶ τόσοι ἀρέσει στὰ παιδιά, λέγουν, πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ ὡς μέσον παιδικῆς ψυχαγωγίας, ἐκτὸς ἐὰν ἀλλάξῃ τὴν φρασολογίαν του.

Ὡς πρὸς τὸ ραδιόφωνον λέγουν ὅτι, ἐφόσον τὸ παιδί ἀποφεύγει νὰ τὸ ἀνοίξῃ μόνο του νὰ τὸ ἀκούσῃ ἢ καὶ νὰ φωνάξῃ κι' ἄλλα παιδιὰ μαζί του νὰ τὸ χαροῦν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ θεωρηθῇ ψυχαγωγία. "Ὅσα σχο-

λεῖτα ἐπρομηθεύθησαν ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας ραδιόφωνο, ὁμολο-
γοῦν ὅτι οὐδόλως ἡγαπήθη τοῦτο ὑπὸ τῶν μαθητῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ καθιε-
ρωθεῖσα ὥς ἔωρα τοῦ παιδιοῦ δὲν συνεκίνησε τὸ πλῆθος τῶν μαθητῶν διὰ
νὰ ἡμποροῦμε νὰ ἰσχυρισθοῦμεν, ὅτι ἡ ὥρα αὐτὴ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ θεω-
ρηθῇ παιδικὴ ψυχαγωγία.

Τὸ παιδικὸ βιβλίον θεωρεῖται ἀπὸ ὅλους ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ καλύτερα μέσα παιδικῆς ψυχαγωγίας ὑπὸ τὸν ὄρον ν' ἀποβῇ τοῦτο πλουσιώτερον καὶ φθηνότερον. Στὶς λαϊκὲς μᾶζες καὶ ἰδιαίτερα στὰ ἀγροτόπαιδα θὰ ἦτο θεάρεστον νὰ διανέμεται δωρεάν. Χιλιάδες ἑλληνοπαίδων τότε θὰ ἐνεκολλοῦντο τὸ παιδικὸν βιβλίον καὶ θὰ ἐντρυφούσαν εἰς αὐτό.

ὅμως, ἀλλὰ τὸ δημοκρατικώτερον καὶ τὸ λαϊκώτερον, δι' ὅλους τοὺς εἰδικούς, μέσον Παιδικῆς Ψυχαγωγίας εἶναι τὸ παιγνίδι. Τὸ παιγνίδι ποὺ παίζει τὸ κάθε παιδί μόνου στοῦ σπίτι του, στὴ γειτονιά του, στὴν αὐλὴ τοῦ σχολείου του. Διότι βασικὸ νόημα καὶ σκοπὸς τῆς παιδικῆς ζωῆς εἶναι τὸ σχολεῖν. Τὸ παιγνίδι γεννιέται μὲ τὸ παιδί καὶ χάριν τοῦ παιδιοῦ ἐξελίσσεται καὶ διαμορφώνεται. Ἡ πρώτη κουδουνίστρα ποὺ κρέμεται στὴν κούβια του, τὸ πιάσιμο τῆς κουβέρτας του, τὸ κορδόνι ποὺ πιάνει καὶ τραβᾷ πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του ἀποτελοῦν τὴν πρώτη ἐπαφὴ τοῦ παιδιοῦ μὲ τὴν ψυχαγωγία του. Ἐκτοτε κάθε του προσπάθεια εἶναι κι ἓνα παιγνίδι. Μεγαλώνει καὶ λαχταρᾷ γιὰ τὸ παιγνίδι του. Δι' αὐτοῦ γυμνάζεται τὸ σῶμα γαλῶνει καὶ λαχταρᾷ γιὰ τὸ παιγνίδι του. Δι' αὐτοῦ ἀποτοῦ, πλουτίζονται αἱ γνώσεις του, ἐξελίσσονται αἱ ἱκανότητές του κι' ἀποκαλύπτονται τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλαττώματά του. Εἰς τὸ παιγνίδι θὰ ἴδουμε τὴν χαρὰν νὰ ξανοίγεται ὅσον πουθενά ἄλλου. Διὰ τοῦτο ὁ μέγας Σίλλερ ὑποστηρίζει ὅτι τὸ παιδί δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξελίσσεται πρὸς τέλειον ἄνθρωπον παρὰ ὅταν παίζει.

”Ας προσέξωμε λοιπόν τὰ παιγνίδια τῶν παιδιῶν μας, διότι διὰ τὰ περισσότερα σχολεῖα μας αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ κύριον μέσον τῆς ψυχαγωγίας των. Τὴν χαρὰν των ἅς τὴν ἐγκολπούμεθα. Περισσότερον ὅσον ἡμπούμεν, διότι κι’ ἐμεῖς δι’ αὐτῆς θ’ ἀποβάλλωμεν ἐκάστοτε τὰς θλίψεις μας. Χαρὰν ζητοῦν τὰ παιδιά, χαρὰ οἱ μεγάλοι, ψυχαγωγίαν οἱ πάντες καὶ ἡμεῖς τὴν ψυχαγωγίαν καὶ τὴν χαρὰν ἅς καλλιεργούμεν, ἵνα ἡ καθημερινὴ ζωὴ μας ἀποβαίνει ὥραία, μιὰ καὶ εἶναι πράγματι ὥραία.

Γ. Α. Γεωργίου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ :

1. Γ. Σακελλαρίου : Γεν. Ψυχολογία. Ἀθήναι 1947.
2. Κ. Δημητροπούλου : Ἐξελικτικὴ Ψυχολογία. Πάτρα 1954.
3. Κ. Κατσαρᾶ : Δώστε χαρὰ στὰ παιδιὰ μας. Ἀθήναι 1951.
4. Α. Τακᾶ : Ὁμιλίας πρὸς τοὺς γονεῖς. Θεσσαλονίκη 1955.
5. Ἐκπαιδευτικὰ Χρονικὰ. Περιοδικόν.
6. Σχολεῖο καὶ Ζωή.
7. Ν. Ἐξαρχοπούλου. Ψυχολογία τοῦ παιδός. (Πολυγ. σημειώσεις).

A.E.D.E. ASSOCIATION EUROPEENNE DES ENSEIGNANTS
ΙΤΑΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΣΥΝΕΔΡΙΟΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΤΗΝ 17—19 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1962

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΙΣ ΤΗΣ Α.Ε.Δ.Ε.

Περίληψις όμιλίας του Γεν. Γραμματέως κ. Alfred Biedermann

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Διά την Α.Ε.Δ.Ε. τό προσκύνημα εις τας 'Αθήνας είναι ή έπιστροφή εις τας πηγάς...

Μέρος πρώτον: Καθήκοντα

Πρέπει νά παρουσιάσωμε εις τό άκροατήριον την Α.Ε.Δ.Ε. (Εύρωπαϊκόν Σύνδεσμον των 'Εκπαιδευτικών).

Τί είναι ή Α.Ε.Δ.Ε. και πρός τί ή κίνησις αύτη; 'Επιζητεί νά παρασύρη τούς 'Εκπαιδευτικούς νά λάβουν Πανευρωπαϊκήν θέσιν εις την σημερινήν Κοινωνίαν.

Θά ήθελα νά ειπω, επί τό απλούστερον, ότι κατ' άρχάς προσκαλεί τούς 'Εκπαιδευτικούς νά σκεφθούν τό λειτουργήμα των, νά σκεφθούν τό Σχολείον μέσα εις την σημερινήν εποχήν.

Α. Νά έξοστρακίσωμεν τό παρελθόν

Κατά τόν 19ον αιώνα, τό Σχολείον έχρησίμευσε εις τό νά διευκολύνη τό παιδί ώστε νά λάβη γνώσιν των 'Εθνικών άξιών. 'Η 'Ιστορία, ή Γεωγραφία, ή μελέτη της Γλώσσης και των Γραμμάτων, τά πάντα συνετέλουν εις τό νά τόν διαμορφώσουν άνδρα της χώρας του.

'Ορθόν αυτό. Τό παιδί και ό άνδρας όφείλουν νά έχουν ρίζας. Είναι ή άπαραίτητος προϋπόθεσις μιās προσωπικότητος πλουσίας και ισχυράς.

'Αλλά, άκολουθούν αύτήν την πορείαν, τό Σχολείον ένεθάρρυνε τόν μικρόν Γάλλον, τόν μικρόν 'Ελληνα νά λάβη θέσιν αντίθετον των γειτονικών χωρών. Το ένέπνεε την 'Ιδέαν ότι ή χώρα του έχει πάντοτε δίκαιον: Αί φιλοδοξίαι του εις τό παρελθόν έδικαιώνοντο. Αί έθνικαί του απαιτήσεις εις τό μέλλον είναι άξιέπαινοι. 'Ο άλλος, ό γείτων έχει όλα τά άδικα.

Φθάνομεν ούτω εις την φοβερήν αύτήν κρίσιν του Paul Valery διά την 'Ιστορίαν:

«'Η 'Ιστορία είναι τό πλέον επικίνδυνον προϊόν που παρήγαγε ή ανθρωπίνη διάνοια... Μεθ'α τούς λαούς... διατηρεί τας παλαιάς πληγάς των... τούς οδηγεί εις τά παραληρήματα των 'Εθνικών Μεγαλειών και των διωγμών και καθιστά τά έθνη πικρόχολα, υπερήφανα, άνυπόφορα και μάταια.»

Τό αυτό συμβαίνει και μέ την ποιήσιν.

'Ενθυμηθήτε την περίφημην σκηνήν του έργου του Giraudoux: «'Ο Πόλεμος της Τροίας δέν έγινε»: τό σημαντικώτερον είναι νά δώσωμεν εις τούς Τρώας ένα ήδονικόν και παθητικόν ρεπερτόριον ύβρεων έναντίον των 'Ελλήνων, διά νά θεωρηθούν αδιάλλακτοι έχθροί.

Δέν πρέπει νά σκανδαλιζώμεθα μέ αύτήν την άποψιν κατά τόν 20όν αιώνα. Τά κράτη όφείλουν νά προφυλαχθούν από τό ένδεχόμενον συρράξεως μετά του γείτονος.

'Αλλά σήμερα, οί έσω-εύρωπαϊκοί πόλεμοι κατέληξαν άναχρονιστικοί και έπομένως αύτός ό έθνικός και μιλιταριστικός πνευματικός έξοπλισμός κατέληξεν νά είναι πεπαλαιωμένος. Πρέπει αντίθέτως νά κτυπήσωμεν τας έθνικάς προκαταλήψεις, νά μάθωμεν εις τά παιδιά νά εύνοούν τούς γειτονικούς λαούς, νά εύνοούν την Τέχνην των, την 'Ιστορίαν των και την προσωπικότητά των.

Συμπέρασμα: 'Ιδού τό καθήκον των Εύρωπαίων 'Εκπαιδευτικών: Νά άποβάλουν τόν 'Εθνισμόν μέ την στενήν σημασίαν της λέξεως, τό δηλητήριο της 'Ιστορίας ή της πολεμικής ποιήσεως.

Αί 'Εργασίαι έγιναν: Παράδειγμα τό 'Ιστορικόν 'Ινστιτούτον του Brunswick. Πρέπει νά τό μεταφέρωμεν έως τούς 'Εκπαιδευτικούς.

Β. Νά έτοιμάσωμεν τό μέλλον

'Αλλά δέν άρκει ν' άποτοξινώσωμεν, νά έξοστρακίσωμεν τό παρελθόν. Πρέπει νά γνωρίσωμεν τό Παρόν.

'Εκείνο τό όποιον χαρακτηρίζει την ανθρωπότητα του είκοστού αιώ-νος, είναι ή άλλαγή των διαστάσεων της κοινής ζωής της κοινότητος. Ζώμεν σήμερα—έν δέν θέλωμεν νά έπιστρέψωμεν εις την βαρβαρότητα—κάθε ήμέραν και περισσότερον μέ όλην την Εύρώπην.

'Υπήρξε καιρός όπου ή κοινή ζωή—ή κοινότης—και ή έκπαιδευσις ήσαν εις τας διαστάσεις μιās πόλεως.

Παράδειγμα: Αί 'Αθηναί της εποχής του Περικλέους.

Κατόπιν ήλθε ή ηλικία των Τοπικών Πολιτισμών: 'Η Προβηγκία, ή Φλάνδρα.

'Ο 19ος αιών είναι ή ηλικία των έθνών.

'Ο είκοστός αιών είναι ή ηλικία των 'Ηπείρων.

Τοότο προϋποθέτει μιαν ένωση των Εύρωπαίων έν τη εργασία: Τό παιδί δύναται νά κληθί νά εργασθί εις όλας τας άλλας χώρας της Εύρώπης:

Πρέπει όθεν νά ένθαρρύνωμεν τας ζώσας γλώσσας.

—Αί σπουδαί των πρέπει νά είναι Ισάξισ εις τας άλλας χώρας: 'Εναρμόνισις των πανεπιστημιακών διπλωμάτων.

—'Οφείλει νά γνωρίση τας άλλας χώρας της Εύρώπης, τά πλούτη των, την οικονομίαν των: ή μεγάλη του Πατρίς.

—Δέν είναι κακόν τό νά σκέπτεσαι την δυνατότητα ένώσεως των χωρών, μέ σεβασμόν της ιδιοτυπίας εκάστης χώρας διά τό γενικό καλόν: 'Ομοσπονδία.

'Ιδού τά καθήκοντα των 'Εκπαιδευτικών εις τόν 20όν αιώνα.

Μέρος δεύτερον: 'Ιστορικόν της Α.Ε.Δ.Ε.

Τά καθήκοντα αυτά έδημιούργησαν την Α.Ε.Δ.Ε.

'Ιστορική συνοπτική έκθεσις.

'Ιδρυσις τόν 'Ιούλιον του 1956.

—Κατόπιν σύστασις των έθνικών τμημάτων:

7 μεταξύ 1957 και 1959 (Ιταλία, Γαλλία, Γερμανία, Βέλγιο, Λουξεμβούργο, Αυστρία, Ελβετία).

— Νέα εξόρμησις μετά το Συνέδριον του Λουξεμβούργου :

“Υδροσις των τμημάτων Ιρλανδικού (Νοέμβριος 1961), Βρετανικού (Μάρτιος 1962) και Ελληνικού.

Συμβουλευτικά Καταστατικά του Συμβουλίου της Εύρωπης.

Αποτελεσματική βοήθεια των Κοινοτήτων.

Αί δυσκολίαι.

1) Η Πολιτική αντίθεσις εις τους κύκλους των προοδευτικών, των εθνικιστών (π. χ. εν Γαλλία) ή ακόμη των ουδετέρων (π. χ. Ελβετίας ή ως Αγγλίας).

2) Τα Οικονομικά βάρη...

‘Αλλ’ ένα όπλον: Η άφοσίωσις εις την υπόθεσιν της Ευρωπαϊκής Νεότητος.

Μέρος τρίτον: Αί πραγματοποιήσεις

Αί δυσκολίαι αὐται δὲν ἠμπόδισαν τὴν Α.Ε.Δ.Ε. νὰ τεθῇ ἐπὶ τὸ ἔργον. Τί κάμνει αὕτη;

Α. Μόρφωσις τῶν Ἑκπαιδευτικῶν

Κατ’ ἀρχὰς ἀποκτᾷ ὁπαδούς. Εἶναι καλὸν νὰ γνωρίζῃ κανεὶς ὅτι ζῇ εἰς μίαν νέαν ἐποχὴν. Ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ διδάξῃ κανεὶς χρειάζεται μίαν σταθερὰ γνώσιν.

“Οθεν τὰ μορφωτικά Σεμινάρια (Stages):

α. Θεωρητικά: Οικονομικαὶ γνώσεις, ἀγροτικὸν πρόβλημα, μέθοδος ἐκβιομηχανοποιήσεως... καὶ λύσεις πραγματοποιήσεως: Εὐρωπαϊκὰ ἱδρύματα.

β. Παιδαγωγικά: Αἱ μέθοδοι καὶ αἱ νέαι τεχνικαὶ (ἀντικείμενον ἄλλης ἐκθέσεως).

Β. Ἐναρμόνισις τῶν παιδαγωγικῶν προγραμμάτων

Ἐν συνεχείᾳ αὕτη ἐργάζεται νὰ ἑναρμονίσῃ τὰ προγράμματα.

“Οθεν τὰ Σεμινάρια ἐρευνῶν:

Παράδειγμα: 1) Ἐφαρμογὴ διδασκαλίας Ἀγωγῆς τοῦ Εὐρωπαίου πολίτου ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ C.E.C. (Εὐρωπαϊκὸν Πνευματικὸν Κέντρον).

2) Ἐναρμόνισις τῶν προγραμμάτων καὶ τῶν διπλωμάτων (Σεμινάρια τῆς Τεργέστης).

3) Ὁ Εὐρωπαϊκὸς Πολιτικὸς Μηχανικὸς (Σεμινάρια τῶν Σεβρών),

Γ. Εὐρωπαϊκὴ Φιλία τῶν Ἑκπαιδευτικῶν

Ἀλλὰ προπάντων αὕτη (ἡ Α.Ε.Δ.Ε.) προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ φιλίαν μετὰ τῶν Ἑκπαιδευτικῶν.

Διότι ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ παρὰ μόνον μετὰ διαλογικὴν συζήτησιν μετὰ τῶν Ἑκπαιδευτικῶν ὅλων τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης καὶ μετὰ συναδελφικὴν ἀλληλεγγύην ἐναντὶ τῶν κοινῶν καθηκόντων τῆς ἐποχῆς ἣτις ἔρχεται.

Παρέκβασις: Διότι αὕτη ἡ προσπάθεια δὲν δύναται νὰ περιορισθῇ οὔτε ἐν τῷ πλαισίῳ ἐνὸς συνδικάτου τοῦ ὁποῦ αἱ φροντίδες εἶναι πολλαὶ καὶ ποικίλαι—οὔτε ἐν τῷ πλαισίῳ μιᾶς πολιτικῆς κινήσεως κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κινήσεως ὅπου εἶναι ἀναμειγμένα ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

ΑΠΟ ΤΗ ΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΕΠΙΘ. ΔΗΜ. ΣΧΟΛ. ΚΑΙ ΤΩΝ ΔΙΔΩΝ

ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΒΙΣΑΛΤΙΑΣ

Μὲ τὴν ἑναρξιν τοῦ Σχολικοῦ ἔτους 1961—1962 ἕνας νέος ἄνεμος γεμᾶτος παιδαγωγικὴ—πνευματικὴ κίνησι καὶ δράσι πνέει στὴν περιφέρειά μας. Θερμουργὸς πνοὴ τῆς κινήσεως αὐτῆς εἶναι ὁ ἐπιθεωρητὴς κ. Σωτήριος Φάσσας γνωστὸς διὰ τὴν μέχρι τοῦδε πλουσίαν παιδαγωγικὴν του δράσιν ὡς Ἐπιθεωρητὴς τῆς Ἑκπαιδευτικῆς Περιφέρειας Ἀλμωπίας.

“Υστερα ἀπὸ ἐπισταμένην μελέτην καὶ ἐκτίμησιν τῆς καταστάσεως προέβη εἰς σύνταξιν καὶ ἀποστολὴν ἐμπνευσμένων ἅμα καὶ κατατοπιστικῶν ἐγκυκλίων διὰ τὴν εὐρύθμον λειτουργίαν τῶν σχολείων τῆς ἀκριτικῆς καὶ κατ’ ἐξοχὴν ἀγροτικῆς περιφέρειας Βισαλτίας.

Εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ κ. Φάσσα μετὰ τὴν εὐρυτάτην μόρφωσιν, τὴν σοφίαν τοῦ πείρα, τὸ ζωντὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὸν Ἕλληνα δάσκαλον, τὸ Ἑλληνόπουλον καὶ τὸ ἀγροτικὸ χωριό, βρῆκε ὁ κάθε συνάδελφος, τὸν ἀληθινὸ ὁδηγὸ καὶ συμπαραστάτη στὸ πολύμοχθον καὶ πολύμορφον, ἀλλὰ θεάρεστον ἔργον του.

Πρωτοβουλία του συνήλθε τὴν 18ην Νοεμβρίου 1961 ἐν Νιγρίτῃ τὸ πρῶτον παιδαγωγικὸν συνέδριον τῶν διδασκάλων καὶ νηπιαγωγῶν τῆς Ἑκπαιδευτικῆς περιφέρειας Βισαλτίας μετὰ θέματα ζωτικά.

1) Ὅποιον τὸ Νέον Ἀγροτικὸν Νηπιαγωγεῖον καὶ

2) Ὅποιον τὸ Νέον Ἀγροτικὸν Δημοτικὸν σχολεῖον.

Διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἡ λεπτομερεστάτη ἐξέτασις τῶν θεμάτων, ἅπαντες οἱ διδάσκαλοι καὶ νηπιαγωγοὶ τῆς περιφέρειας

Μέσα: Ὁ Κατάλογος φιλοξενίας.

Αἱ συναντήσεις.

Ἡ συνείδησις ἐνὸς κοινῶν ἰδεώδους.

Συμπέρασμα: Ἀπάντησις εἰς μερικάς ἀπαντήσεις.

α. Οἱ Ἑκπαιδευτικοὶ δὲν ἔχουν τὴν πρόθεσιν νὰ ἀναμειχθῶν εἰς τὰς ἐργασίας τῶν Κυβερνήσεων διὰ μεταρρυθμίσεις εἰς τὰ σχολικὰ προγράμματα. Δὲν εἴμεθα τόσοσιν οἰημαῖται.

Ἀλλὰ εἰς μίαν δημοκρατίαν τίποτε δὲν γίνεται ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως καὶ συνεργασίας τῶν πολιτῶν.

β. Ἡ δράσις τῶν διδασκόντων τοποθετεῖται ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Εὐρωπαϊκῆς κινήσεως. Δέχεται τὴν κατευθυντήριον γραμμὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Κινήσεως εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει ὀργανικῶς.

γ. Ὅπως ἡ Εὐρωπαϊκὴ Κίνησις, ἡ κίνησις τῆς Α.Ε.Δ.Ε. δὲν στρέφεται ἐναντίον οὐδεμιᾶς δυνάμεως καὶ δὲν εἶναι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν οὐδενός. Θέλει νὰ ὁδηγήσῃ τὴν Εὐρώπην εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ ἑαυτὴν διὰ τῶν Ἑκπαιδευτικῶν τῆς καὶ τῆς Νεότητός τῆς ἐντὸς τῶν χριστιανικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν τῆς πηγῶν πρὸς προστασίαν τῆς Ἐλευθερίας καὶ τῆς Εἰρήνης.

έξεπρόνησαν και υπέβαλον εις τον κ. 'Επιθεωρητήν εισήγησιν επί των θεμάτων πρό της συγκλήσεως του συνεδρίου και ούτω πανέτοιμοι έλαβον ένεργόν μέρος και διετύπωσαν έποικοδομητικάς απόψεις πολλοί διδάσκαλοι, γεγονός, τό όποιον μαρτυρεί καθ' όμολογίαν του κ. 'Επιθεωρητοϋ και των παρισταμένων ότι οι διδάσκαλοι της Βισαλτίας είναι κάτοχοι της παιδαγωγικής έπιστήμης.

Τό συνέδριον έτίμησαν διά της παρουσίας των ό Πρωθιερέυς κ. Τριαντάφυλλος Παπισιώαννου, ό Βουλευτής της Ε.Ρ.Ε. κ. Δημ. Καρδιτσάς, ώς εκπρόσωπος της Κυβερνήσεως, ό Νομάρχης Σερρών κ. Παπακώστας, ό Δήμαρχος Νιγρίτης κ. Μπλιάτης, ό 'Επιθεωρητής Β' έκπαιδ. περιφερείας Σιντικής κ. Τσιμπούλης, ό αντισυνταγματάρχης, υποδότης του 16ου Συντάγματος κ. Πορφύρης, ό Γυμνασιάρχης του Γυμνασίου Νιγρίτης κ. Φιλίππακόπουλος, ό Διοικητής της 'Υποδιοικήσεως Χωρικής Νιγρίτης κ. Κάρολος Παπαβασιλείου, ό 'Επόπτης Γεωργικών Συνεταιρισμών Βισαλτίας κ. Σακκαδάκης ό έπαρχιακός γεωπόνος κ. Κουλουρίδας, ό Διευθυντής της έφημερίδος «Νιγρίτα» κ. 'Υφαντής και 120 περίπου διδάσκαλοι, διδασκάλισσαι και νηπιαγωγοί της περιφερείας.

Ό Αιδεσιμώτατος πρωθιερέυς κ. Τριαντάφυλλος Παπισιώαννου έδεήθη υπέρ ευόδωσεως των έργασιών του συνεδρίου και έν συνεχεία ό 'Επιθεωρητής κ. Σωτήριος Φάσσας ανήλθεν εις τό βήμα, προσφωνεί τους έπισήμους και έξάφρει τό έργον του διδασκάλου και ιδιαίτερα του διδλλου της αγροτικής περιφερείας. 'Ετόνισε την μέριμναν του διδασκάλου διά τους άποφοίτους του Δημοτικού Σχολείου, εις τους όποιους όφείλει νά διδη θρησκευτικήν, ήθικήν και 'Εθνικήν διαπαιδαγώγησιν. 'Ωμίλησε περί της άξίας των Παιδαγωγικών Συνεδρίων και εκφράζει την ευαρέσκειάν του προς τους συνέδρους, διά την τελουμένην εργασίαν εις τά Σχολεία των, αλλά και διά την εκπόνησιν της ώρας εισηγήσεως των, επί των θεμάτων. Μεταφέρει τον έγκάρδιον χαιρετισμόν των συναδέλφων της άκριτικής περιφερείας 'Αλμωπίας, των όποιων μέχρι πρό τινος προΐστατο.

'Ακολουθώς ανήλθεν εις τό βήμα ό Νομάρχης Σερρών κ. Παπακώστας, όστις ευχαριστεί διά την έγκάρδιον υποδοχήν και ώς υπεύθυνος εκτελεστής της Κυβερνήσεως, επί του «'Ωκεανίου θέματος της παιδείας» εις τον Νομόν Σερρών, χαράσσει τον προγραμματισμόν διά τό νέον έτος, τό όποιον θα άποκληθί «έτος του Σχολείου».

Καλεί τους διδασκάλους νά αναπτύξουν δραστηριότητα και εις τά κοινοτικά ζητήματα, νά γίνουν οι στυλοβάται της κοινότητος, νά ενδιαφερθούν διά την έξωσχολικήν διαπαιδαγώγησιν κυρίως της νεολαίας, ίνα μή γίνη εύκολος λεία του έλλοχεύοντος έχθρου. Και τότε οι μέν διδάσκαλοι θα είναι υπερέφανοι, ή δέ πατρίς ήσφαλισμένη. Τελευταίων κηρύσσει την έναρξιν των έργασιών του συνεδρίου.

Εις τό βήμα τον διεδέχθη ό Γυμνασιάρχης κ. Φιλίππακόπουλος, όστις μεταφέρει τον χαιρετισμόν των συναδέλφων της Μέσης εκπαιδεύσεως διακονούντων εις τον ίδιον ναόν, τον ναόν της παιδείας. 'Εκφράζει την χαράν του διά την τιμήν και την εύκαιρίαν, που του δίδεται νά χαιρετίση τό συνέδριον και εύχεται ευόδωσιν των έργασιών.

Είτα ό Βουλευτής της Ε.Ρ.Ε. κ. Καρδιτσάς, λίαν συγκεκινημένος χαιρετίζει από του βήματος τους συνέδρους, εις τους όποιους μεταφέρει και τον χαιρετισμόν της Κυβερνήσεως. 'Υπόσχεται έν μέσω ζωηρών χειροκροτημάτων, ότι θα προσφέρει, ότι του είναι δυνατόν εις την παιδείαν καθ' ότι διατηρεί άκμαίαν την ρήσιν του Μ. 'Αλεξάνδρου «εις τον πατέρα χρεωστώ τό ζήν, εις δέ τον διδάσκαλόν μου τό εύ ζήν».

Ό κ. Παπαστεφάνου, επιθεωρητής Β' εκπαιδ. περιφερείας Σερρών, άνελθών εις τό βήμα χαιρετίζει τους συνέδρους και ευχαριστεί τον κ. Φάσσας διά την πρόσκλησιν. Τονίζει την άξίαν των παιδαγωγικών συνεδρίων, διότι συντελοϋν εις την επικοινωνίαν και ανταλλαγήν απόψεων πολυτίμων διά τό έργον μας. Πλέκει κατόπιν τό εγκώμιον των διδασκάλων, οι όποιοι σκορπισμένοι εις τά απόμερα άκρα της 'Ελλάδος, έπιτελοϋν έργον θεάρεστον, ύφιστάμενοι πλείστας όσας στερήσεις, εργαζόμενοι συνεχώς διά την αναδημιουργίαν της ένδόξου χώρας μας. Καθιστάμενοι ούτω οι πιο θετικοί παράγοντες του κράτους μας, διότι εις τά δάκτυλά των κρατείται και πλάσσεται ή ζύμη της πατρίδος.

Ό κ. Τσιμπούλης επιθεωρητής των Δημ. Σχολείων Σιντικής, χαιρετίζων τους συνέδρους, λέγει ότι πατεί μέ συγκίνησιν τό χώμα της μαρτυρικής γής της περιφερείας μας, μεταφέρων τον πλέον θερμόν χαιρετισμόν των συναδέλφων της Σιντικής. Στην έποχή του μηχανικού πολιτισμού, λέγει, τέτοιες πνευματικές συγκεντρώσεις, ως ή σημερινή, φανερώνουν, ότι ή 'Ελλάς θα βαδίση τον φωτεινό της δρόμον. Οι παιδαγωγικές συγκεντρώσεις των εκπαιδευτικών διαφέρουν των συγκεντρώσεων των άλλων οργανώσεων, διότι έχουν ως σκοπόν τό παιδί και δέν είναι δυνατόν παρά ό γλυκύς Ναζωραϊός νά φωτίξη τό έργον των.

Ευχαριστεί τον κ. 'Επιθεωρητήν κ. Σωτ. Φάσσας και τους συνέδρους διά την τιμήν και την πρόσκλησιν, αλλά περισσότερο διότι φεύγοντας θα πάρη φώς από τό φώς μας, και διδάγματα πολύτιμα από την πείρα μας. Τονίζει την άξίαν των θεμάτων κι' εύχεται ό πάνσοφος διδάσκαλος της Τιβεριάδος νά δώση δαφιλήν φώτισιν, ώστε νά ευοδωθούν αι έργασίαι του συνεδρίου.

Οι εισηγηται διεξήλθον τά θέματα μέ έπιστημονικότητα, σαφήνεια και γλαφυρότητα.

Κατόπιν διεξοδικής και έμπεριστατωμένης εξέτάσεως άμφοτέρων των θεμάτων υπό των συνέδρων του Προεδρεύοντος 'Επιθεωρητοϋ κ. Σωτηρίου Φάσσα, ρίπτοντος άπλετον φώς εκ της πλουσιωτάτης διδασκαλικής και επιθεωρητικής πείρας του, έξήχθησαν πλουσιώτατα πορίσματα, άτινα έτέθησαν εις έφαρμογήν κατά τό τρέχον σχολικόν έτος.

'Εν συνεχεία έπίσημοι και σύνεδροι, έν σώματι, μετέβησαν εις τό ήρώον της πόλεως, ένθα ό 'Επιθεωρητής κ. Σ. Φάσσας κατέθεσε στέφανον προς τιμήν των πεσόντων, διά συντόμου αλλά ώρας προσλαλίδας.

Ηλ. Παπαδάκης

ΣΥΖΗΤΗΣΕΙΣ

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΟΜΟΤΙΜΟΝ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ κ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΑ ΚΑΛΛΙΑΦΑΝ*

'Εν 'Αθήναις τη 20η Μαρτίου 1962

Προς τον κ. Διευθυντήν του περιοδικού «ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ»

'Αξιότιμε κ. Διευθυντά,

'Ενταύθα

Ό άντικειμενικός και έξ άγαθής προαιρέσεως προερχόμενος διάλογος, έχει κατά κανόνα ως συνέπειαν, την διευκρίνησιν ζητημάτων και προ-

* Σημ. Περιοδικού : 'Εδηλώσαμε επανειλημμένως ότι τό περιοδικό μας δέν υίοθετεί άπόλυτα τό περιεχόμενο των έργασιών που δημοσιεύει. 'Εγκρίνει όμως τη δημοσίευσή τους, γιατί έτσι δημιουργούνται τά άναγκαία έρεθίσματα για μία γόνιμη και καλόπιστη συζήτηση. Στην προκειμένη περίπτωση είχαμε από την άρχή την πεποίθηση ότι οι συγγραφείς της μελέτης «Πορεία και τεχνική της παιδαγωγικής έρεύνης» δέν είχαν

παρασκευάζει την οδόν προς την αλήθειαν ἐπὶ τὸ ἀποτελεσματικώτερον. Πιστεύομεν, ὡς ἐκ τούτου, ὅτι δὲν θὰ ἔχητε ἀντίρρησην ὅπως παρουσιασθῇ εἰς τοὺς ἀναγνώστας τοῦ ὑπὸ τὴν ὑμετέραν διεύθυνσιν περιοδικοῦ καὶ ὁ ἀντίλογος εἰς τὸν λόγον τοῦ κ. καθηγητοῦ, καθὼς διευτυπώθη εἰς τὴν ἐπιστολὴν του δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸ τεύχος Ἰανουαρίου.

Ὁ κ. καθηγητὴς, ἐξ ὧσων σχετικῶς γράφει, ἀφήνει νὰ ἐννοηθῇ ὅτι οὗτος ἔχει κάμει τοῦλάχιστον τὴν ὑπόθεσιν—ἂν μὴ εἶναι περὶ τούτου πεπεισμένος—ὅτι ἡμεῖς εἴμεθα πλήρως ἀκατατόπιστοι ἐπὶ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης εἰς τὴν Πατρίδα μας καὶ εἰδικώτερον ἐπὶ τοῦ ἔργου τοῦ ἀοιδίου Ν. Ἐξαρχοπούλου («... οἱ γράφοντες πιθανῶς οὐδὲν γινώσκουν...»). Τοῦτο ὅμως δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν αλήθειαν. Ἐπὶ διετίαν ὅλην διατελέσαμεν μαθηταὶ τοῦ κ. καθηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν ὡς μετεκπαιδευόμενοι διδάσκαλοι καὶ ἐπομένως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μετεκπαιδεύσεως καὶ μετὰ αὐτὴν, ὑπῆρξαμεν περισσότερον παρὰ οἰκεῖοι μὲ τὰ λίαν ἀξιόλογα τῶν παιδαγωγικῶν συγγράμματα καὶ τοῦ Ν. Ἐξαρχοπούλου καὶ τὰ τοῦ κ. καθηγητοῦ τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἐν σημαντικὸν τμήμα καὶ εἰς ποσότητα, ἀλλὰ κυρίως εἰς ποιότητα, τῆς εἰς βιβλία συλλογῆς μας. Ἀλλωστε νύξιν περὶ τούτου κάμνομεν εἰς τὴν περὶ πειραματικῶν σχολειῶν παράγραφον τῆς ἐργασίας μας, ἔνθα ἀναφέρεται: «... περιεχόμενα τῶν ἐκδοθέντων τόμων τῶν «πρακτικῶν».

Ἡ κριτικὴ τὴν ὁποῖαν ἡσκήσαμεν σκοπὸν δὲν εἶχε νὰ μειώσῃ τὸ ἔργον καὶ τὴν προσφορὰν οὐδενός, πολὺ δὲ περισσότερον νὰ δημιουργήσῃ τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἀπὸ ἡμᾶς ἤρχιζεν ἡ ἱστορία τοῦ ὑπὸ συζήτησιν εἰδικοῦ θέματος δηλ. τῆς σπουδαιότητος τῆς ἐρεῦνης εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν καὶ τὴν Ψυχολογίαν καὶ τῆς θέσεώς τῆς εἰς τὰ Πειραματικὰ τῶν δύο Πανεπιστημίων μας. Ἀπλῶς καὶ μόνον ἠρωτήσαμεν: Εἶχε τὴν ἔκτασιν τὴν ὁποῖαν ὁποῖαν θὰ ἠδύνατο νὰ λάβῃ; Τοῦτο βεβαίως, ἴσως νὰ ὠφείλετο εἰς τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαιῶν μέσων. Ἰσως πάλιν—περιοσότερον πιθανὸν—εἰς τὸ Zeitgeist.

Εἰλικρινῶς ὁμολογοῦμεν, ὅτι τόσον αἱ παραδόσεις τοῦ κ. καθηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον, ὅσον καὶ αἱ σοφαὶ συγγραφικαὶ του ἐργασίαι, ἀπέτελεσαν καὶ ἀποτελοῦν δι' ἡμᾶς πολυτιμώτατον ὁδηγόν, διὰ τὴν ὅλην προσωπικὴν μας συγκρότησιν. Ἡμᾶς ὅμως, εἰς τὴν ἐν λόγῳ δημοσιευθεῖσαν ἐργασίαν μας, δὲν μᾶς ἀπησχόλησε τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς Παιδαγωγικῆς, ἡ φιλοσοφία αὐτῆς, αἱ προσωπικαὶ σκέψεις, ἀφορισμοὶ καὶ ἰδέαι περὶ τῆς θεωρίας καὶ πράξεως τῆς ἀγωγῆς, παιδαγωγικῶν ἡμετέρων καὶ ξένων—σπουδαιότατη καὶ ἀναγκαιοτάτη πρᾶγματι πλευρὰ τῆς ὅλης ἐπιστήμης—ἀλλ' ἡ συστηματικὴ παιδαγωγικὴ ἐρευνα τῶν ἐπὶ μέρους προβλημάτων τῆς ἀγωγῆς ἐδῶ εἰς τὴν Πατρίδα μας. Ἐπομένως φοβούμεθα μήπως ὑφίσταται διάφορος ἀντίληψις, ὡς πρὸς τὸ τί ὁ κ. καθηγητὴς καὶ τί ἡμεῖς ἐννοοῦμεν μὲ τὸν ὅρον «Ἐπιστημονικὴ ἐρευνα εἰς τὴν Παιδαγωγικὴν», ὅπως ἄλλωστε μᾶς ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ τὴν παρακολουθήσωμεν κατὰ τὰς ἐπὶ τριετίαν σπουδὰς μας ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ. Διὰ τοῦτο ἡ παράθεσις ἐνταῦθα τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς ἐρεῦνης καὶ ἐρευνητικῆς διαθέσεως, ἴσως βοηθήσῃ διὰ τὴν πληρεστέραν κατανόησιν τῆς θέσεώς μας. Ἡ ἐρευνητικὴ διάθε-

τὴν πρόθεσιν νὰ θίξουν τὴ σχετικὴ ἐρευνα ποὺ γίνεται στὸ πειραματικὸ Σχολεῖο τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ποὺ εἶναι γνωστὴ ὅχι μόνον στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἑλληνικῆς Πατρίδος. Σήμερα βλέπομε μὲ ἰδιαίτερη ἱκανοποίησιν ὅτι εἶχαμε δίκαιον. Ἐγινε μὴ πολὺ βιαστικὴ παρεξήγησις, πρὶν ἀκόμη τελειώσῃ ἡ μελέτη, ἡ ὁποία ὅμως ὠφέλησε.

«Σχολεῖο καὶ Ζωή»

σις προϋποθέτει γνῶσιν τοῦ θέματος, ὑπαρξὶν ἐρωτημάτων, μορφοποιήσιν τῶν εἰς προβλήματα, ἐπιστημονικὸν ἔλεγχον καὶ ἐν συνεχείᾳ ὁργάνωσιν καὶ ἀνακοίνωσιν τῶν εὐρεθέντων. Συνακολουθεῖται δὲ ἀπὸ τὴν χαρὰν τῆς ἀνακαλύψεως καὶ τὸ συναίσθημα τῆς εὐρωστίας τοῦ ἀναπτυσσομένου πνεύματος.

Συμφωνοῦμεν ἀπολύτως, ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου Ἐξαρχοπούλου συντελεσθεῖσαι σωματομετρήσεις ἐπὶ τῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ οἱ ἐξαχθέντες μέσοι ὅροι καὶ συντελεσταί, ὑπῆρξαν ὁμολογουμένως λίαν ἀξιόλογοι. Τοῦτο ὅμως δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ μόνον ὡς μία ἀφετηρία.

Ὁ κ. καθηγητὴς—τὸ γνωρίζομεν πολὺ καλῶς—διακατέχεται ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἀληθείας. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὸ ἴδιον πάθος διακατεχόμεθα. Τούτου τοῦ κοινοῦ ὑπάρχοντος, ὅς μὴ διστάσωμεν λοιπὸν νὰ ὁμολογήσωμεν—ὅσον πικρά καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀλήθεια—ὅτι εἶναι πολὺ δύσκολον νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι ὑπάρχει συστηματικὴ ἐπιστημονικὴ παιδαγωγικὴ ἐρευνα ἐν Ἑλλάδι, ὡς αὕτη ἐννοεῖται εἰς τὰς χώρας ὅπου ἡ παιδαγωγικὴ ἐπιστήμη ἔχει φθάσει εἰς πολὺ ὑψηλὸν ἐπίπεδον. Βεβαίωτα, χωρὶς οὐδένα δισταγμόν, συμφωνοῦμεν μὲ τὸν κ. καθηγητὴν, ὅτι αἱ δυσχέρειαι διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοιοῦτου εἴδους ἐρευνῶν εἶναι παρ' ἡμῖν σημαντικαὶ ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας προηγμένας χώρας.

Εὐχαριστοῦμεν θερμότατα τὸν σεβαστόν μας κ. καθηγητὴν διὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ προσφορὰν ἐνὸς ἀντιτύπου τοῦ βιβλίου του «Ἐπιστημονικὰ Δημοσιεύματα». Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν εὐχὴν τὴν ὁποῖαν ἐκφράζει ὁ κ. καθηγητὴς εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς του, τὴν δεχόμεθα λίαν εὐχαρίστως καὶ μάλιστα τὴν κρατοῦμεν ὡς μόνιμον ὁδηγόν μας.

Μὲ ἐκτίμησιν

Κωνσταντὸς Πασσαῖκος

Γεώργιος Π. Μαργακουδάκης

ΜΝΗΜΟΣΥΝΑ

ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ ΘΑΝΑΤΟ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΧΑΤΖΙΔΑΚΗ

Σήμερα συμπληρώνονται 20 χρόνια ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποὺ μᾶς ἄφησε ὁ ἀείμνηστος Ν. Χατζιδάκης, καθηγητὴς τῶν Μαθηματικῶν τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν (1872—1942).

Τὸ περιοδικὸ μας θεωρεῖ χρέος τοῦ ἐπιτακτικὸ νὰ ἐπαναφέρῃ στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἐπιστήμης, τὴν πολὺπλευρὴ ἐπιστημονικὴ, λογοτεχνικὴ, ἐκπαιδευτικὴ καὶ κοινωνικὴ δράση τοῦ σοφοῦ Καθηγητῆ.

Εἶναι τὸ ὠραιότερον μνημόσυνο, ποὺ μποροῦν νὰ κάνουν οἱ στήλες τοῦ περιοδικοῦ μας γιὰ ἕναν ἀληθινὸ ἱεροφάντη καὶ μύστη τῆς ἐπιστήμης.

Ὁ Ν. Χατζιδάκης εἶναι γόνος τῆς αὐτῆς οἰκογενείας μὲ τοὺς ἐπιστημονικοὺς κολοσσούς, Γεώρ. καὶ Ἰωάν. Χατζιδάκη. Καὶ οἱ τρεῖς ἐτίμησαν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ πάνθεον τῆς διεθνούς Ἐπιστήμης.

Δὲν θὰ ἀναφέρωμε ἐδῶ ὅσα κατὰ καιροὺς γράφθηκαν στὸν ἡμερήσιο καὶ περιοδικὸ τύπο τῆς χώρας γιὰ τὸν Μαθηματικὸ Ν. Χατζιδάκη μὲ τὴν ἀνεξάντλητὴ συγγραφικὴ του δράση (12 βιβλία ἀνώτερα μαθηματικά, δεκάδες ξενόγλωσσες καὶ ἑλληνικὲς μονογραφίες, πρακτικὲς ὁδηγίες καὶ χι-

λιάδες προβλήματα και ασκήσεις για τους μαθηματικούς). Αυτά όλα είναι πολύ γνωστά στους ειδικούς του μαθήματος.

Μας ενδιαφέρει όμως εξαιρετικά ή άλλη πολύπλευρη και ακούραστη δραστηριότητα του Ν. Χατζιδάκη.

Και άπορούμε σήμερα, που εύρισκε τον καιρόν και την πληθωρική διάθεση να ασχοληθεί τόσο παραγωγικά με κάθε λογής έρασιτεχνικές ασχολίες.

Γιατί ο Ν. Χατζιδάκης ήταν και έρασιτέχνης γλωσσολόγος και παιδαγωγός και ζωγράφος και λογοτέχνης. Στις επιδόσεις του αυτές τον διευκόλυνε άριστα ή εύρυτάτη του γλωσσομάθεια (12 ευρωπαϊκές γλώσσες).

Ως δόκιμο λογοτέχνη τον ανακαλύπτουμε στα έργα:

1. Νέα Ζωή. Ημερολόγιο επιστημονικό και λογοτεχνικό, Σκανδιναβική λογοτεχνία, ποιήματα του Andersen (μετάφ.), ξενικά λουλούδια.

2. Ποιήματα και πεζά θέματα στα περιοδικά «Νουμάς», «Νέα Έστια», «Αναγέννησις», «Διάπλασις των παιδών», «Νεοελληνικά Γράμματα» και και στις εφημερίδες «Πρωΐα», «Ελεύθ. Βήμα», «Αθηναϊκά Νέα», «Έμπρός» και άλλες.

Οι γλωσσικές και παιδαγωγικές του πεποιθήσεις τον έφεραν κοντά στους πρωτοπόρους δημοτικιστές της εποχής του, τον Τριανταφυλλίδη, τον Δελμούζο, Γληνό κλπ.

Το ύπουργείο της Παιδείας τον χρησιμοποίησε πολλές φορές ως σύμβουλο στη σύνταξη των γενικών κατευθυντηρίων γραμμών της Παιδείας της χώρας.

Πάνω όμως από όλα τα επιστημονικά και ευρύτερα πνευματικά έφοντα του Ν. Χατζιδάκη μένουν για όλους ανεξίτηλα πάντοτε, ο ανώτερος ανθρωπισμός του άνδρός, ο τίμιος, ο άκέραιος και αγωνιστικός Χατζιδάκης. Απέθανε στην κατοχή μέσα σε μύριες στερήσεις και όλη του τη ζωή αφιέρωσε στην επιστήμη, στις ύψηλές ήθικες άρχές, στην Ελλάδα.

Γ. Ζ.

† ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ Δ. ΚΑΨΑΛΗΣ

(1873 · 1962)

Είς βαθύ αλλά θαλερόν γήρας απέβίωσε την 23ην Μαρτίου κορυφαίος Έκπαιδευτικός και επιστήμων, ο άλλοτε Πρόεδρος του Α.Ε.Σ. Γεράσιμος Δ. Καψάλης.

Είς τās νεωτέρας γενεάς των εκπαιδευτικών ο Καψάλης δέν είναι ίσως γνωστός. Οί παλαιότεροι όμως εκπαιδευτικοί, ως και τὰ ήγετικά στελέχη της Παιδείας, διατηρούν ζωηράν και έναργή την ανάμνησιν από την 35ετή διακονίαν του Καψάλη είς την Έκπαιδευσιν, και μάλιστα από την 20ετή (1914-34) υπηρεσίαν αυτού είς τὸ Ανώτατον Έκπαιδευτικόν Συμβούλιον, του όποιου ύπήρξεν ή δεσπόζουσα μορφή.

Αρχικός και ίσχυρός τόν χαρακτήρα, εύρύς την σκέψιν και τās αντίληψεις, όξύνους, εύστροφος και δεξιός συζητητής, φιλοδίκαιος, χρηστός, μεγαλόφρων, ήσκησε τό βαρύ και άχαρι έν πολλοίς έργον του Ανωτάτου διοικητικού και έποπτικού όργάνου της Έκπαιδύσεως με πλήρη συναίσθησιν της εύθύνης, με συνέπειαν λόγου και πράξεως, με άντικειμενικότητα και άμεροληψίαν χωρίς νά δεχθῇ ή νά έπιτρέψη κομματικές έπεμβάσεις ή συμβιβασμούς, και πρό πάντων με στερράν την πίστιν είς τὰ Ιδανικά της Έλληνικής Παιδείας και με θερμήν και πηγαίαν την στοργήν και συμπά-

ράσασιν πρός τους λειτουργούς αυτής. Διά τὰ προσόντα και τās ικανότητάς του ταύτας, που άποτελούν γενικήν άναγνώρισιν, ο Καψάλης επέθηκε την σφραγίδα αυτού είς τὰ εκπαιδευτικά πράγματα της εποχής εκείνης και κατέλιπεν άριστον διοικητικόν και έποπτικόν παράδειγμα πρός μίμησην.

Αλλ' ο Καψάλης δέν διεκρίθη μόνον ως Έκπαιδευτικός λειτουργός και Ανώτατος Έκπαιδευτικός Σύμβουλος. Υπήρξε και σοφός επιστήμων και άκάματος πνευματικός εργάτης. Λαογραφικά μελέται και διατριβαί (Λαογραφικά Μακεδονίας, Λακωνικά λαογραφικά σύμμεικτα, οί Τοῦρκοι είς τās παροιμίας του Έλληνικού λαού) ιστορικά μονογραφίαι (ή Σπάρ-

τη, ή μάχη των Θερμοπυλών και ή σημασία της, τὰ Λεωνίδια, ή Μάνη και οί Μανιάτες, Βαρδούνια και Βαρδουνιώτες, ή Καστανιά - γενέτειρα του Καψάλη - και ο Παναγιώταρος) τὰ ποικίλα άρθρα και αί βιογραφίαι των σπουδαιότερων ιστορικών και μυθικών προσώπων της αρχαίας Ελλάδας είς την Μεγάλην Έλληνικήν Έγκυκλοπαιδείαν, της όποιας άπ' αρχής της έκδόσεως ύπήρξε τακτικός συνεργάτης τὰ είς εύρύτερον κοινόν γνωστά φιλολογικά έργα του και δη: οί τρεις περί την αρχαίαν Αττικήν Τραγωδίαν και τόν Σοφοκλέα τόμοι (Είσαγωγή στην αρχαία Τραγωδία, Αΐας, Αντιγόνη), οί δύο ύμνοι της Αθηναϊκής δημοκρατίας (Πομπή των Παναθηναίων και Έπιτάφιος του Περικλέους), και τὰ μικρότερα: Οί τρεις Νεράιδες της Μακεδονίας (Νάουσα, Έδεσσα, Καστοριά) και ο Ταΰγετος (πλάστης και δημιουργός) καθώς και πλήθος άλλων μελετημάτων είς Περιοδικά και Έπετηρίδας άποτελούν όλα όγκώδη και πλούσιαν προσφοράν του Καψάλη είς την Έλληνικήν επιστήμην και τόν νεοελληνικόν πνευματικόν βίον, της όποιας ή αξία τυγχάνει άναμφισβήτητος.

Την ανωτέρω εκπαιδευτικήν και επιστημονικήν δραστηριότητα επισφραγίζει κατά τρόπον περιφανή και άνάλογος στρατιωτική, έθνική και

κοινωνική δράσις τοῦ Καψάλη ὡς ἡ λαμπρὰ διαγωγή του ὡς ἀξιωματικοῦ εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους τοῦ 1912—13, ἡ ὑπηρεσία του ὡς Ἐπιθεωρητοῦ εἰς τὰ Σχολεῖα τῆς μόλις ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθερωθείσης Μακεδονίας, ἡ ἐνεργὸς συμμετοχή του εἰς Ἐπιστημονικὰ Σωματεῖα καὶ Ἑταιρίας (Ἐπιστημονικὴ Ἑταιρία, Λαογραφικὴ Ἑταιρία, Ἀρχαιολογικὴ, Ἑταιρία Πελοποννησιακῶν Σπουδῶν) καὶ μάλιστα ἡ ἴδρυσις εἰς τὴν Πρωτεύουσαν τῆς γενετήρας του, τὸ Γύθειον, τῆς Βιβλιοθήκης Καψάλη, τὴν ὁποίαν πλὴν τῶν ὑπερδισχιλίων τόμων, τοὺς ὁποίους ἐδώρησεν, ἐπροικοδόμησεν οὗτος καὶ μὲ ἓν ἀκίνητον εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὴν συντήρησιν, τὴν διαρκὴ ἀνανέωσιν καὶ τὸν συγχρονισμόν της. Ὑπὸ τὰς προϋποθέσεις αὐτὰς ὁ Καψάλης δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ ἔγκριτος Ἐπιστήμων καὶ Ἐκπαιδευτικὸς ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκλεκτὸς καὶ ἐξέχων Ἕλλην καὶ ὑποδειγματικὸς πολίτης.

*
* *

Εἰς τὴν κηδεὶαν τοῦ Καψάλη, παρέστησαν πλὴν τῶν συγγενῶν καὶ τῶν συμπολιτῶν του, καί: Ἀκαδημαῖκοί, Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου, Ἀνώτατοι Ἐκπαιδευτικοὶ Σύμβουλοι, Γενικοὶ Ἐπιθεωρηταί, Γυμνασιάρχαι, Καθηγηταί, Ἀξιωματικοί, δημοσιογράφοι, πολιτευταὶ καὶ ἄλλα ἐξέχοντα μέλη τῆς Ἀθηναϊκῆς κοινωνίας. Τὸν νεκρὸν ἀπεχαιρέτησαν: ἕκ μέρους μὲν τῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρίας, τῆς ὁποίας ἐπὶ σειρὰν ἔτων ὑπῆρξεν ὁ Καψάλης Ἀντιπρόεδρος, ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Πρόεδρος τῆς Ἑταιρίας κ. Γ. Μέγας, ὅστις κυρίως ἐξῆρε καὶ προσηκόντως ἐχαράκτήρισε τὸ λαογραφικὸν ἔργον τοῦ Καψάλη, ἐξ ὀνόματος δὲ τῶν Συμπολιτῶν αὐτοῦ, καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἐκπαιδευτικῶν, ὁ ἐπίτιμος Γενικὸς Διευθυντὴς τῆς Μαρσαλείου Παιδείας Ἀκαδημίας καὶ τέως σίρετός Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος κ. Ἐπαμ. Μπασουκέας, εἰπὼν τὰ ἀκόλουθα:

«Σεβαστὲ Γεράσιμε,

» Μὲ πόνον καὶ ἄλγος τῆς ψυχῆς Σὲ προπέμπομεν σήμερα. Εἰς τὸ πρόσωπόν Σου ὁ θάνατος δὲν ἐσφράγισε μίαν κοινὴν ὑπαρξιν, ἀλλ' ἐξερρίζωσε καὶ κατέρριψε γρανιτένιον βράχον ὥσάν ἐκείνους ποὺ συγκρατοῦν τὸ ὄρος τῆς γενετήρας Σου καὶ γενετείρας μας, τὸν Ταῦγετον.

» Ζώπυρα καὶ ἐφόδιά Σου διὰ τὸ μεγάλο ταξίδι τῆς ζωῆς, ὅπως ὁ ἴδιος χαρακτηρίζεις τὸν βίον Σου εἰς τὸ κύκνειον πόνημα, ποῦ εἰς ἄρκετάς συνεχείας δημοσιεύει τώρα Λακωνικὸν περιοδικόν, ὑπῆρξαν : ἡ ἀγαθὴ ἐκ πρώτοις φύσις, σωματικὴ, ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ, ποῦ ἐκ τῶν γεννητόρων Σου, φιλοπόνων καὶ ὑποδειγματικῶν τὸν βίον καὶ τοὺς τρόπους ἀγροτῶν ἐκκληρονόμησε· ἡ φιλομάθεια ἔπειτα καὶ φιλεργία Σου ὡς καὶ ἡ μέχρις αὐταπαρνήσεως ἀνάλωσίς Σου· ὁ πλοῦσιος εἰς εὐγενῆ καὶ φιλόλληλα συναισθήματα ψυχικὸς κόσμος Σου μὲ κύριον γνώρισμα καὶ ἐκδήλωσιν τοῦ τὴν προσφορὰν· ἡ ἀπλῆ, προσηγής καὶ χωρὶς τὴν παραμικρὰν οἴησιν ἢ προσποίησιν συμπεριφορὰ Σου πρὸς πάντας, εἴτε φίλοι καὶ γνωστοὶ εἴτε συναδελφοὶ καὶ ὑφιστάμενοι ἦσαν, μετὰ τὴν ὅποιαν καὶ τοὺς κατέπειθε, τοὺς κατεπράυνε ἢ τοὺς κατέκτας· καὶ τέλος τὸ θάρρος καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς γνώμης Σου, τὸ σθένος τῆς ἀντιστάσεώς Σου, ἡ ἀνάληψις τῶν εὐθυνῶν εἰς τὰς ἀποφάσεις καὶ τὰς πράξεις Σου ἐν συνδυασμῷ καὶ πρὸς τὴν διαύγειαν τῆς σκέψεως, τὴν κριτικὴν καὶ διεισδυτικὴν εἰς πρόσωπα καὶ πράγματα ἱκανότητα καὶ τὸ ὑψηλόφρον ἠθος Σου.

»Αὐτὰ ἀπετέλεσαν τοὺς χαρακτήρας τῆς προσωπικότητός Σου, ἀλλὰ καὶ τὰ στοιχεῖα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη ἡ Πολιτεία ὕταν— ὥριμον πλέον

ὡς ἄνωτέρω—εἰς τὰ 1914 Σὲ ἐκάλεσε καὶ μαζί μὲ μιὰν πλειάδα κορυφαίων Ἑκπαιδευτικῶν Σὲ κατέστησε μέλος τοῦ τὸ πρῶτον τότε—ἐπὶ Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων—ἰδρυθέντος θεσμοῦ τοῦ Ἀνωτάτου Ἑκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπὶ 20ετίαν διηκόνησες, ἵνα μὴ εἶπω ἐδέσποσες.

Παρά τὸν ἐκ τῆς ὑπηρεσίας Σου ὁμῶς εἰς τὸ Συμβούλιον φόρτον τῶν ἔργων καὶ καθηκόντων Σου, τὰ ὅποια καὶ μόνα διὰ πολλοὺς εἶναι δυσβάστακτα, δὲν παρέλειπες νὰ θεραπεύης καὶ τὴν μὲ μελέτας καὶ δημοσιεύματα ποικίλου περιεχομένου, — φιλολογικοῦ, ἱστορικοῦ, λασογραφικοῦ, μυθολογικοῦ — εἰς Περιοδικὰ καὶ Λεξικά, ὡς εἰς τὴν Μεγάλῃν Ἑλληνικὴν Ἐγκυκλοπαιδεῖαν τοῦ Πυρσοῦ, οἱ εἰς τὴν ὅποian καταχωρισμένοι ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς ἐκδόσεώς της στίχοι Σου ἀνέρχονται εἰς ἀρκετάς χιλιάδας (180.000 περίπου).

» Τὸ 1934 τερματίζεται ἡ θητεία Σου εἰς τὸ Συμβούλιον καὶ ἡ Ἐκπαίδευσις στερεῖται τῶν ὑπηρεσιῶν Σου. Καὶ ἀντὶ—ιδιώτης πλέον—νά διάγῃς ἡσυχάζων δι' ὅσα εἰς τὸν πολιτικὸν καὶ ὑπηρεσιακὸν Σου βίον ἐπετέλεσες καὶ νά ἐπαναπαύεσαι εἰς τὰς διακρίσεις καὶ τὰ παράσημα, ποῦ ἡ Πατρίς ἐν τῷ μεταξὺ Σοῦ εἶχεν ἀπονείμει διὰ τὴν ἄλλην, τὴν εἰς τὸν Στρατὸν καὶ τοὺς πολέμους τοῦ 1912—1913 λαμπρὰν διαγωγὴν καὶ δρᾶσιν σου, Ἐσὺ συνεχίζεις τὴν συγγραφικὴν προσφορὰν, καὶ μάλιστα ἀνωτέραν εἰς ὄγκον καὶ ποιότητα. Πρόκειται τώρα περὶ τῶν γνωστῶν αὐτοτελῶν συνθέσεων Σου, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τύχει ἐξαιρετικῆς ὑποδοχῆς καὶ εὐμενεστάτων κρίσεων, καὶ εἶναι συνεπῶς προωρισμέναι νά ἐπιζήσουν.

»Τελευταίως ὅ,τι εἰς μόχθον καὶ καθ' ὅλον Σου τὸν βίον εἰς πνευματικὸν περιεχόμενον μὲ φιλοπονίαν μελίσσης συνέλεξες καὶ ἀπεθασαύρισες, τὴν Βιβλιοθήκην Σου, εἰς τὴν γενέτειράν Σου—τὸ Γύθειον—τὴν προσέφερες, διὰ νὰ δύνανται αἱ ἐπερχόμεναι γενεαὶ τῶν νέων νὰ δροσιζῶνται εἰς τὰ νόματά της καὶ νὰ μὴν ὀφίστανται τὰς δυσκολίας καὶ τὰς στερήσεις, τοῦ ὁ ἴδιος ὡς μαθητῆς ἐπαρχιακοῦ γυμνασίου, μὲ τὰ ἐν χρήσει τότε ὑποτυπώδη σχολικὰ ἐγχειρίδια καὶ τὰ ἀνύπαρκτα ἢ τουλάχιστον σπανίζοντα βοηθήματα καὶ λεξικά εἶχες ἀντιμετωπίσει.—'Αλλ' ἡ δωρεὰ τῆς Βιβλιοθήκης Καψάλλης ξεπερνᾷ τὰ ὅρια καὶ τὰς σχολικὰς (μαθητικὰς) ἀπαιτήσεις καὶ ἀνάγκας, διότι εἶναι προωρισμένη νὰ ἀποτελέσῃ ἀπαρχὴν καὶ κέντρον πρὸς ἀνωτέραν πνευματικὴν ζωὴν καὶ κίνησιν εἰς τὴν Περιοχὴν, ἐφ' ὅσον κατὰ τελευταίαν θέλησιν τοῦ δωρητοῦ λαμβάνεται Πρόνοια διὰ τὴν ἀνανέωσιν καὶ τὸν συνεχῆ ἐμπλουτισμὸν της.

καὶ τὸν συνεχῇ ἐμπλουτισμὸν τῆς.

»Ἐτσι τελειωμένος καὶ ὠλοκληρωμένος εἰς ἀτομικὰ ἐπιτεύγματα καὶ ἐπιστημονικὴν, κοινωνικὴν καὶ πολιτικὴν προσφορὰν ἀπέρχεται τοῦ ἐδῶ κόσμου, προσφιλέστατε Γεράσιμε, διὰ νὰ συναντήσῃς τὴν ἀγαπημένην Σου Εὐδοκίαν, τὴν στοργικὴν σύντροφον τοῦ βίου Σου, τὴν ἐξαιρετικὴν οἰκοδέσποιαν καὶ ὑποδειγματικὴν γυναῖκα, τὴν ὁποῖαν πρὸ ζήτητος μόλις ἀπεστερήθης, ἀλλὰ πρὸς τὴν ὁποῖαν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς ὥρας τῆς περισυλλογῆς καὶ ἐγκαρτερήσεως, ἀνέτεινες νοῦν καὶ καρδίαν Σου.

» « Ἄς εἶναι ἐλαφρὸν τὸ χῶμα τῆς Ἀττικῆς, ποῦ μετ' ὀλίγον θὰ Σὲ σκεπᾶσῃ καὶ οἱ ψίθυροι καὶ οἱ πνοῆς ἀπὸ τὸν ἐλατοσκεπῆ Ταῦγετον, ποῦ ὑπῆρξε καὶ διὰ Σὲ καὶ δι' ἡμῶς πλάστης καὶ ἐμπνευστῆς κατὰ τὴν φράσιν Σου, ἃς Σοῦ φέρνουν κάθε πρωὶ ἐκεῖ ποῦ θὰ κείτεσαι τὸ μήνυμα ἀπὸ τὴν πατρίδα καὶ τοὺς πατριώτας, καὶ ξεχωριστὰ ἀπὸ τοὺς Λάκωνας Ἑκπαιδευτικούς, τοὺς ὁποίους τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἀντιπροσωπεύω καὶ ἐξ ὀνόματος τῶν ὁποίων Σὲ ἀποχαιρετῶ, ὅτι:

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Ένα περισπούδαστο φιλοσοφικό και κοινωνιολογικό βιβλίο

Grégoire Iconomacos, Le fanatisme, P. 552, Athènes, 1961. Γρηγορίου Οικονομάκου, 'Ο φανατισμός, σελ. 552, 'Αθήναι, 1961. (Διδακτορική διατριβή).

Στην πόλη του φωτός, στο αιώνιο Παρίσι, μας δόθηκε η ευκαιρία πρό έτών να γνωρίσουμε από κοντά—ένθυμούμεθα ακόμη ζωηρώς τη στιγμή εκείνη της γνωριμίας στο 'Ελληνικό φοιτητικό περίπτερο—έναν διανοούμενον άνθρωπον, έναν άγνόν και φλογερόν Έλληνα, έναν βαθύτατα φιλοσοφημένον έπιστήμονα, πού με την εύρύτατη μόρφωση και την έπιστημονικήν του έμβριθεια διεκρίνετο ανάμεσα στους 'Ελληνες συναδέλφους του. Ήταν ο 'Εκπαιδευτικός κ. Γρηγόριος Οικονομάκος, πού είχε μεταβή ως υπότροφος της Γαλλικής κυβερνήσεως και παρέμεινε επί μια τετραετία για φιλοσοφικές και παιδαγωγικές σπουδές στην πρωτεύουσα της Γαλλίας. 'Αργότερα είχε κληθή ο ίδιος από το Βρετανικό Συμβούλιο και μετέβη να παρακολουθήσει σχετικά μαθήματα στο Πανεπιστήμιο της 'Οξφόρδης.

Από τότε είχε γεννηθή μέσα μας η βεβαιότητα, πως ο κ. Γ. Οικονομάκος θα αξιοποιούσε απόλυτα την τεραστίαν μόρφωσή του και θα την μετέδιδε με τον πιο γόνιμο τρόπο, όχι μόνο στην πνευματική ζωή της 'Ελλάδος, αλλά και σ' αυτό ακόμμη το διεθνές πεδίο. Οί προβλέψεις μας και η πίστη μας δικαιώθηκαν πλήρως με την έκδοση έσχάτως στη Γαλλική γλώσσα της διατριβής, την οποία είχε υποστηρίξει ο σ. με έπιτυχία στη Σορβόνη την 6ην 'Ιουλίου 1951, όποτε και έλαβε έπαξίως τον τίτλο του διδάκτορος του Πανεπιστημίου των Παρισίων, ενώπιον έπιτροπής αποτελουμένης από κορυφαίους εκπροσώπους του γαλλικού πνεύματος, τους καθηγητές: α) René Le Senne. β) Pierre - Maxime Schuhl και γ) Maurice Merleau-Ponty.

Η καθυστέρηση στην έκδοση της διατριβής οφείλεται, φυσικά, σέ οικονομικούς λόγους, τους όποιους τελικώς υπερπήδησε εύτυχως ο σ. με τη βοήθεια της Φιλεκαπαιδευτικής 'Εταιρείας 'Αθηνών, στην οποία ανήκει και κάθε έπαινος κι ευγνωμοσύνη, όχι μόνο έκ μέρους του σ., αλλά και έκ μέρους του ευρύτερου γαλλομαθούς, πού θα έντρυφήσει πλουσίως μέσα στο πολύτιμον αυτό πνευματικό δημιούργημα του κ. Οικονομάκου. Δέν υπάρχει άμφιβολία πως το θέμα με το όποιο ασχολείται ο σ. είναι μόνον από τα δυσκολώτερα, αλλά και τα σοβαρώτερα το όποιο ασχολείται ο σ. είναι μόνον από τα δυσκολώτερα, αλλά και τα σοβαρώτερα της έποχής μας, πού η πνευματική ήγεςία της ανθρωπότητας οφείλει να τα έρευνά προσεκτικώς και με έπιμονή και να τα αναλύει με κάθε λεπτομέρεια. Το θέμα του φανατισμού είναι πράγματι έξοχος σοβαρόν και έπικαιρον και κατέχει για τον λόγο αυτό κεντρικό τομέα της ψυχολογίας του άτομου και της μάζας· η σοβαρότητά του εκτείνεται εις παγκόσμιον κλίμακα.

Για τον φανατισμό τίποτε αξιόλογο δέν είχε γραφή μέχρι τοῦδε στην 'Ελλάδα· αλλά και στο έξωτερικό έλάχιστα και μάλλον φτωχά πράγματα εύρισκε κανείς. Καί είναι γι' αυτό μεγάλη, νομίζω, τιμή όχι μόνον για τον κ. Οικονομάκο, αλλά και για την πνευματική ζωή και κίνηση του τόπου μας, γιατί ένας 'Ελληνας προβάλλεται με τόσο έπιτυχία στο διεθνές πνευματικό κοινό, μ' αυτό το τόσο πλούσια φωτισμένο, ψυχολογικό, κοινωνιολογικό και φιλοσοφικό θέμα. Η διατριβή του κ. Οικονομάκου είναι πράγματι ώραιος, πλούσιος και γλυκός καρπός μακροχρόνιας έρευνας, μελέτης και πείρας. 'Αρχισε πρό 25ετίας, όπως γράφει στον πρόλόγό του ο σ., έξ αιτίας πολιτικών σφαλμάτων, πού έκαμαν πολλούς κι αυτόν, φυσικά, τον ίδιο να υποφέρη ψυχικώς, αλλά και ν' αποφασίση γι' αυτό με την έρευνά του αυτή επί του φανατισμού, ν' αντιδράση και να βοηθήση κι όσους άλλους θα ήθελαν επίσης ν' αν-

»'Ο Καψάλης δέν πέθανε—άλλά ζή εις τας ψυχάς των και εις την μνήμην των: παράδειγμα και οδηγός.

»Αιώνια Σου ή μνήμη, Γεράσιμε!»

'Εκπαιδευτικός Μ.

τιδράσουν στην καταπίεση και στην ταπείνωση, πού φέρνει ο όποιοσδήποτε φανατισμός, ή φοβερή αυτή ψυχική άρρώστεια, πού ανατρέπει την ισορροπία του μέτρου και την άρμονία της νηφαλιότητος και σπρώχνει τον ταλαίπωρο άνθρωπο της έποχής μας να χτυπιέται με θολωμένο τον νοῦ του και να συντρίβεται στα σκοτεινά κι απόκρημνα μονοπάτια των άγόνων άκροτήτων και του στείρου πείσματος. Κύριο δηλ. μέλημα του σ. ήταν να άπαντήσει έπιστημονικώς στο σπουδαίο πρόβλημα του φανατισμού, ο όποιος κατατρώγει και καταβαραθρώνει την ψυχή του καθενός και όλων μας μαζί και μας κάνει συχνά να υποφέρουμε άβοήθητοι σαν προαιώνια κατάρα, κάτι από κάποιο άγνωστο προπατορικό άμάρτημα.

Στην έρευνά του αυτή ο σ. χρησιμοποιεί τα πορίσματα της συγχρόνου Φιλοσοφίας, ψυχολογίας, κοινωνιολογίας και Παιδαγωγικής, αλλά και τις προσωπικές του παρατηρήσεις και τα συμπεράσματα της μακροχρόνιας μελέτης του επάνω στο θέμα του φανατισμού. Και πράγματι ο άναγνώστης έπίμαχο και άγωνιώδες αυτό θέμα του φανατισμού. Και πράγματι ο άναγνώστης ένημερώνεται πλήρως και με 12 σελίδες βιβλιογραφίας, διευκολύνεται με λεπτομερή όνοματικό και αναλυτικό πίνακα και αντιλαμβάνεται όλοκάθαρα, ότι η μελέτη της πλούσιας αυτής βιβλιογραφίας, ή μακροχρόνια μαθητεία του κοντά στους κορυφαίους Γάλλους φιλοσόφους και ή διαπίστωση, ότι τίποτε σχεδόν το αξιόλογο δέν είχε ως τώρα γραφή, ειδικά για τον φανατισμό, ώδήγησαν τον κ. Οικονομάκο στην έγγραφή της περισπούδαστης αυτής διατριβής.

Σ' όλη αυτή την έρευνα, πού διαρθρώνεται έπιστημονικώς σαν εύρεία σύνθεση συγχρονισμένων ψυχολογικών, κοινωνιολογικών, παιδαγωγικών και διδακτικών άπόψεων, ο σ. άναδεικνύεται ρεαλιστής και όραματιστής συγχρόνως Ρεαλιστής, γιατί πεπεισμένος σέ στέρεο έδαφος, αναδιφώντας και πλαισιώνοντας διά της 'Ιστορίας το θέμα του, και όραματιστής, γιατί, με το τελευταίο κεφάλαιο, όραματίζεται τον άνθρωπο απηλλαγμένον από το 'Ισραάκι του φανατισμού, πού φθείρει την ψυχή του και το καταστρέφει την ανθρωπιά, λυτρωμένον άπ' αυτή την ψυχοφθόρο άρρώστεια, πού σαν γύπας του ξεσχίζει, τι πολύτιμο και εύγενικό έχει μέσα του και τον ρίχνει τέλει σ' άβυσσος του ξεσχίζει, τι πολύτιμο και εύγενικό έχει μέσα του και τον ρίχνει τέλει σ' άβυσσος του δυστυχία, στη μελαγχολία, στο έγκλημα και στη νεύρωση. Συμπυκνώνοντας έτσι τόσο μακρά πείρα το βιβλίο αυτό, άποτελεί μια ζωντανή περιγραφή όλων των άπόψεων του φανατισμού και περιέχει πλήθος από σωστές υποδείξεις, καθαρώς έπιστημονικού χαρακτήρος.

Η άληθινά μνημειώδης αυτή έπιστημονική σύνθεση άποτελεί, χωρίς άμφιβολία, ένα τεράστιο και πολύπτυχο πνευματικό έργο, με το όποιο ο σ. επιχειρεί και κατορθώνει να άφυπνίση τον έρευνητή ψυχολόγο και φιλόσοφο, να τον παρωθήση να τον συντροφέη και τέλος να τον οδηγήση άλάθητα στα δύσβατα και σκοτεινά μονοπάτια, εκεί άκριβώς όπου το φανατικό πείσμα, στην άγαθή του όμως μορφή, νικάει τη δειλία και τις μύριες εκείνες αντιδότητες, πού παρουσιάζονται, κατά τη δύσκολη πορεία. 'Επιδιώκει ακόμη ο σ. να έμπνεύση στον άναγνώστη άνησυχίες, γύρω από το κάθε θέμα και το πιο δύσκολο, με τις όποιες θα έπιτύχη το έσωτερικό γαλβάνισμα της ψυχής και το τελικό ραφινάρισμα της σκέψεως του ανθρώπου και θα συντελέση έτσι στη συνολική καλλιέργεια και ανάπτυξη του και θα δημιουργήση τελικά τη νοητική του άνάταση και την έξευγενισμό του. 'Απειρα είναι τα χωρία, πού θα ήμπορούσε κανείς να παραπέμψη τον γαλλομαθή άναγνώστη, για να εύρη την λεπτή ποιότητα της όλης θεωρίας του σ., ο όποιος έπισκοπεί το σπουδαίο πρόβλημα του φανατισμού με καθαρώς έπιστημονικά και άντικειμενικά κριτήρια.

Το όλον έργον διαιρείται σέ δύο μέρη. Στο πρώτο μέρος ο σ. κάμνει λεπτομερή περιγραφή του φανατισμού και των ποικίλων μορφών του και όμιλεί έδω σέ 5 κεφάλαια 'Ιδιαιτέρως για τον θρησκευτικό, τον πολιτικό και κοινωνικό, τον έπιστημονικό και τον αισθητικό φανατισμό και τέλος για τον φανατισμό γενικώς, ήτοι για τα βασικά χαρακτηριστικά του φανατισμού, την κοινωνική συμπεριφορά του φανατικού κ.τ.τ. Στο δεύτερο μέρος και το σπουδαιότερο της έρευνας επιχειρεί την βαθύ-

τερη ανάλυση και έρμηνεία του φανατισμού και το υποδιαιρεί σε δύο τμήματα. Το πρώτο τμήμα περιλαμβάνει έννέα κεφάλαια, όπου εξετάζονται οι επιδράσεις των έξω-τερικών παραγόντων επί του φανατισμού, ήτοι η επίδραση του χαρακτήρος, της φυλής, του φύλου, της ηλικίας, του φυσικού και κοινωνικού περιβάλλοντος, της προσωπικής ιστορίας του φανατικού (οικογενειακής, σχολικής, κοινωνικής, εθνικής), της σημερινής του καταστάσεως, και τελειώνοντας ο σ. μάς δίνει ένα γενικό συμπέρασμα επί των έξωτερικών αυτών παραγόντων. Το δεύτερο τμήμα (του 2ου μέρους) περιλαμβάνει πέντε κεφάλαια περί της επιδράσεως των έσωτερικών παραγόντων, δηλ. των βαθυτέρων τάσεων ή κλίσεων, ήτοι της αλλοκεντρικής (allocentrique), της ένοποιου (unificatrice), της συντηρητικής (conservatrice) και της έγωκεντρικής (égo-centrique) τάσεως ή κλίσεως, οι οποίες, όπως αποδεικνύεται στο πέμπτο κεφάλαιο αυτού του τμήματος, συνδέονται μεταξύ των κυκλοτερώς και αποτελούν έναίο σύμπλεγμα. Πράγματι στο δεύτερο αυτό μέρος, ο σ. έρευνά τις βαθύτερες αιτίες του φανατισμού με θαυμαστή σαφήνεια και έλλογο κριτική. Τέλος ο σ. μάς παραθέτει ένα κεφάλαιον, ως γενικό συμπέρασμα περί της θεραπευτικής του φανατισμού και αφού συμπεραίνει πως «ο αγώνας κατά του φανατισμού είναι δυνατός, μάς δίνει τις μορφές του αγώνος αυτού, μάς έπισημαίνει τους κινδύνους και μάς έκθέτει τελικώς πως είναι δυνατόν να καταπολεμήσωμε τον φανατισμό στη συνείδησή μας αφ' ενός και στην κοινωνία αφ' ετέρου.

«Αν κάθε διδακτορική διατριβή πρέπει να συμβάλλη στην πρόοδο με την ανάλυση νέων στοιχείων και στην έπιστημονική διαφώτιση, ή διατριβή του κ. Οικονομάκου έχει αναντιρρήτως την ιδιότητα και την δύναμη αυτή, ενώ συγχρόνως αποτελεί για την Χώρα μας άληθινά πρωτότυπο έπιστημονικό κεφάλαιο. Η διατριβή αυτή γραμμένη στη Γαλλική γλώσσα θα γίνη άσφαλώς γνωστή στην παγκόσμια βιβλιογραφία, ενώ συγχρόνως ένας έκλεκτός Έλλην παιδαγωγός συμβάλλει αποτελεσματικώς στην εξέλιξη της έπιστήμης. Και άσφαλώς ή εύγενής φιλοδοξία να γίνη άφορμή παρομοίων έμπνεύσεων και μελετών και στην Ελλάδα, ένέπνευσε έπίσης τον συγγραφέα.

Ο σκοπός μας στο σύντομο αυτό σημείωμα δεν ήταν να προβούμε σε μία πλατειά ανάλυση του έργου, που μόνο σε μεγάλη μελέτη θα ήμπορούσε να γίνη. Δεν ήταν έπίσης σκοπός μας να εξάρωμε τις ποικίλες αρετές του, ήτοι την σαφήνεια στη γαλλική διατύπωση, την πλήρη ένημερότητα, την έξονυχιστική πολυμέρεια και την άρμονική σύνθεση του πολύμορφου ύλικού. Σκοπός μας ήταν κυρίως να τονίσωμε την μεγάλη πρακτική άξία του έργου για όλους τους διανοούμενους και ιδιαιτέρως για όσους παιδαγωγούς και ψυχολόγους που φλέγονται από την έπιθυμία της ανανέωσεως και της επέκτασεως της έρευνας και στον ιδιόν μας τόπον, και να διαλαλήσωμε την πίστη μας, πως το έργο του κ. Οικονομάκου αποτελεί μία πλούσια, ζωντανή και πολύτιμη συμβολή της σύγχρονης έπιστήμης, πως σημειώνει κιόλας ένα μεγάλο σταθμό, πως στέκεται σαν ένα έπιβλητικό πνευματικό μνημείο, πως γράφτην και τέλος με ζήλο και με έπιστημονική έμβριθεια από έναν άληθινά σοβαρόν έρευνητήν.

Γι' αυτά όλα συγχαίρομε θερμότατα τον κ. Οικονομάκον και χαιρετίζομε με ένθουσιασμό την έπιστημονική του αυτή εργασία, με την οποία απέδειξε, ότι είναι πράγματι ικανώτατος και άρτιώτατος έπιστήμων με διεθνή προβολήν. Άσφαλώς άποπιστεύομε όμως ότι ή ύπηρεσία θα έπρεπε, ίσως ένωρίτερα, να είχε προσέξει και ρη άξιοποίησή του και για την συμβολή του έτσι στην έξύψωση της έπιστήμης και της Έλληνικής Παιδείας.

Την έπιστημονικότητα του σ. μαρτυρεί, όχι μόνον το θαυμάσιο τουτο έργο του, αλλά και πολλές προηγούμενες μελέτες του και έργα του δημοσιευμένα. Για να έκτιμηθ ή άξιοποιηθ ήμως όσο πράγματι άξίζει ή διατριβή του κ. Οικονομά-

κου, τολμούμε να κάνωμε μία σοβαρώτατη πρόταση. Έπειδή πολλοί Έλληνες έρευνητές και μελετητές θα ήθελαν άσφαλώς να έχουν ως κτήμα τους και οδηγό το σοβαρό αυτό έργο, θα ήθέλαμεν να παρακαλέσωμε τον συγγραφέα να προβή στις μεγάλες και γνωστές ήθικες και ύλικές θυσίες και να έκδώση στην Έλληνική γλώσσα το έργο του, το όποιον θα αποτελούσε μία πιό προσιτή και άληθινά έπωφέλεστερη ύπηρεσία και προς αυτήν την Έλληνική διάνοηση και προς την Παιδεία του Έθνους μας. Διότι το μνημειώδες αυτό έπιστημονικό σύγγραμμα άξίζει πολύ να μελετηθ ή από τους Έλληνες εκπαιδευτικούς, αφού ή συστηματική και ευρύτερη ένημέρωσή μας λείπει προς την κατεύθυνση αυτή.

Γεώργιος Άν. Ρούσκας.

Μία θετική συμβολή στη Θεωρία της Άγωγής

Βασιλείου Κονιδιτσιώτη, Δ/ρος Φιλ. Σχολής Πανεπιστημίου Τυβίγγης: «Μαιευτική Παιδαγωγική». Έκδοσις της έν Άθήναις Φιλεκπαιδευτικής Έταιρείας Άριθ. 14, Άθήναι 1941, σελ. 166.

«Η μαιευτική Παιδαγωγική» ως συνοπτική έκφρασις μίας παιδαγωγικής κατεύθυνσεως και νοοτροπίας, διατυπούται, έξ όσων γνωρίζομεν, διά πρώτην φοράν ένταύθα και είναι αυτόνομη όχι διά να προστεθ ή μία άκόμη εις εκείνας, αί όποιαι ήδη ύπάρχουν. Η έκφρασις αυτή επιδιώκει να περιλάβ η ύπ' αυτήν, την κατεύθυνσιν ή κατεύθυνση της άγωγής, κατά την όποιαν θεωρείται δυνατή και ένδεδειγμένη ή καταβολή παιδαγωγικής προσπαθείας, ώστε να προέλθ η, κατά τρόπον φυσικόν και άβίαστον, έκ του ίδιου του νέου ανθρώπου, διά καταλλήλου όργανώσεως του περιβάλλοντος, τόσον ή γνώσις όσον και ή άρετή.

Οι άνωτέρω έν τω προλόγω (σελ. 7) λόγοι του συγγραφέως δίδουν, νομίζομεν, έναργέστατα μίαν γενικήν εικόνα του βιβλίου.

Πρόκειται περί πρωτοτύπου εργασίας άναφερομένης εις ό,τι κλασσικόν ύπάρχει εις την έπιστήμην της άγωγής από του Σωκράτους μέχρι του Spranger και των ήμερών μας.

Κατ' άρχήν ο συγγραφέας αναλύει τον όρον «Μαιευτική», όπως άνευρίσκεται ούτος εις τά πλατωνικά κείμενα, εις τά όποια φαίνεται να έχ η έγκύψει με μεγάλην εύσυνειδησίαν. Κάμνει διάκρισιν μεταξύ μαιευτικής γνώσεως και μαιευτικής μόρφωσης.

Άκολούθως αναλύει τους όρους «είρωνεία» και «παιδαγωγική είρωνεία». Άξιοσημείωτον είναι, ότι αυτή έχει έννοιαν τελείως διάφορον της συνηθούς.

Σημαίνει την προσποιητήν άγνοιαν εις γνωστά ζητήματα και την τέχνη της έρωτήσεως του Σωκράτους κατά την όποιαν προσεπάθει να έμφανισθ έν άρχ η της συζητήσεως μετά των έφήβων, ως συνομιλητής, ο όποιος δεν γνωρίζει το ύπό συζήτησιν θέμα.

Την δευτέραν βαθμίδα της Μαιευτικής (είρωνεία - έλεγκτική - πνευματική γέννησις) αποτελεί ή έλεγκτική τέχνη του Σωκράτους, διά της όποιας φέρε την κατάστασιν της συνειδητοποιήσεως του προβλήματος, κατά την έκφρασιν του Spranger υπό την καθοδήγησιν του όποιου εϊργάσθη επί μίαν τριετίαν ο συγγραφέας εις Τυβίγγην.

Η είρωνεία, ή έλεγκτική και ή πνευματική γέννησις είναι τά τρία κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα εις την κυρίαν επιδίωξιν του Σωκράτους: Ν' άφήσ η να προέλθ η αύτενεργός γνώσις και ή ήθική μόρφωσις του έσωτερικού κόσμου του άτομου διά της καταβολής της ίδίας αυτού προσπαθείας.

Η θέσις του Σωκράτους έν άντιθέσει προς τους σοφιστάς, είναι: «Δύνασαι και όφείλεις ν' άναζητής αύτενεργώς, ό,τι δεν γνωρίζεις.»

Εἰς μίαν ἐποχὴν, ὅπως ἡ σημερινή, ἐπείγομένην ν' ἀποδώσῃ τὸ μέγιστον εἰς τὸ ἐλάχιστον τοῦ χρόνου, ἡ σωκρατικὴ προσπάθεια πρὸς ἔγερσιν παιδαγωγικὴν καὶ ἀφύπνισιν τῶν Ἀθηναίων καθίσταται κυριολεκτικῶς εὐεργετικώτατον αἷτημα τῶν καιρῶν.

Ἡ οὐσία τῆς μαιευτικῆς ἐκτίθεται κατὰ πιστὴν ἀκολουθίαν τοῦ «δίδασκε ἐποπτικῶς» διὰ τῆς ἀναλύσεως δύο μαιευτικῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος α) τοῦ «Μένωνος» ὅπου καταδεικνύεται ἡ ἐσωτερικὴ ὑφὴ τῆς μαιευτικῆς γνώσεως εἰς τὸ κλασσικὸν διδασκτικὸν παράδειγμα τοῦ δούλου τοῦ Μένωνος, ὁ ὁποῖος λύει διὰ τῆς ἰδίας αὐτοῦ πνευματικῆς ἐργασίας ὑπὸ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Σωκράτους, τὸ μαθηματικὸν πρόβλημα τοῦ πυθαγορείου θεωρήματος καὶ β) τοῦ «Πρωταγόρου» ὅπου ἡ σοφιστικὴ παιδεία παραβάλλεται πρὸς τὴν σωκρατικὴν καὶ καταδεικνύεται ἡ ἀξία τῆς τελευταίας διὰ τὴν ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν νέων ἄνευ προστατευτικῶν-δογματικῶν παραινέσεων καὶ ἐπιταγῶν, κατὰ τρόπον μαιευτικόν, ἐκ τῶν ἔσω.

Εἰς τὸ δεύτερον μέρος τοῦ βιβλίου γίνεταί συστηματικὴ ἔρευνα καὶ φωτίζονται τὰ κλασσικὰ ἔργα τῶν μεγάλων Παιδαγωγῶν τοῦ αἵωνος ἡμῶν Natorp, Georg Kerschenscheiner, Hugo Gaudig, Eduard Spranger καὶ τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ Fr. Corei ὑπὸ τὸ σωκρατικὸν-πλατωνικὸν μαιευτικὸν πρίσμα. Μόρφωσις, Αὐτενέργεια, Διδασκαλία, Μάθησις, εἰς τὴν περιοχὴν τῆς θεωρητικῆς καὶ ἠθικῆς γνώσεως. Προσωπικότης ὡς γόνιμος σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς καὶ γόνιμος στιγμή (σ. 109) κατὰ Fr. Corei, εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν ἀγωγὴν ἀποδεικνύονται ὅροι, καθιερωθέντες καὶ τονισθέντες ὑπὸ τῶν ἐν λόγω Παιδαγωγῶν, κατ' ἀρχὴν σωκρατικὴν, ὅπωςδὴποτε ὅμως διεπόμενοι ὑπὸ τῆς μαιευτικῆς νοοτροπίας.

Τοῦτο καθίσταται σαφές εἰς τὸ τρίτον μέρος τοῦ βιβλίου.

Εἰς τὸ τρίτον αὐτὸ μέρος ἐξαίρεται ἡ παιδαγωγικὴ κίνησις περὶ «Παραδειγματικῆς Διδασκαλίας» ὡς ἀπαιτήσεως τῆς τελευταίας κυρίως δεκαετίας πρὸς περιορισμὸν τῆς ὕλης καὶ διδασκαλίαν τῶν πλέον σημαντικῶν ἐνοτήτων αὐτῆς κατὰ τρόπον τέλειον, ὥστε αὕτη νὰ ἐπιδράσῃ μορφωτικῶς ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον ἐπὶ τῶν νέων. Ἡ προσπάθεια αὕτη ἀποτελεῖ ἀκόμη κίνησιν καὶ ὡς τοιαύτη δὲν ἐπεβλήθη εἰσέτι. Παρὰ τὰς ὑπαρχούσας δικαίας ἀντιρρήσεις φαίνεται ν' ἀποτελεῖ διέξοδον ἐκ τοῦ σημερινοῦ ἀδιεξόδου τῆς πληθώρας τῆς ὕλης.

Ἀκολουθῶς ὁμιλεῖ περὶ τῆς «Παιδαγωγικῆς ἀφύπνισεως».

Ἐντύπωσιν προξενεῖ ἡ ταυτότης ἀπόψεων Σωκράτους καὶ Spranger: «Ἀγωγή εἶναι πάντοτε ἀφύπνισις» (σελ. 152): «Ἀφύπνισις πρὸς ἀνωτέραν ζωὴν, τελειοποίησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ νέου καὶ ὁλοκλήρωσιν, συνεχῇ ἐγρογῆσιν πρὸ τῶν ἀπολύτων ἀξιών.

Ἄν αὐτὸς εἶναι καὶ σήμερον κατὰ βάθος ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς, καταδεικνύεται ἐπίσης πειστικώτατα (σελ. 154) ὅτι πρὸς πραγμάτωσιν αὐτοῦ ὁδηγεῖ ἡ μαιευτικὴ μέθοδος. «Αὕτη ἀκριβῶς ἦτο ἡ σοφία τοῦ Σωκράτους: ... τὴν ἐσωτερικὴν συγκατάθεσιν πρὸς ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀληθές, Ἀγαθὸν καὶ Ἰδεῶδως Ὡραῖον» αὐτὴν δύναται τις μόνον νὰ ἐκμαιεύσῃ, ἀναζωογονήσῃ ἢ ἀκριβῶς ν' ἀφυπνίσῃ» (Spranger).

Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐποψιν εἶναι δυνατόν νὰ κατανοήσωμεν εὐχερῶς τοὺς λόγους τοῦ Spranger: «Διὰ τὸν Σωκράτους κατῆλθεν ἡ παιδαγωγικὴ μεγαλοφυΐα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὴν γῆν» (σελ. 155).

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Κονιδισιώτη ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ λίαν εὐμενεῖς κρίσεις ἀνωτάτων παιδαγωγῶν μας. Εἰς αὐτάς προσθέτομεν ἡμεῖς τὴν εὐχὴν νὰ τὸ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλα ὅμοια ἔργα τοῦ εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν τῆς Θεωρητικῆς Παιδαγωγικῆς, ἢ ὅποια δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ἄμοιρος χρησιμότητος καὶ διὰ τὴν ὀρθὴν διδασκτικὴν πράξιν.

Κων. Γ. Μαντᾶς

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ἐξεδόθησαν τὰ κάτωθι βιβλία:

1. Γιάννη Βράχα: Ἀπὸ τὸ χωριό μου κι ἀπὸ τὸ σχολεῖό μου.
2. Σωτ. Καρανικόλα: Γλωσσάριον τοῦ ἰδιώματος τῆς Σύμης, τεύχος Α'.
3. Ἰωάν. Κιτσαρᾶ: Ὁ πόλεμος τῶν ἰδεολογιῶν.
4. Κων. Μάνου: Λαογραφία Ἑπταχωρίου Βοῖου.
5. Κων. Μάνου: Νεανικοὶ Παλμοὶ (ποιητικὴ συλλογὴ).
6. Θεοδ. Χαράλαμπιδῃ: Σύλλογοι γονέων, Παιδεία, Κοινοτικὴ ἀνάπτυξις.

Ἐλάδαμε τὰ παρακάτω περιοδικά:

1. Ἡπειρωτικὴ Ἑστία, τεύχος 118, Ἰωάννινα.
2. Κρητικὴ Ἑστία, τεύχος 116, Χανία.
3. Βιβλιοθήκη γονέων, τεύχ. 113, Ἀθῆναι.

4. Σχολικὰ Χρονικά, τεύχος 53-54.
5. Φάρος - νέος Δάσκαλος, τεύχος 37-38, Ἀλεξανδρούπολις.
6. Μόρφωσις, παγκύπριον ἐκπαιδ. περιοδικόν, Λευκωσία.
7. Ἡ Φωνὴ τοῦ Βυζαντίου, φύλλον 117, Ἀθῆναι.
8. Ἡ Διδασκαλικὴ Δράσις, φύλλον 4, Καρδίτσα.
9. Δελτίον Ἐπιθεωρητῶν στοιχιδου Ἐκπαιδεύσεως, Ἀθῆναι.
10. Διδασκαλικὸν Βῆμα, ἀριθ. φύλλου 486.
11. Ὁ Πλοῦταρχος, ἀριθ. φύλλου 49.
12. Ὁ κόσμος τοῦ βιβλίου, φύλλον 31, Ἀθῆναι.
13. Δελτίον Ὁμοσπονδίας Λειτουργῶν Μέσης.

Μαθητικὰ περιοδικά:

1. Ὁ μικρὸς Οἰνουσιώτης, φύλλο 38.
2. Μαθητικὴ χαρά, φύλλον 3.
3. Παιδικὸς ἀντίλαλος, φύλλον 2.
4. Ἡ πρόοδος, φύλλον 4.
5. Αὐτενέργεια καὶ Ζωή, φύλλον 4-5.
6. Μαθητικὴ ἡχώ, φύλλον 7.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ:

ΓΕΩΡ. ΖΟΜΠΑΝΑΚΗ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Τόμος Α'. Ἔκδοσις Γ' σελ. 220

Ἀπὸ τὰ περιεχόμενα:

1. Ἡ σημασία τοῦ περιβάλλοντος. Τὸ χωριό.
2. Ἡ ψυχολογία τοῦ ἀγροτόπαιδου.
3. Οἱ νεαροὶ τοῦ χωριοῦ.
4. Ἡ ἀποστολὴ καὶ οἱ σκοποὶ τοῦ ἀγροτικοῦ σχολείου.
5. Τὸ μονοθέσιο ἀγροτικὸ σχολεῖο.
6. Ἡ ἐπιλογὴ καὶ διάταξις τοῦ μορφωτικοῦ ὕλικου.
7. Ἀπὸ τὴν πράξιν τῆς ἐνιαίας συγκεντρωτικῆς διδασκαλίας.
8. Ἡ ὁργάνωσις τῆς ἐργασίας.
9. Ἡ πατριδογνωστικὴ ἀρχὴ στὸ ἀγροτικὸ σχολεῖο.
10. Οἱ μορφές τῆς ἐργασίας.
11. Τὸ ἀγροτικὸ σχολεῖο καὶ τὸ συγχρονισμὸν πρόγραμμα.
12. Ἡ ὁργάνωσις τῶν τάξεων τοῦ ἀγροτικοῦ σχολείου.
13. Ὁ δάσκαλος τοῦ ἀγροτικοῦ σχολείου.
14. Πρότυπα ἀγροτικὰ σχολεῖα.

**ΕΚΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕ ΚΑΙ ΠΩΛΕΙΤΑΙ
ΣΕ ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ**

**ΤΟ 7ο ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΣΕΙΡΑΣ
«ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ»
ΣΧΟΛΕΙΟ ΚΑΙ ΖΩΗ
ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ 21 — ΑΘΗΝΑΙ**

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΟΜΠΙΑΝΑΚΗ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΜΑΣ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

Τόμος Β'.

Ο Β' τόμος δίδει απάντηση στα ερεθίσματα, που γέννησε στους αναγνώστες ο Α' τόμος του βιβλίου, με πρωτότυπο διαλογικό τρόπο, με θέση και αντίθεση.

ΑΠΟ ΤΑ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ :

- Α. Βασικές γραμμές για την ανανέωση του αγροτικού σχολείου.**
- Β. Η ιδιαίτερη παιδαγωγική του αγροτικού σχολείου.**
- Γ. Διαφορά άστικών και αγροτικών σχολείων.**
- Δ. Η τριλογία των διδακτικών μορφών: Ένιαία Συγκεντρωτική Διδασκαλία — Ομαδικές εργασίες — Μαθητικός διάλογος.**
- Ε. Σχολικός κήπος.**
- ΣΤ. Σχολική ζωή — έορτές.**
- Ζ. Πρακτικό μέρος: Εικόνες και δείγματα διδασκαλιών κ.λπ.**

Αποστέλλεται και από τα Γραφεία του περιοδικού «Σχολείο και Ζωή»
Περικλέους 21 — Αθήναι.

Τιμή: Για τις Σχολικές Βιβλιοθήκες Δραχ. 80
Για τους Έκπαιδευτικούς » 65